LAURENȚIU PETRILA

CRIZA VALORILOR EUROPENE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Perspective identitare asupra Europei

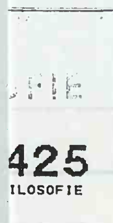
EIKON

O încercare onestă și curajoasă de a trata un întreg set de teme foarte actuale și sensibile la interfața dintre politică, societate, demografie, religie, istorie și cultură.

Prof. Univ. Dr. Dragoș Paul Aligică
George Mason University, SUA

Laurențiu Petrila este un tânar care își deschide cariera de cercetător în domeniul științelor sociale printr-un demers critic privind valorile, instituțiile și identitatea europeană. Realizând un demers hermeneutic inteligent, aparent nedisciplinat metodologic, își deschide o pistă solidă pentru o viitoare carieră universitară și intelectuală de excepție, deja prefigurată de o sclipitoare luciditate și un demers complex, multidisciplinar și lipsit de inhibiții.

Prof. Univ. Dr. Vasile Sebastian Dâncu
Universitatea din București

...tezele aici enunțate ne interoghează credința creștină, ne provoacă unele comodități și ne pun în față tot atâtea oglinzi.

Prof. Univ. Dr. Radu Preda,
Universitatea Babeș Bolyai
din Cluj Napoca

CRIZA VALORILOR EUROPENE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Perspective identitare asupra Europei

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1,
cod poştal 014606, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Ştiințifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă la
Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-0038-8

Corectură: Melinda Creanga

Coperta si tehnoredactarea: Gabi Giulușan

Editor: Valentin Ajder

LAURENȚIU PETRILA

CRIZA VALORILOR EUROPENE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Perspective identitare asupra Europei

Cuvânt înainte de Radu Preda

EIKON

București, 2019

CUPRINS

Fără a fi deloc nouă, interogația despre valorile și identitatea Europei își confirmă pe diverse tonuri, oscilând între depresie și speranță, actualitatea. Însuși actul de naștere a culturii continentului nostru anunța dezbateri și provocări viitoare: creată din întâlnirea preabine cunoscută dintre Atena, Ierusalim și Roma, la care se pot adăuga Alexandria și Constantinopol, fiind așadar beneficiara unei surprinzătoare și fertile dinamici de oameni și idei, ea a devenit recognoscibilă tocmai prin ceea ce doar aparent banal se poate numi unitatea în diversitate. Marca identitară și forța Europei a stat în capacitatea de a primi darurile celor din jur. Faptul că, printr-o unică sinteză, aceste valori vor fi puse iarăși în circulație, de data aceasta dinspre noi spre alții, va reprezenta adevărata noutate. La capătul unui astfel de drum de individualizare prin integrare, „ofertele" actuale au nevoie probabil de un nou ciclu istoric pentru a deveni, transformându-le și pe ele, în ale noastre. Pentru moment, unii trăiesc spaime, neștiind dacă ce pare amenințător poartă fructele viitoare ale unei bogății. Îndoiala este întemeiată măcar și prin faptul că în vreme ce noi nu mai avem exercițiul sintezei, pierzându-ne între timp factorul coagulant – credința creștină –, noii veniți par mult mai bine ancorați în propriile credințe. Este în fapt, o situație care ne arată dimensiunile reale ale propriei noastre transformări negative, punct din care putem duce mai departe polemica dintre Erasmus și Luther dacă turcii vremii lor reprezintă o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru puțina credință sau un îndemn pentru redescoperirea acesteia.

Evident, descrierea de mai sus, redusă la câteva linii, nu acoperă întreaga complexitate a fiecărei teme în parte: de la raportul dintre identitatea supraviețuitoare la una care se dorește nouă, despre raportul cu alteritatea, despre riscurile unei migrații necontrolate la efectele globalizării. Iată de ce lucrări precum cea a lui Laurențiu Petrila sunt pur și simplu necesare. Înainte de toate, suntem familiarizați cu reperele discursului științific dar și politic din partea vestică a Europei. Apoi, pe cale de consecință, cum și noi, cetățenii români, facem parte din proiectul european, suntem încurajați, dacă nu somați, să ne deschidem unei discuții așezate, cu argumente, iar nu bazată doar pe impulsuri de moment. La urma urmelor, pentru a restrânge metodologic cercul publicului-țintă, tezele aici enunțate ne interoghează credința creștină, ne provoacă unele comodități și ne pun în față tot atâtea oglinzi. Revenind la discursul general, se prea poate că spaimele legate de dezintegrare reprezintă tot atâtea dovezi că nu am lucrat susținut pentru integrare, că am abandonat pe drum resurse care, iată, acum se dovedesc cât de utile ar fi fost. Cu atât mai mare este bucuria de a vedea că mai există comunități de valori, că nu este chiar totul pierdut!

Radu Preda

NOTA AUTORULUI

Conștient de limitele acestei lucrări, privesc cu speranță că aceast studiu de cercetare va fi util întâi de toate mie, aflat la început de drum academic, dar și tuturor celor interesați de cultura și identitatea europeană, cât și de construcția mentalităților sociale prin prisma valorilor europene atât de neclar și de vag înțelese în rândul societății europene. Cititorii avizați, cercetătorii și toți ceilalți interesați vor putea găsi în lucrarea de față importante puncte de sprijin dar și de interogație suplimentară în efortul celor care doresc să înțeleagă spiritul și etosul european astăzi. De asemenea, vor putea înțelege și observa perspectivele evolutive și tranzitorii dar și provocările pe care acesta (etosul) le are vis a vis de spațiul european.

Pe alocuri, lucrarea are note pesimiste și lipsite de vitalitatea unui viitor puternic așa cum suntem obișnuiți atunci când facem referire la Europa și la cultura sa. Totuși, prin lucrarea de față am dorit să subliniez realitatea vis a vis de identitatea și spiritul european de la acest moment dar și provocările decurse din acestea. Nu am dorit să fac niciun fel de apologie sau să abordez lucrurile cu o subiectivitate mai mare decât cea îngăduită în cadrul oricărei

cercetări. Am încercat să fiu cât se poate de obiectiv față de subiect și analiza să fie chiar *seacă*, dar corectă și mai ales legitimă. Fiind un creștin practicant și totodată licențiat și în teologie, am depus toate eforturile necesare ca acest subiect și această analiză a valorilor să nu alunece în zona unor atitudini de sancțiune vis a vis de secularismul european, declinul creștinismului sau tendință de apologie creștină.

Întâi de toate, mulțumirile mele se îndreaptă către Dumnezeu. În bunătatea Lui mare ne oferă toate resursele necesare ca în viața aceasta să fim utili unii altora și să facem fapte demne de creștini nesancționându-ne niciodată după (ne)*meritele* noastre.

Mulțumesc în mod deosebit profesorului coordonator, domnul Prof. Univ. Dr. Nicolae Păun pentru recomandările, îndrumările, grija și ajutorul permanent în ceea ce privește cercetarea de față. Îi mulțumesc, de asemenea, pentru încrederea și oportunitatea de mă bucura de privilegiul experienței de predare în timpul studiilor doctorale. O experiență care m-a ajutat să îmi descopăr și întăresc chemarea, formându-mă și descoperindu-mă în același timp.

Mulțumesc mai apoi membrilor comisiei de îndrumare din timpul stagiului doctoral pentru toate sfaturile și recomandările făcute, cât și membrilor din comsia de susținere a doctoratului pentru utilele precizări și recomandări. În mod cu totul deosebit aș mulțumi aici prietenului Prof. Univ. Dr. Mircea Brie pentru sfaturi, recomandări și susținere.

Mulțumesc, de asemenea, profesorilor și colegilor cu care am reușit să am discuții serioase chiar dacă adesea erau scurte și pe fugă, uneori în pauzele unor conferințe, în trenuri, la rând la

o cantină, pe Facebook sau prin poșta electronică. Toate aceste discuții dovedindu-și în timp vitalitatea în demersul cercetării de față. În mod cu totul deosebit aș mulțumi celor ce au fost la începutul drumului meu, mai ales profesoarelor de limba română și de filosofie din liceu: Prof. Tabita Fărcaș (Liceul Teoretic *Aurel Lazăr* din Oradea) și Prof. Dr. Elvira Groza Istrate (Colegiul Național *Mihai Eminescu* din Oradea) pentru mult mai mult decât aș putea enumera eu aici.

Încă din primul an de doctorat (2013-2014) am beneficiat de un stagiu de cercetare prin grantul de programe universitare al guvernului austriac CEEPUS: *Central European Exchange Program for University Studies:* Ethics and Politics in European Context, la Universitatea Carolină din Praga sub îndrumarea Prof. Univ. Dr. Jan Sokol (fost ministru al Educației și finalist în alegerile prezidențiale din Cehia). Urcam adesea în aceeași stație de tramvai (Malá Strana) și aveam astfel posibilitatea să mai discutăm aspecte foarte importante despre țara cu cel mai mare procent de secularism din lume, care în mod surprinzător pentru toată lumea este Cehia. Rețin foarte bine remarca profesorului Sokol care a spus că Europa actuală trăiește din rămășițele valorilor europene creștine.

Apoi, am avut șansa să am bursă prin fonduri europene.[1] Prin intermediul acestui grant POSDRU, am beneficiat de un stagiu

[1] *Această lucrare a fost posibilă și prin sprijinul financiar oferit de Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/132400, cu titlul „Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar și internațional".*

de cercetare și documentare (2015) la Institutul de Științe Politice din cadrul Universității din Viena sub îndrumarea Prof. Univ. Dr. Dieter Segert. Totodată, am beneficiat de cursuri de formare și de susținerea financiară pentru deplasările la Conferințele Internaționale din afara țării, dar și de colocvii organizate în țară în cadrul proiectului.

Mulțumesc într-un mod aparte prietenilor, și prieteniilor care mi-au deschis mintea și apetitul pentru reflecție și analiză. M-au ajutat să interoghez suplimentar anumite idei, m-au provocat să scot anumite ipoteze prea *lichide*. Le mulțumesc pentru tachinarea permanentă care m-a ajutat să îmi ordonez argumentele și să înțeleg suplimentar actualitatea și importanța unui asemenea subiect. Datorită unei benefice și fertile neînțelegeri a subiectului din partea lor, lucrarea de față a intrat pe un făgaș mai clar, mai concis și lipsit de ambiguitate. Tot din acest motiv m-am străduit ca dimensiunile ei să fie cât mai mici. Am dorit încă de la început și sper că am și reușit ca lectura acestui studiu să fie cât mai accesibilă și să nu descurajeze pe nimeni prin dimensiunea ei.

Sunt și voi fi întotdeauna foarte recunoscător familiei mele pentru tot (nu exagerez deloc prin acest *tot*) sprijinul și pentru înțeleapta și ironica lor ignorare în momentele mele de iritare sau de parcare a maturității.

Soției mele, Carla, nu îi mulțumesc pentru că nu aș avea cum. Ei îi dedic însă acest volum cu multă bucurie și cu înaltă recunoștință pentru tot ce-mi este.

LISTA PRESCURTĂRILOR ȘI ABREVIERILOR

CE/EC: Comisia Europeană
DEXI: Dicționarul Explicativ Ilustrativ al Limbii Române
EB: Eurobarometru
EUROSTAT: Oficiul European de Statistică
EVS: European Values Survey - Studiul de cercetare al valorilor europene
FSE: Fondul Social European
MB/UK: Marea Britanie
NATO: Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
PE/EP: Parlamentul European
TCE: Tratatul Constitutiv al CE
TUE: Tratatul Constitutiv al UE sau Tratatul de la Maastricht
UE/EU: Uniunea Europeană
UKIP: UK Independence Party, Partidul Independent al Marii Britanii
WVS: World Values Survey- Studiul de cercetare al valorilor la nivel global

LISTA FIGURILOR ȘI A TABELELOR

TITLURI ANEXE

- Discurs despre Europa: Winston Churchill, Universitatea din Zurich, 1946
- Discursul de recepție Doctor Honoris Causa din partea Universității Babeș Bolyai al Anei Blandiana, Cluj, 2016
- Discursul lui Joschka Fischer din 12 Mai 2000 susținut la Universitatea Humbold din Berlin: *From Confederacy to Federation - Thoughts on the finality of European integration*
- Declarația de la Roma 2017: declarația comună a celor 27 de lideri din statele membre și ale Consiliului European, Paralamentului European și Comisiei Europene.

INTRODUCERE

Niciodată în istoria Uniunii Europene nu au existat atâtea dezbateri asupra valorilor comune europene cum s-a întâmplat în ultimii ani și mai cu seamă după anul 2000 de când se socotește că suntem într-un proces continuu de reformă,[1] dar și în urma celebrului discurs a lui Joschka Fischer de la Universitatea Humbold din Berlin. [2]

"Quo Vadis Europa? este întrebarea pusă încă o dată de istoria continentului nostru. Și, din mai multe motive, răspunsul pe care europenii vor trebui să-l dea, în cazul în care vor să-și facă bine lor și copiilor lor, nu poate fi decât unul singur: începând cu finalizarea integrării europene. Un pas înapoi, sau stagnare sau mulțumire cu ceea ce a fost realizat, ar cere un preț fatal al tuturor statelor membre ale Uniunii Europene

---

[1]Iordan Bărbulescu, Noua Europă, identitate și model european, Editura Polirom, Iași, 2015, p. 442.

[2]Parte din introducere a fost publicată într-un capitol semnat personal și unic autor din volumul *Uniunea European*ă în contextul unei lumi în schimbare: *Fundamente istorice, valori, instituții, politici* – coordonator Nicolae Păun, care e în curs de apariție la Editura Academiei Române, București, 2017.

și ale tuturor celor care doresc să devină membri; ar cere un preț fatal, mai presus decât poporul nostru (german)”[3].

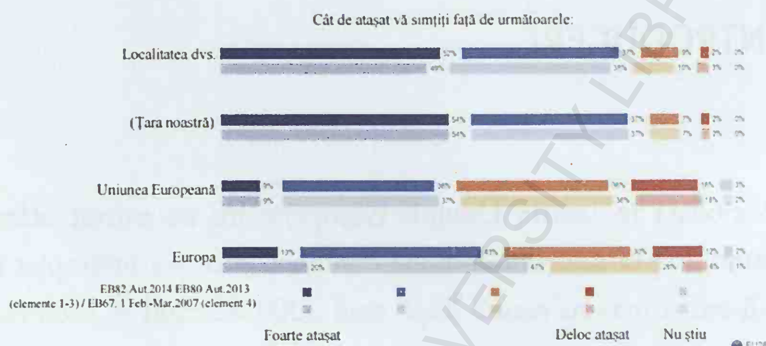

Figura 1. Grafic privind atașamentul europenilor față de localitate, țară, UE și Europa[4]
Sursa: Eurobarometrul Standard 82 privitor la cetățenia europțeană.

Cu toate că discursurile despre identitatea și cultura europeană abundă atât la nivel mediatic cât mai ales la cel universitar, cetățenii bătrânului continent se simt prea puțin

[3]Joschka Fischer, *From Confederacy to Federation-Thoughts on the Finality of European Integration*, discurs susținut la Unversitatea Humbold din Berlin la 12 Mai 2000. Discursul este disponibil online http://www.cvce.eu/en/obj/speech_by_joschka_fischer_on_the_ultimate_objective_of_european_integration_berlin_12_may_2000-en-4cd02fa7-d9d0-4cd2-91c9-2746a3297773.html, accesat la 10. 02. 2017. De asemnea, este disponibil integral în limba engleză în anexele lucrării.

[4]Eurobarobetrul Standard 82 privitor la cetățenia europeană. Disponibil online pe site-ul Comisiei Europene http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_citizen_en.pdf, accesat la 10. 02. 2017.

europeni. Europa pare să fie într-o criză a valorilor fără precedent. Sentimentul apartenenței la un sistem de valori și principii identitare este tot mai scăzut, sentimentul de apartenență european e și el în scădere. Eurobarometrul Standard 82 din toamna lui 2014 reflectă o tendință de neatașament a europenilor față de Uniunea Europeană dar și față de Europa, în sens larg.

La începutul construcției europene, Adenauer, Schuman sau Gasperi au mizat pe dimensiunea spirituală și rolul identității creștine în construcția Uniunii Europene. Ideea importanței dimensiunii spirituale europene a fost reluată recent de către lideri politici europeni. Reacții survenite în urma discursului Papei Francisc în Parlamentul European de la finalul anului 2014, când mai mulți lideri ai grupărilor politice din PE au făcut apel la un nou început pentru Europa în care să se pornească întâi de toate de la valori și identitatea creștină a Europei. Schuman susținea că „idealul democratic de care depindea viitorul Europei își datorează originile exclusiv Creștinismului[5] și faptul că democrația va fi creştină sau nu va fi deloc"[6]. Conceptul de valoare socială este legat și de conceptul de cultură europeană a diversității, fiind considerat o construcție hibridă între *cultura creștină occidentală* și celelalte subculturi.

În acest context plurivaloric și pluri-identitar se ridică mai multe întrebări. O întrebare legitimă și care devine încet dar sigur punctul de pornire în analizele ce se cer este:

---

[5]Sean Gill, *Religion in Europe. Contemporany perspectives,* Kok Pharos Publishing House, 1994, p. 7.

[6]Robert Schuman, *Pour L'Europe,* Paris, Nagel, 2nd Ed., 1964, p. 50-80.

Ce ne mai ține împreună într-o Europă tot mai puțin europeană și tot mai deconectată de la loialitatea față de spiritul european?

Care sunt valorile care ne-au pus împreună și care sunt cele care ne mai reprezintă?

O altă întrebare ridică spre o problematizare serioasă prezentul și viitorul european:

Câtă europenitate mai este în Europa?

Nu cumva tocmai valorile europene utilizate de non-europeni și neutilizate de către europeni duc la o criză a valorilor?

Ce mai reprezintă astăzi specificul identitar european?

Doar pornind de la astfel de întrebări putem să realizăm într-o manieră îngrijorătoare că în Europa la acest moment avem de-a face cu o serie de crize în zona spirituală, identitară, valorică, etc..

Obiectivul integrării europene a fost o provocare pentru fiecare națiune acceptată în parte. Aceasta a vizat prin excelență respectarea și implementarea unor strategii sociale, economice, de justiție și politice, ignorându-se oarecum aspectele culturale și valorice proprii fiecărei națiuni. Actuala criză europeană arată că rigorile de integrare instituțională au fost cel mai probabil atinse, însă, numai obiectivele, idealurile și valorile comune ar putea implica cetățenii într-un proiect politic durabil și spre o motivație socială practică. Sentimentul de apartenență animă eforturile tuturor factorilor din societate spre unitate și stabilitate, iar europenii nu numai de acest sentiment de apartenență au nevoie, ci au nevoie și să creadă în el exprimându-l prin felurite măsuri de politici publice europene.

Procesul de integrarea europeană, considerat până acum în mod excesiv a fi cu prioritate unul de natură economică și politică, are nevoie de abordări tot mai mult din perspectiva culturală, valorică și identitară. Abordarea trebuie să țină cont de faptul că *Europa este o zonă multilingvistică și multiculturală,* dar și de faptul că, la ora actuală, pe bătrânul continent se întâmplă o reconfigurare demografică fără precedent. Europa a devenit, datorită bunăstării economice, securității, dar și a altor factori, un magnet pentru cetățenii țărilor în curs de dezvoltare. „Uniunea Europeană, spunea comisarul european Reding este o uniune voluntară a statelor cu propria lor istorie, cu structurile sociale, politice, economice, cu propriul patrimoniu cultural, cu propriile lor limbi"[7]. Cu toate acestea, UE este și un spațiu de întâlnire culturală și interculturală, un adevărat mix cultural.

Prezentul Europei este constituit azi din îndoieli, spunea Rene Girault. Multe țări au dorit să facă parte din ansamblul european și multe țări încă mai doresc. Se simte totuși, de la un an la altul dar și de la un val (de aderare) la alt val, cum crește sentimentul de neliniște în ceea ce privește soarta construcției europene. Putem oare să vorbim la acest moment despre o Europă unitară atâta timp cât cetățenii Europei nu se simt europeni?[8]

Societatea europeană actuală este mai fragmentată ca oricând.

---

[7]Viviane Reding, *Le defit de l'education en Europe,* martie 2003, in *Europe's Constitutional Crisis: International Perspectives*, EFES, Cluj-Napoca, 2007, p. 96.
[8]Rene Girault, (coord.) *Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea,* Curtea Veche, București, 2004, p. 11.

Această stare de fapt social impune o analiză mai mult decât urgentă. Dacă în perioada interbelică vorbim de fenomenul rezistenței europene,[9] putem spune, fără exagerare, că astăzi vorbim de nevoia unei rezistențe europene din perspectiva conviețuirii în amestecul cultural tot mai puțin european. Recent, am găsit un exemplu important și concret de succes vis a vis de rezistență identitară atunci când vine vorba de confluența culturilor. În primul volum din *Trilogia marginalilor,* Vasile Ernu, ne oferă un text memorialistic cu valoare de document istoric, plin de lecții de supraviețuire și chiar conservare culturală. „Sectanții,[10] ne oferă o lecție importantă despre confluența culturilor și totodată despre provocările la care este supusă o anumită comunitate / minoritate. Ne aflăm în plină globalizare, culturile, identitățile naționale și regionale, și religiile se amestecă, se diluează și se relativizează. Lucrarea lui Ernu face trimitere la nu mai puțin de opt comunități etnice și naționale prezente în acel sat. Conviețuirea acestora nu le-a anulat identitatea etnică sau religioasă, ci a creat o lume suprapusă, îmbogățită prin reciprocitate și schimb, fiecare întărindu-și identitatea. Poate că și de aici putem învăța câteva tehnici sau metode de supraviețuire." Metode de dezvoltare și nu numai, dar și să înțelegem că orice criză are în ea potențialul dezvoltării și evoluției tot mai viguroase. „Cartea, care poate fi înțeleasă și ca o mini Europă, face o arheologie

[9]Vezi: Gheorghe Unc, *Rezistența europeană: în anii celui de-al doilea război mondial,*trimitere la ambele volume, Editura Militară, București, 1973-1976.

[10]Vasile Ernu, *Sectanții,* primul volum din *Mică trilogie a marginalilor,* Polirom, Iași, 2015.

culturală de fapt, iar de drept poate să ne servească ca bază a unui manual despre o Europă pe care niciunul nu o mai înțelegem. Suntem într-o lume amestecată, în care încercăm să ne păstrăm identitatea. Comunitățile descrise de Ernu au reușit pentru aproape 100 de ani sub patru regimuri și dominații diferite"[11].

Pe parcursul lucrării vom face și o incursiune identitar analitică a momentului actual în care se află Europa astăzi. Cu precădere, analiza se referă la valorile europene și cum aceste valori europene în contextul larg al globalizării tind să se schimbe sau să devină negociabile sau chiar sunt la *schimb*, în funcție de context. Un alt lucru la care vom face apel în cadrul analizei noastre va fi creșterea numărului de non-europeni în Europa. Facem apel și la aceste detalii pentru că valorile sociale țin de oameni și, implicit, de configurația (reconfigurația) demografică (cu identități și origini diverse și diferite) în continuă schimbare. În intenția de a analiza actualitatea valorilor europene astăzi nu ne vom alinia discursurilor antimigrație și nici eurosceptice. Nu ne propunem să emitem judecăți de valoare asupra Europei actuale și nici nu vrem să alunecăm sub nicio formă pe panta europesimistă or spre o nostalgie după Europa creștină și conservatoare. Vom puncta situații specifice din Europa care, din punctul nostru de vedere, duc încet dar sigur la o nouă cultură în spațiul european, iar mai apoi

---

[11]Inspirat din recenzia profesorului Marius Cruceru la lansarea volumului. Informație disponibilă online la punctul 3 al recenziei: *Conviețuirea în amestecul de culturi*, http://mariuscruceru.ro/2017/02/17/sectantii-lui-siberia-de-ce-ne-intereseaza/, accesat la 17.02.2017.

voi sublinia și iminenta apariție a unui nou set de valori sociale. Identitatea europeană suferă modificări masive și se pare că este înfrântă tocmai de propriile ei deziderate. În sens larg, după cum se va observa, lucrarea își propune o analiză socio culturală a spațiul european din perspectiva provocărilor multiculturale și a altor fenomene sociale cu impact internațional.

Fenomenul identitar-valoric cât și al mentalităților sociale a fost, de-a lungul timpului, probabil unul dintre cele mai controversate subiecte de analiză și ținta multor percepții sociale. A fost considerat, analizat și reconsiderat în multe moduri și în multe raportări sociale, iar maniera de abordare a fost tot atât de diferită și de polarizată. De la a fi considerat sursă generatoare de tipuri de societăți la surse declanșatoare de conflicte ori acte de terorism, religia, identitatea, cultura și valorile au fost, mai mult sau mai puțin direct și / sau vizibil. Fenomen prezent în toate etapele istorice ale societății umane ca factor care a contribuit la conturarea unor strategii socio-politice ale națiunilor și, mai mult decât atât, asupra bătrânului continent. De la blamare la apreciere, de la mândrie la reținere, cultura și valorile europene au parcurs un drum sinusoidal adesea, dar a rămas întotdeauna o constantă a vieții sociale în orice etapă istorică, fiind de cele mai multe ori o constantă în cadrul politicii europene.

Astăzi, când vorbim despre *valori, criză, identitate și Europa*, este cu neputință să nu facem apel încă din debutul acestei lucrări la aspectele sociale ce țin de etică. Și nu ne referim aici la o etică moralistă de tip dogmatic, ci încercarea noastră aici este

să evidențiem elementele privitoare la posibilele maladii sociale astăzi în Europa. Elemente ce țin de patologia spiritului european. Prin textul de față nu ne propunem pentru niciun moment să sancționăm evoluția europenității, ci doar o observare profundă în scopul înțelegerii fenomenului. Încercăm, în lucrarea de față, să citim evenimentele într-o cheie analitică pentru a putea prefigura și preconiza ulterior evoluția Europei, drumul european și ce se va întampla aici, pe continentul nostru, având în vedere toate datele pe care le vom aminti și trata în cercetarea noastră.

Relativismul etic este, fără îndoială, favorizat de condițiile pluralismului: libertatea va consta în a încerca experiențe multiple, fără a te angaja vreodată într-o alegere definitivă. Dar, invers, există riscul de a te adăposti în spatele unor sisteme pentru a evita confruntarea cu realitatea existenței, până la a evita existența în întregul ei. După multe decenii de tăcere în ceea ce privește tema identității europene – perioadă în care proiectul European a reușit să se contureze tot mai puternic și mai vizibil din punct de vedere instituțional, iată că tema identității și a sufletului European a revenit în prim planul dezbaterilor academice, culturale, politice, etc.[12]

Relativismul cel mai influent în zilele noastre este cel care tinde spre legitimarea *pluralității* sistemelor de valori. Această perspectivă este încurajată în contextul creșterii complexității sociale care

[12]Vasile Boari, *Noua Europă în căutarea identității*, Risoprint, Cluj-Napoca, 2009, p. 7.

duce astfel spre o varietate și discontinuitate a valorilor.[13] Astăzi, relativismul se justifică prin solidaritatea sa cu valoarea toleranței, putând spune chiar că relativismul a ajuns azi un instrument care asigură serviciile toleranței între culturi și națiuni.[14] În anumite situații, relativismul comportă efecte. Spre exemplu, „în condiții de multiculturalism pluralitatea culturilor este un fapt cel puțin evident, dar postularea faptului (așa cum se suține) că valorile culturale nu sunt afectate, împiedică din capul locului găsirea acelui pattern al conviețuirii înăuntrul unei societăți (europene) care să permită fiecărei culturi să se manifeste.[15]"

Europa de azi trăiește într-un adevărat mix cultural, cu impact pe termen lung asupra a ceea ce înseamnă civilizație şi identitate europeană. Cultura europeană, recunoscută întâi de toate pentru randamentul economic și piața de liber schimb, a atras foarte multe etnii și culturi diferite în acest spațiu care s-a dezvoltat cîndva tocmai datorită unei unități culturale și de credință (catolic-protestantă). Sunt foarte multe motive pentru care Europa a devenit atît de permisivă și îngăduitoare cu imigranții, și aici nu ne referim la valurile de imigranți refugiați din ultima perioadă, ce au șocat gările și granițele Europei Centrale. Obiectiv, trebuie să recunoaştem că în fața unui spor natal tot mai scăzut, guvernele

[13]Andrei Marga, *Relativismul și problemele sale*, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 119.

[14]Ibidem, p. 120.

[15]Max Haller, Rudolf Richter (eds.) *Towards a European Nation? Political Trends in Europe. East and West, Center and Preiphery*, Armonk, New York, 1994, p. 258.

europene s-au văzut nevoite să-şi construiască şi să îşi menţină politicile publice şi sistemele guvernamentale prin deschiderea frontierelor. Sunt multe poziţii europene care spun la unison că multiculturalismul este un eşec în Europa, dar sunt foarte puţine voci care să puncteze momentul actual al Europei, fişa identitară sau profilul European azi, ca să nu mai vorbim despre predicţii pentru Europa tot mai puţin europeană. Sunt foarte puţine voci care să problematizeze asupra faptului că Europa a devenit atât de permisivă şi inconstantă cu însăşi identitatea ei. Considerăm că nu se poate vorbi în termeni de finalitate sau de eşec, având în vedere fenomenele recente din Europa. Cu toate că, pe parcursul acestei lucrări, vom cita atât din eurosceptici cât şi din eurofili, nu ne propunem sub nicio formă să luăm vreo poziţie de parcurs ştiinţific din curtea nimănui. Valorile care au construit Europa sunt aceleaşi, chiar dacă între timp orientările şi perspectivele cu privire la Europa s-au tot schimbat. Ne propunem în lucrarea de faţă şi o incursiune cu scopul de a înţelege ce a format Europa, ce o ţine încă împreună şi dacă în momentul de faţă mai putem să ne raportăm identitar la valorile europene care, din punctual nostru de vedere, sunt tot mai negociabile în ultimele decenii.

Romano Prodi[16] spunea că Europa a ajuns la o răscruce istorică şi are nevoie mai mult ca oricând de reafirmarea valorilor care au pus bazele acestui proiect european. Inclusiv în contextul problematizării asupra monedei unice, spunea profesorul italian, trebuie pornit

[16] Romano Prodi, *O viziune asupra Europei*, Editura Polirom, Iaşi, 2001, p. 61.

de la valorile de referință identitară. Pentru specificul european, putem spune că nu prea se potrivește conceperea unei dezvoltări a economiei și a politicilor în mod separat sau chiar indiferent de dezvoltarea moralei. Relația profundă specific europeană dintre raționalitatea socială, politică și economică și raționalitatea etică, obligă, la acest moment, la rigoare și seriozitate, bazate pe echilibrul valorilor cu care ne-a obișnuit civilizația europeană.[17]

Motivat de aceste considerente, precum și de preocuparea reală de a observa modul în care realmente este implicată cultura, valorile și elementele identitare europene în structura socio-politică a societății, dar și de perioada atât de controversată pe care o parcurge omenirea în acest moment istoric, m-am oprit cu mare interes și speranță asupra temei acestei lucrări, intitulată *Criza valorilor europene în contextul globalizării.* Afirmam mai sus că omenirea parcurge o etapă istorică destul de controversată tocmai pentru faptul că, deşi, după toate predicțiile, societatea ar fi trebuit să urmeze drumul sigur și firesc al secularizării și relativizării din perspectivă valoric identitară în sfera publică și a dezvoltării unor societăți și unor națiuni organizate și guvernate laic ori neținând cont de evenimentele petrecute în ultima jumătate de secol XX și început de secol XXI, nu doar că au infirmat aceste predicții, dar au surprins prin manifestarea explozivă adesea a mișcărilor religioase apărute în mai multe părți ale lumii. Fenomenul resurgenței religioase nu mai este o noutate, ci a devenit o preocupare pentru

[17]*Ibidem.*

mai multe sectoare ale societății. Se naște astfel cel puțin o întrebare: cum ne raportăm la fenomenul religios într-o societate post-modernă, care se credea laică și seculară, dar care rămâne în același timp multiculturală, multireligioasă? Din această întrebare derivă o listă întreagă de problematizări care implică decizia politică a unei țări atât intern cât și internațional.

Teza asupra căreia ne vom opri în această lucrare se concentrează în jurul premisei că societatea în care trăim este un rezultat al fenomenului globalizării, care a generat multiple transformări în toate sferele sociale și care a adus cu sine o nouă manifestare a fenomenului identitar, valoric, cultural și religios la nivel național, european dar și global. Adică, în termeni mai succinți, susținem în această teză faptul că fenomenul globalizării, multiculturalismului, migrației și bineînțeles al secularizării forțează aproape în mod firesc schimbarea valorilor europene, conturându-se astfel un nou set de valori europene și o nouă identitate europeană. Interesul lucrării gravitează în jurul aserțiunii că există o relație de interdependență între globalizare, set de valori, identitate și anumite manifestări (mentalități și atitudini) sociale. Ipoteza lucrării pornește de la ideea că fără să înțelegem paradigmele, influențele, factorii care mișcă lucrurile, adică backgroundul anumitor situații, nu putem manageria și guverna situațiile decât parțial sau chiar într-un mod eronat. Demersul își propune dezbaterea dimensiunilor prezente în această relație în scopul testării ei și formulării unei concluzii finale.

În acest scop, vom prezenta încă de la început o abordare teoretică a fenomenului globalizării, realizând definirea și controversele legate de acesta cât și consecințele sale. Demersul teoretic cuprinde și dezbaterea asupra noțiunii de identitate și valori europene (cu evidențierea originii acestora) și a relației cu globalizarea și mai apoi a impactului la nivelul politicilor europene. Problematizarea asupra globalizării poate părea o discuție sterilă la prima privire, mai cu seamă acum când, după atâta uzanță, nici nu mai e atât de clar ce e cu globalizarea.

Europa are de făcut un efort suplimentar în ceea ce privește înțelegerea societății. Pe lângă relativ proaspătul proces al europenizării, globalizarea este un proces sau un fenomen care include și europenizarea și care merită toată atenția, mai ales acum când toate serviciile țin de ceea ce ne oferă globalizarea. Constantin Noica povestește la un moment dat în Jurnal Filosofic[18] de strania senzație care l-a cuprins atunci când se plimba pe un bulevard din București și, nezărind indicatoare și pancarte cu specific local s-a întrebat brusc și cu sinceră nedumerire unde e?! După ținuta bulevardului, înfățișarea unor oameni, ori clădiri impunătoare, puteai fi aproape oriunde, își finalizează reflecția marele filosof. Dacă acum câteva decenii, Noica a conştientizat atât de acut (de nuanțat, de subtil, de fin) globalizarea, consider că azi, intensitatea și implicația acestui proces e demn de toată atenția. Nu trebuie să avem rețineri față de fenomenul globalizării, chiar dacă astăzi, aproape în

[18]Constantin Noica, *Jurnal Filosofic*, Humanitas, Bucureşti, 2012, p. 67.

toate contextele, se face și chiar exces asupra globalizării. Trebuie să ne fie clar că în centrul culturii moderne se află globalizarea, iar în centrul globalizării se află practicile culturale.[19]

Obiectivul central al lucrării urmărește evidențierea modului în care au fost și sunt prezente fenomenele sociale și curentele culturale asupra identității europene și asupra spiritului european reprezentat de această dată prin valorile europene. Vom vedea care a fost impactul globalizării asupra valorilor și care poate fi impactul valorilor asupra globalizării sau în cadrul unei lumi tot mai globalizate. Vom încerca să definim această relație de reciprocitate și interdependență a valorilor, identității, relativismului și bineînțeles al globalizării.

Întrebările care vor plana permanent asupra studiului nostru și la care ne vom raporta, sunt următoarele:

- *De ce suntem împreună și pentru ce (mai) rămânem împreună?*
- *Care sunt valorile care stau la baza construcției europene?*
- *Există vreo legătură între creștinism și cultura europeană?*
- *Care sunt valorile care reprezintă etosul european?*
- *Europa de astăzi reprezintă o fuziune sau o difuziune valorică?*
- *Cât de mult vom mai vorbi despre Europa culturală?*
- *Europa, încotro?*

[19]John Tomlinson, *Globalizare și cultură,* Amarcord, Timișoara, 2002, p. 9.

Originalitatea şi actualitatea subiectului

Tema aleasă pentru studiu și care va fi supusă cercetării se referă la rolul valorilor în definirea și construcția socio-politică a societății în spațiul european. Criza morală a valorilor în spațiul european, ca o criză culturală, identitară și chiar ca o criză de lideri este direcția cercetării doctorale.

Premisa de la care pornesc este aceea a existenței unei legături de interdependență între valorile asumate și practicate de o societate și tipul de societate care se formează, urmată ulterior de cursul dezvoltării acesteia. Ipoteza ce se deduce și care va fi supusă validării prin cercetare este aceea că, în actualul context al globalizării și a altor fenomene derivate din acesta, considerăm că asistăm la o reconfigurare valorică, identitară și culturală. Valorile și specificul european care au construit Europa de astăzi au intrat într-o criză. Atât de sens cât și de relevanță socială. Știm că valorile socio-morale transformă o societate, dar știm și că evoluția socio-economică a societății influențează valorile unei societăți. Ținând cont de aceste detalii, dar mai ales de bunăstarea economică din Europa, considerăm că tocmai acest bine economic european a fost magnetul ce a declanșat starea perpetuă a reconfigurărilor demografice, culturale, multiculturale, și mai ales confesionale. Vom încerca să vedem cât de mult se datorează această criză a valorilor declinului creștinismului în Europa or a creșterii secularizării, dar trebuie văzute în acest sens și influențele și consecințele creșterii islamului în Europa.

Despre acest subiect nu s-a scris decât dintr-o perspectivă identitară și de definire a spațiului european. Originalitatea subiectului reiese din faptul că propunem o lucrare despre valori identitar-sociale și cultural-europene, prin care încercăm să demonstrăm că doar prin valori se poate construi politic și că doar necunoașterea și nerecunoașterea valorilor generează crize. Când știm ce ne leagă cu adevărat și avem proiecte comune în acest sens, efortul integrator și de reușită al Uniunii Europene nu mai e atât de anevoios.

Desigur, teza mea a ajuns să fie de o actualitate stringentă datorită contextului în care ne aflăm: criza imigranților, crizele politice și economice, atentate teroriste aproape săptămânale în marile centre europene, creșterea partidelor extremiste în țările europene, dar și în Parlamentul European (vezi UKIP - Nigel Farage). Euroscepticismul este și el în creștere, grexitul, brexitul, nexitul, frexitul, etc. Toate aceste lucruri vorbesc limpede de o criză de identitate și de valori europene. Nu mai știm ce ne mai ține împreună sau dacă ne mai ține ceva împreună. Orice proiect pornește de la valorile care ne pun împreună și care susțin o anumită idee și un ideal și ne fac astfel să ne dorim proiecte trainice împreună. Faptul că în Europa există la acest moment atâtea puncte de vedere diferite și opinii separate vis a vis de problemele cu care ne confruntăm, arată și faptul că asistăm la o demisie valorică și identitară. Europa și-a dat demisia din funcția pe care o avea de când exista și anume aceea de a fi catalizatorul unității și al solidarității, indiferent dacă vorbim de un teritoriu al diversității sau chiar și al conflictelor. Ne place sau nu ne place, trebuie să recunoaștem că Europa a obosit.

Începând cu anul 2012, odată cu febra crizelor economice și sociale din Grecia, Oxford Dictionaries a introdus la rubrica neologismelor termenul *grexit*[20] care se referă la potențiala ieșire a Greciei din zona Euro. Mai târziu, a fost introdus și termenul *brexit*[21] care se referă la potențiala ieșire a Marii Britanii din zona euro. Iar termenul din urmă a prins viață cu adevărat în urma referendumului din 23 iunie 2016, când 51,9%[22] din cei prezenți la urne au spus că vor să meargă mai departe fără UE. Problema brexitului părea una simplă și lumea părea mulțumită cel puțin aparent că, într-un final, s-a pus punct unor tensiuni și dezbateri vechi între UE și Marea Britanie. Aspectele delicate vin din regiunile unde votul a fost unul masiv pro UE: Irlanda de Nord peste 55% și Scoția peste 62%.[23] Dacă în septembrie 2014, Scoția organiza un referendum referitor la independența ei, cetățenii care au dorit la acea vreme să rămână în Regatul Unit, azi ei vor să rămână mai mult ca orice în UE (votul pro UK a fost în 2014 de 55%, iar pro UE în 2016 a fost de 62%). Nicola Sturgeon, prim ministrul Scoției s-a arătat extrem de nemulțumită de faptul că actualul lider de la Londra, Theresa May nu a făcut o concesie vis a vis de adaptarea unui acord brexit distinct pentru Scoția. Astfel, Sturgeon a demarat procedurile pentru un nou referendum pentru obținerea idependenței Scoției, ajungându-se astfel la singura

[20]https://en.oxforddictionaries.com/definition/grexit, accesat la 10. 02. 2017.
[21]https://en.oxforddictionaries.com/definition/brexit, accesat la 10. 02. 2017
[22]http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results, accesat la 10. 10. 2016.
[23]Ibidem.

soluție prin care Scoția ar putea să rămână în UE.[24] Problema este însă una complicată. Avizul pentru acest referendum trebuie să vină de la Londra, iar Theresa May și-a exprimat deja dorința expresă de a ține Marea Britanie unită și puternică în aceste momente. Situația se arată una extrem de interesantă și pe care o considerăm a fi un important punct de cotitură pentru viitorul european. Dacă Scoția și / sau Irlanda își vor obține idependența și vor rămâne în UE, orice viitoare țară europeană cu dorințe de separare de UE se va gândi de mai multe ori în dreptul acestui demers ca nu cumva să ajungă în situația fărâmițării propriilor state. O regiune bogată de pildă, care votează masiv pro UE la un posibil referendum de *exit* va avea toate argumentele pentru un demers autonom și atunci vom vorbi în mod cert de fărâmițarea și scindarea Europei în numele unității. Mult mai complicat de gestionat rămâne dorința autorităților pentru referendumul scoțian cât și posibila unire între Scoția și Irlanda pentru a putea fi o forță separată de Anglia și a rămâne astfel în Uniunea Europeană.[25] În mod cert putem spune că Marea Britanie a demisionat de valorile europene și în mod special de valoarea care a adunat Europa împreună. Valoarea europeană a solidarității a ajuns să se transforme în UK în individualitate, egoism și chiar naționalism exagerat. Marea Britanie se bucură la acest moment de o bunăstare economică impresionantă, a cărei actori

---

[24]https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/mar/15/nicola-sturgeon-brexit-scottish-independence-snp-second-referendum, accesat la 15. 03. 2017.

[25]https://www.neweurope.eu/article/crisis-continues-n-ireland-brussels-willing-play-constructively/, accesat la 28. 03. 2017.

sunt și imigranții care, în mod paradoxal sau nu, au fost *sămânța* brexitului. În ziua istorică de 29 martie 2017, când a început să se pună în aplicare articolul 50, care permite retragerea din Uniunea Europeană, Theresa May a spus următoarele: „We will accept and welcome the bright and the best”[26]. Pe scurt, liderul de la Londra a spus că acceptă doar forță de muncă superior calificată sau cu rezultate profesionale excelente, chiar dacă acestea vor fi din Uniunea Europeană. În spiritul valorilor europene și creștine, Marea Britanie a considerat că politica elitistă și exclusivistă e soluția. Vor din cadrul UE doar ce este mai bun și gratis. Or aceste derapaje sau proiecte politice nu au nimic în comun cu spiritul și valorile europene.

Profesorul și diplomatul Valentin Naumescu spunea, la începutul anului, următoarele:

> „Uniunea nu va rezista referendumurilor, dacă se intră pe această pantă nocivă și iluzorie. Poporul este astfel chemat să se pronunțe pe o chestiune emoțională în care este nevoie, de fapt, de responsabilitatea politică a celor deja aleși, de soluțiile lor concrete, ei fiind, în fond, cei care dispun de toate detaliile și informațiile legate de consecințele dezintegrării Uniunii Europene. Așa cum s-a văzut ulterior în cazul Brexitului, mulți nu știau exact pentru ce votează sau mizau

---

[26]Rețin această declarație din timpul dezbaterii din parlamentul britanic pe care am vizionat-o live în data de 29. 03. 2017. Totodată, elemente de genul acesta au mai fost punctate de Theresa May în celebrul discurs din 17. 01. 2017 din Lancaster House: http://www.telegraph.co.uk/news/2017/01/17/theresa-mays-brexit-speech-full/, accesat la 29. 03. 2017.

pe schimbări și beneficii economico-sociale iluzorii, „retrase" a doua zi după referendum chiar de liderii opțiunii de ieșire"[27].

Începutul anului 2017 a fost unul de încordare în Europa. Toți analiștii preconizau inevitabilul Nexit după alegerile din Olanda. De fapt, alegerile din Olanda au dat startul unui an electoral extrem de important pentru Europa. Urmează alegerile din Franța și din Germania, iar toate acestea vor spune la finalul anului foarte multe despre cum va arăta viitoarea Europă. Lupta în Olanda s-a dat între prim-ministrul în exercițiu Mark Rutte și candidatul extremei dreapta și totodată antieuropeanul Geert Wilders, susținător al unui eventual Nexit și militant al politicii naționaliste și anti-islamice.[28] Neliniștea, atât la nivelul Olandei cât și la nivelul întregii Europe, a fost dată de faptul că, în permanență înaintea alegerilor aproximativ 60% din olandezi s-au pronunțat încă indeciși față de opțiunea din 15 martie 2017.[29] Surpriza mare a venit întâi de toate când s-a constatat o prezență la urne de circa 81%. Mobilizarea fără precedent a fost percepută ca un plan de salvare în masă a Europei din partea Olandei. Partidul lui Rutte împreună cu celelalte două tabere, atât creștinii cât și creștin-democrații, au reușit să depășească 69 de

[27]Valentin Naumescu, *Brexit, Frexit, Grexit, Nexit, mai poate fi oprită dezintegrarea europeană?*, articol disponibil online: http://cursdeguvernare.ro/valentin-naumescu-brexit-frexit-grexit-nexit-mai-poate-fi-oprita-dezintegrarea-europeana.html, accesat la 13. 01. 2017.

[28]https://www.dcnews.ro/rezultat-alegeri-olanda-vot-crucial-pentru-viitorul-ue_535994.html, accesat la 15. 03. 2017.

[29]Ibidem.

locuri în parlament, ceea ce va conferi liniște și stabilitate pentru o bună perioadă. Reacțiile nu au întârziat să apară, iar acestea au confirmat temerile de dinainte, care erau la nivel european. Schulz, Merkel, Hollande, cu toții au salutat această victorie împotriva extremismului și a unei nedorite noi separări. Președintele Comisiei Europene Jean Claude-Juncker a numit victoria din Olanda, *an inspiration for many,* comentând și interpretând această victorie ca fiind de fapt o victorie a valorilor europene:

„The people of the Netherlands voted overwhelmingly for the values Europe stands for: free and tolerant societies in a prosperous Europe. Let us build a strong Europe together"[30].

Dincolo de declarațiile extrem de optimiste ale lui Juncker, notăm faptul că, deși se mizează pe valori, toleranță, unitate, libertate și, mai ales pe solidaritate, a pledat recent pentru o Europă cu mai multe viteze. În toată Europa s-a iscat o discuție complexă și contradictorie față de această viziune asupra viitorului european. Sfârșitul lunii martie a anului 2017 a fost marcat de coincidențe, aniversări și un restart pentru Europa, care va deveni curând Europa celor 27. La Roma s-au sărbătorit 60 de ani de la Tratatul de de la Roma din 1957 – tratat sinonim cu actul de înființare al UE. A fost o aniversare inedită, pentru că era concomitentă cu divorțul declanșat de Brexit. S-au făcut declarații optimiste și pline de speranță. Totuși, pe fondul aniversării s-a discutat

---

[30]http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/15/dutch-election-results-geert-wilders-andmark-rutte-vie-power/, accesat la 16. 03. 2017.

aproape în toate mediile despre viitorul UE și despre o posibilă destrămare a proiectului. În acest context, Juncker a punctat că dincolo de aceste prognoze va avea loc și aniversarea celor 100 de ani ai UE.[31] În urma întâlnirii de la Roma au rămas câteva directive care vor dirija într-un fel sau altul viitorul european:

> "Uniunea după Roma trebuie să fie, mai mult decât înainte, o Uniune a acelorași principii, o Uniune cu o suveranitate externă, o Uniune de unitate politică: The Union after Rome should be, more than before, a Union of the same principles, a Union of external sovereignty, a Union of political unity." Donal Tusk, președintele Consiliului European[32]

Mai mult decât declarațiile personale ale liderilor, consider că este important să privim cu atenție și cu un ochi critic și mai ales analitic declarația de la Roma.[33] Se vorbește în jurul declarației de la Roma din 2017 de o Europă unită și indivizibilă tocmai în contextul părăsirii UE de către Marea Britanie. Putem afirma că reiterarea valorilor și a specificului identitar a devenit prioritate pentru liderii europeni tocmai în context de criză majoră în Europa.

> "Vom acționa împreună, în ritmuri diferite și de intensitate diferită în cazul în care va fi necesar, în timp ce mergem în

[31]http://revista22online.ro/70261440/ue-cu-ritmuri-si-intensitati-diferite-insa-liderii-europei-isi-reinnoiesc-juramintele-la-roma.html, accesat la 25. 03. 2017.

[32]http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25-tusk-ceremony-rome-speech/, accesat la 26. 03. 2017.

[33]Atât declarația de la Roma cât și discursurile liderilor europeni după Roma 2017, vor fi atașate integral în anexele lucrării.

aceeași direcție, așa cum am facut în trecut, în conformitate cu tratatele UE și menținând ușa deschisă pentru cei care doresc să se alăture mai tarziu. Uniunea noastra este nedivizată și indivizibilă: We will act together, at different paces and intensity where necessary, while moving in the same direction, as we have done in the past, in line with the Treaties and keeping the door open to those who want to join later. Our Union is undivided and indivisible"[34].

Cum putem vorbi de o Europă unită și cu acționalități diferite în același timp? Ce reprezintă ritmul în această nouă directivă europeană? După aceste precizări cu valoare de document se va mai putea accesa articolul 50, care permite despărțirea? Senzația lăsată de liderii europeni la Roma a fost una de apel la unitatea și identitatea europeană dar din nevoie, nu din profundă convingere. S-a discutat despre deschiderea europeană spre alte țări care vor să se alăture. Aspectul esențial pe care liderii Europei nu îl au în vedere atunci când se gândesc sau când vorbesc despre viitorul Europei sunt înșiși cetățenii europeni. În anul 2008, anul ultimului studiu efectuat la nivel european privind percepțiile, valorile și atitudinile europenilor reflectau un procent relativ scăzut atunci când vorbim despre dorința europenilor în ceea ce privește extinderea sau mai ales sentimentul pe care îl au de când cu creșterea imigranților. Și atenție, aceste date sunt de acum aproape 10 ani, când nici nu se puneau în discuție sau nici măcar nu existau termeni ca grexit,

[34]Ibidem.

brexit, Europa cu mai multe viteze, cercuri concentrice de dezvoltare sau criza sutelor de mii de refugiați ce se târau efectiv pe granițele din centrul Europei. Vom prezenta câteva din aceste percepții cu ajutorul hărților valorice din Atlasul European al Valorilor:

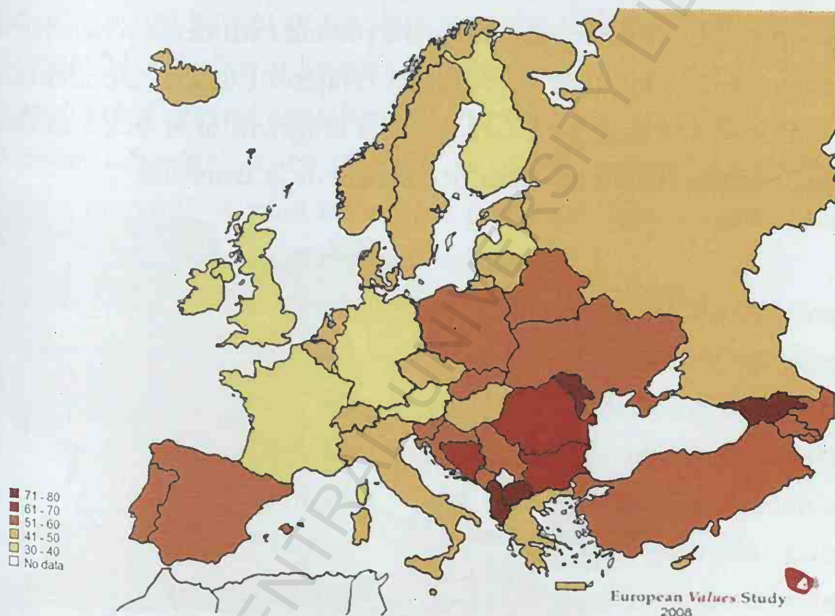

Figura 2. Hartă valorică reprezentând opinia europenilor în ceea ce privește extinderea UE[35]
Sursa: European Values Survey: Atlasul European al Valorilor

Conform cu harta valorică de mai sus dorința de extindere nu depășește 40% în țările dezvoltate, excepție făcând Peninsula Iberică, unde vorbim de exact 50% (atenție însă,vorbim de anul 2008). Dorința britanicilor de extindere, care este cea mai mică

[35]Hartă disponibilă online: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=262&year=2008, accesat la 15. 03. 2017.

din întreaga Europă: 30% se corelează foarte bine cu evenimentul petrecut recent, cunoscut sub numele de Brexit. Aproape direct proporțional cu harta de mai sus, harta valorică următoare reprezentând starea personală în țara natală datorită imigranților, pune în oglindă percepția europeană privind extinderea și invadarea imigranților. Faptul că 40-50% din cetățenii Europei Occidentale se simt străini în propria țară datorită imigranților ar trebui să dea mai mult de gândit actorilor decizionali de la Bruxelles.

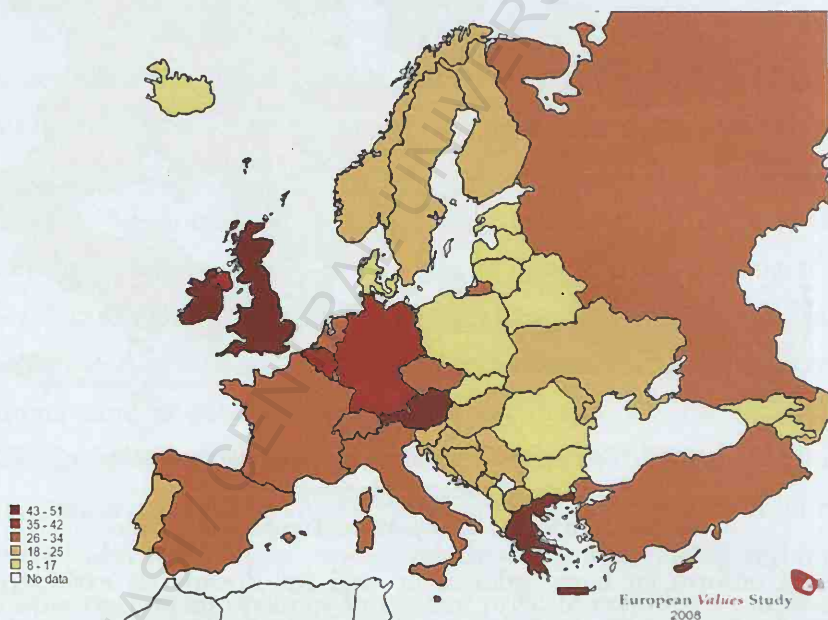

Figura 3. Hartă valorică reprezentând starea personală în țara natală datorită imigranților[36]
Sursa: European Values Survey: Atlasul European al Valorilor

[36]Hartă disponibilă online: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=262&year=2008, accesat la 15. 03. 2017.

Pe aceste considerente privind *ora exactă* în Europa, un studiu privitor la valori, identitate, etos nu este binevenit ci era din categoria obligatoriului.

Rolul valorilor în determinarea de comportamente și acțiuni specifice a fost pentru prima dată formulat și demonstrat analitic de către Max Weber în lucrarea de notorietate indiscutabilă, *Etica protestantă și spiritul capitalismului.* Autorul, avansează în lucrare premisa influenței *ideilor (filosofiei de viață), credinței și valorilor* asupra modului de viață și, în mod particular, asupra apariției și dezvoltării capitalismului rațional occidental.[37]

Pe aceeași linie, a importanței valorilor, sociologul Ilie Bădescu analizează tema preeminenței ideilor și sistemelor de gândire la guvernarea societății de-a lungul istoriei. Sociologul român subliniază faptul că omenirea a ființat sub anumite *constrângeri spirituale* care au luat diferite forme. „Ceea ce conferă omenirii caracter de «lume istorică» este formațiunea spirituală care ajunge s-o domine, modelând-o, manifestându-se ca ansamblu de imperative și constrângeri-limită (pe care, altminteri spus, nimeni nu le poate depăși decât ieşind din lumea respectivă)"[38].

Prin această idee se prefigurează rolul valorilor în stabilitatea și coerența unei societăți. Emile Durkheim a numit instabilitatea dată

---

[37]Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalist,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1995.

38Ilie Bădescu, http://roncea.ro/2010/08/06/prof-ilie-badescu-geopolitica-si-religie-insurectii-religioase-in-secolul-xx-insurectia-euxiniana/, accesat în 12.03.2014.

de criza valorilor ca anomie iar societatea caracterizată de această devenind o societate anomică, sau nefuncțională. Pentru Durkheim, anomia are legătură directă cu *slăbirea puterii morale* a unei societăți. Această putere morală este mijlocul prin care o societate păstrează ordinea. Dar puterea morală a unei societăți poate slăbi datorită unor perturbări. Aceste perturbări pot fi însă, atât creșterea bruscă a prosperității economice cât și anumite cataclisme sau descreșterea puterii economice.

Anul 2017 este anul în care se vor cristaliza tendințele europene. La finalul acestui an vom avea rezultatele la alegerile din Franța și Germania și vom putea preconiza și analiza diferit. Vom avea, de altfel, și rezultatele grupului EVS - European Values Survey, care vor veni cu rezultatele celui de-al cincilea val de cercetare al valorilor la nivel european. Studiul de anul acesta se arată unul de o importanță și amploare extraordinară, deoarece anul acesta a avut loc o fuziune între EVS și WVS - World Values Survey.

În ultima vreme a fost cunoscut la nivel mondial un reviriment al religiei, fenomen care domină și surprinde în același timp. În tot acest timp parcă doar continentul european a fost ocolit de această înviorare spirituală. Pe bătrânul continent asistăm la slăbirea creștinismului, scăderea procentului membrilor la slujbele bisericilor tradiționale și, mai ales, la un secularism destul de puternic. Toate acestea se petrec sub privirile noastre neputincioase, iar în paralel asistăm la ascensiunea Islamului. Starea spirituală a Europei a atât de cunoscută și recunoscută încă nici nu mai trebuiesc aduse dovezi sau argumente atunci când se prezintă situația. Vom prezenta în

capitolul alocat analizei comparative a valorilor, hărți și grafice suplimentare care vor confirma situația europeană la acest moment din perspectiva identitară și spirituală.

În urma cercetărilor efectuate până la acest moment, în jurul acestei ipoteze de lucru nu s-a scris ceva semnificativ. Despre valori s-a scris strict în sens sociologic, psihologic ori comportamental, dar un studiu despre criza valorilor europene nu există chiar dacă acest subiect a fost adesea subliniat în declarații oficiale.

În primul an de doctorat, profesorul Vasile Pușcaș, la cursul de Metodologie, a insistat pe importanța de a direcționa studiul nostru în zona relevanței și a actualității. Nu știu la acest moment cât de mult am reușit printr-o manieră subiectivă acest lucru, dar știm că circumstanțele în care ne aflăm ne ajută în împlinirea acestui deziderat. În consecință, putem spune că lucrarea de față întrunește condițiile și chiar criteriile pentru a se încadra în categoria studiilor originale, proaspete și, mai ales, de o incontestabilă actualitate.

Obiectivele cercetării

Obiectivul de bază al cercetării pornește de la premisa necesității abordării în continuare a construcției europene din perspectiva valorilor sociale pentru coerența, coeziunea și continuitatea UE. Dar și a rolului social-politic al valorilor în formularea strategiilor socio-politice.

Obiectivele specifice vizează următoarele direcții din care se vor contura ipotezele care vor fi supuse validării prin intermediul

instrumentului de cercetare aplicat sub forma de întrebări cu răspunsuri măsurabile:

- Analiza istorică a valorilor (proveniență, istoricitate, evoluție și actualitate), analiza unor hărți de valori pentru înțelegerea tabloului valoric European: prin Eurobarometre și prin Atlasul European al Valorilor
- Observarea traseului istoric al valorilor europene – tendințe, influențe, transformări, etc.
- Ce statut mai au valorile în societatea contemporană?, este analiza valorilor o temă de actualitate?
- Valorile europene sunt percepute azi doar la nivel de ID (document de identitate) sau sunt înțelese și ca bază acțională?
- Observarea relației dintre spiritul comunitar și spiritul național în procesul integrării și relațiilor europene
- Cercetarea interdependenței dintre valorile socio-creștine europene și valori economice (modelul weberian). Sublinierea rolului ideilor, eticii, în formarea unui tip de comunitate – M. Weber – Etica protestantă și spiritul capitalismului
- Studierea și observarea modului în care (și dacă) bunăstarea relativizează valoarea socială și cutuma, maniera în care (și dacă) îi reduce gradul de autoritate individuală și socială
- Pornind de la axioma că există un tip de valori cu titlu de aspirație, de ideal, care nu vizează direct o acțiune concretă, dar care, la rândul lor produc un tip de comportament social, și că în funcție de valori există un anume comportament economic

și social, identificarea și formularea unui set comun de aspirații sociale în vederea implementării lui la nivelul conștiinței sociale

- Pe baza datelor și informațiilor culese pe parcursul cercetării, obiectivul de a face predicții valorice sociale pentru spațiul european - pe axa: valori de-a lungul timpului până azi, factorii de decizie asupra valorilor, iar pe fondul deciziilor politice în ceea ce privește valoarea, formularea unor preconizări legate de ethosul socio-valoric comunitar;
- Realizarea de predicții sociale prin intermediul valorilor pentru ceea ce se poate face în viitor: pornind de la ipoteza că pe un anumit tip de societate se pot aplica unele proiecte politice şi economice, dacă preconizăm dezvoltarea unui anumit tip de societate prin implementarea unor valori, în timp pot fi preconizate investiții care s-ar potrivi în timp. Pe baza datelor obținute și oferite în urma studiului să propunem posibile scenarii de politici europene.

METODOLOGIE, CONCEPTE ȘI SURSELE DE INFORMARE ALE LUCRĂRII

Înainte de precizările și limitele metodice și conceptuale ale acestei lucrări, am dori să facem câteva sublinieri despre gândirea socială, deoarece lucrarea de față se încadrează foarte bine în zona de cercetare a gândirii sociale. Vorbim de o cercetare bazată pe raționamentul gândirii sociale, mai ales datorită elementelor aflate în interconexiune și în interdependență, specifice acestei lucrări. Încă de la începuturile demersului de cercetare prin gândirea socială (anii 70), aceasta a privilegiat atât intervenția factorilor sociali în determinarea proceselor de gândire, cât și specificitatea acestor procese în măsura în care se referă la obiecte sociale de importanță colectivă.[1] Gândirea socială este caracterizată „de logica de tip canonic a raționamentului", adică să se ghideze după anumite norme și reguli și care să aibă deplina mobilitate în funcție de variabilele implicate în demers. Apoi, gândirea socială este caracterizată de *confruntarea cu proba faptelor*, în sensul că orice aserțiune privitoare la realitatea la care se face trimitere să poată fi validată sau invalidată ulterior în

[1]Michel Louis Rouquette, *Gândirea socială, perspective fundamentale și cercetări aplicate*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 9-17.

mod faptic. Totodată, gândirea socială este caracterizată de „existența unei reglări instituționale", dar și de *obligația de reproductibilitate.*[2] Precizările de mai sus vin în ajutorul cercetării de față, ajutându-ne să eliminăm orice factor care poate duce la raționamente incoerente sau abuzive. Prin intermediul gândirii sociale înțelegem că faptele și chiar documentele care sunt organizate în mod convenabil cu misiunea de a demonstra ceva înainte de analiză sunt, de fapt, în deplină contradicție cu gândirea. În altă ordine de idei, putem spune că atunci când ne referim la acuratețea cercetării, prin paradigma gândirii sociale, trebuie să avem în vedere pluralitatea metodologică. Adevărata gândire socială are greutate incontestabilă atunci când demersul este permanent instrumentat prin pluralitate metodologică. În ceea ce privește arhitectura și dezvoltarea unui subiect prin intermediul gândirii sociale trebuie să precizăm că nu e cazul să îngrămădim *orice*, ci trebuie avută atenția spre o organizare cognitivă și socială.[3] Altfel spus, trebuie incluse în ecuația cercetării doar elementele ce țin stric de o organizare a variabilelor și factorilor implicați. De asemenea, trebuie avut în vedere cum se ordonează ansamblul social la care se face referire. Este foarte important acest aspect, deoarece „în funcție de un criteriu al variabilității și al labilității, opiniile sunt mai diverse și mai schimbătoare decât atitudinile, care, la rândul lor, sunt mai dispersate și mai ușor de modificat decât reprezentările."[4]

2Ibidem, p. 9.

[3]Ibidem, p. 11.

[4]Ibidem.

Aceste rațiuni țin de relația logică de tip generativ și care asigură astfel îmbinarea diferitelor niveluri: atitudinile ne ajută să explicăm opiniile, reprezentările fundamentale ale unei culturi trimit la atitudini, iar componentele ideologice care sunt mai vizibil împărtășite „permit fabricarea reprezentărilor sociale - credințe generale, valori, modele epistemice." Toată această ordonare sugerează spre o *regulă tactică* pentru a orienta teoria și cercetarea în zona domeniului evidenței. Prin studierea gândirii sociale ne permitem înțelegerea cauzelor profunde ale unor eșecuri la nivel societal sau, și mai mult, ne permite înțelegerea adevăratelor rațiuni ale anumitor efecte de influență. În mod firesc, prin însăși natura gândirii sociale, aceasta reușește să se manifeste în mod clar, mai ales la nivelul colectiv. Pentru demersul de față, avem mare nevoie de a porni analiza noastră cu ajutorul acestui instrument, deoarece elaborarea unei gândiri comune se face cu ajutorul poziționărilor identitare, a apartenențelor, a valorilor și chiar a normelor.

În acest capitol, dorim să definim termenii cu care vom lucra în cadrul cercetării de față. Ne propunem să explicăm caracterul lor polisemantic și plurisemantic cât și delimitarea limitelor terminologice pentru această lucrare. După scurta incursiune de mai sus vis à vis de gândirea socială, mai dorim ca, după definirea și stabilirea conceptelor, să detaliem metoda prin care vom lucra pe parcursul acestei cercetări.

Definiții. Concepte. Limite terminologice

Considerăm important pentru demersul acestei lucrări să facem o delimitare conceptuală. Posibilele critici sau diferențe de opinie vor putea fi luate în calcul doar dacă se va respecta înțelesul conceptelor și termenilor pe care îl vom da în rândurile următoare. Atunci când vorbim despre *valori, criză și globalizare,* trebuie să avem în vedere faptul că acești termeni pot fi înțeleși total diferit în funcție de unghiul de unde se observă problematica vis a vis de respectivul termen. Nedemarcând limitele terminologice încă din debutul lucrării putem să ajungem la finalul studiului la concluzii aproximative și care, desigur, depind de înțelesul termenilor. În rândurile următoare dorim să facem o incursiune terminologică și istorică față de termenii: *valori, criză și globalizare,* prin intermediul cărora vom opera pe parcursul acestei lucrări.

Ce sunt valorile?

Atunci când apelăm la memoriile istorice putem observa foarte ușor că ne amintim împreună doar acele lucruri care ni se par importante. Ne aducem aminte de lucruri care, spunem noi, sunt importante, pentru că ele sunt expresie din trecut față de ceea ce credem noi astăzi. Ni se par importante anumite credințe și percepții sociale pentru că ele ne întăresc propriile noastre crezuri și dogme. În limbaj popular se spune că: *cine se aseamănă se adună*, dar această lozincă populară și nu numai presupune că această „asemănare este de dinainte cunoscută și astfel este valorizată

suficient pentru a fi dezvăluită mai apoi în mod reciproc".[5] Valorile comportă și se comportă diferit și totodată înseamnă ceva diferit în funcție de cadru de raportare și referință.

Conform DEXI, atunci când vorbim de *valoare*, ne referim la o „însușire a unor lucruri, fapte, idei, fenomene de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea; suma calităților care dau preț unui obiect, unei ființe, unui fenomen etc.; importanță, însemnătate, preț, merit". Vorbim despre valoare când ne referim la oameni, obiecte, culori, tonuri, etc. Conform acestui prim sens, valoare înseamnă și o sumă a calităților, dar totodată vorbim și de anumite necesități sociale și de idealuri pe care le creează valoarea sau valorile. Valoare mai poate înseamna și sens sau directive.

Termenul *valoare* are de altfel astăzi un mare succes de utilizare în domeniul științelor sociale. În curând se împlinesc 60 de ani de când Daniel Bell[6] anunța sfârșitul ideologiei. Dacă ideologia este știința despre originea și formarea ideilor-tot conform DEX, valoarea este destul de aproape. Putem spune că astăzi valorile înlocuiesc ideologiile la nivelul conversațiilor cotidiene și nu numai. Dar, la o privire mult mai atentă, observăm că termeni ca *ideologie* și *valoare*, sunt termeni care nu pot fi înțeleși decât împreună.[7] Pentru

---

[5]Ibidem, pp. 13-14.

[6]Daniel Bell, reputat profesor și sociolog american cunoscut în mod deosebit pentru lucrările: *Sfârșitul ideologiei* și *Contradicțiile culturale în capitalism.*

[7]Helene Feertchak și Dimitri Gamby, *Valori și ideologie. Cazul valorilor democratice,* în Rouquette, *op. cit.*,, 2010, p. 51.

a putea înțelege mai bine importanța studiului valorilor vom face în continuare o incursiune asupra istoricului termenului de valoare. Termenul valoare este un termen foarte vechi și care a aparținut mai întâi limbajului literar, apoi limbajului filosofic și sociologic și, nu în ultim rând, vorbim de valoare mai ales în limbajul idealurilor și a dezideratelor.[8] Astăzi, valoare poate însemna orice, totul și nimic în același timp. Majoritatea discursurilor și apelurilor la valori și mai ales când erau puse în evidență valorile morale erau prezentate într-o manieră cel puțin contradictorie. Astăzi, valorile au adesea în gura liderilor un sens strict discursiv. Aud, de pildă, în mod obositor deja, întrebarea: *ce valori se promovează astăzi?* Răspunsul poate fi oricare, pentru că și în întrebare se face trimitere la orice! E vorba de valori umane? Valori morale? Valori sociale? Valori ca obiecte? Valori artistice? Valori ca și compliment (ești valoros)? Valori etc.? Nu e clară întrebarea și implicit răspunsul va fi parțial sau aproximativ. O altă problemă pe care dorim să o elucidăm în această secțiune este legată de cei care se califică la precizări sau ordonări din punct de vedere valoric. Cine și ce validează în final valorile? Dorim prin această incursiune terminologică să ieșim din sfera discursului steril în ceea ce privește valorile. Sterilitatea și desuetismul sunt un pericol permanent astăzi în zona științelor sociale.

Descendent al latinescului *valeo* (a fi sănătos, a fi puternic), valoarea desemnează în sensul său original curajul și puterea de acțiune (cu trimitere la soldații romani). În spațiul german, filosofia va încadra tematica valorilor în zona mișcărilor de influență

[8] Ibidem, p. 52.

romantică. Nietzsche va ajunge să facă din această temă un domeniu al reflecției filosofice, creându-se pentru această reflecție chiar cuvântul *axiologie*, care desemnează disciplina ce studiază înseși valorile. Din punct de vedere sociologic, începem să vorbim de valori prin lucrările lui Durkheim și Weber.[9] Filosofii și sociologii cad de comun acord asupra faptului că valorile sunt întotdeauna colective. „Pretind ca valoarea să poată fi recunoscută de toți", spunea Lavelle în tratatul său despre valori.[10] În întărirea acestei idei, filosoful francez Andre Lalande spunea mult mai pregnant: "O valoare își pierde caracterul de valoare cu cât este mai individuală". Majoritatea dicționarelor actuale de sociologie definesc valorile ca fiind *idealuri colective (Durkheim)* sau ca fiind *preferințe colective.* [11]

Când vorbim de *valoare*, vorbim indiscutabil de ceva căreia i se asociază conotații pozitive. La filosofii greci, valoarea făcea trimitere la Binele Suveran, la singurul bine care este singur bun prin sine. Pentru Aristotel de pildă, scopul oricărei activități umane era acel bine singur – adică ceva ce înseamnă valoare. Multe secole mai târziu, nimeni altul decât Kant face câteva distincții semnificative, ajutând astfel la înțelegerea valorilor. Între ceva ce are preț (fie în bani, fie un preț de valoare sentimentală) și ceva ce nu are preț ci doar demnitate, este o mare diferență. Ceea ce are preț nu e decât ceva cu valoare relativă, iar lucrurile fără preț, adică valoroase prin demnitatea lor, reprezintă însăși valoare intrinsecă

[9]Ibidem, pp. 52-53.

[10]Louis Lavelle, *Traité des valeurs*, Presses Universitaires de France, Paris, 1950.

[11]Helene Feertchak și Dimitri Gamby, *op. cit.*, în Rouquette, *op. cit*, 2010, p. 53.

sau absolută. Întrebarea firească şi legitimă care derivă de aici este: cine deţine valoarea absolută? "Moralitatea, la fel ca şi umanitatea, în măsura în care aceasta este capabilă de moralitate – este singura care are demnitate!"[12]. Nietzsche şi-a dorit o transmutare a tuturor valorilor,[13] ca mai apoi să evoce nevoia unei critici a *valorii valorilor*, considerând că *pericolul prin excelenţă* este însăşi morala altruistă.[14] E limpede că valorile s-au distanţat de panteonul idealurilor platoniciene, iar restaurarea transcendenţei lor apare ca fiind destul de improbabilă. Cu toate acestea, nu ar trebui să li se refuze valorilor conotaţiile ideale. De ce? Dacă valorile sunt colective şi totuşi ideale, putem spune că cei ce le practică şi utilizează au deplina încredere că valorile lor sunt cele mai potrivite. Foarte greu se poate găsi cineva care, vorbind despre acţiunile sale, să recunoască dacă e cazul sau să considere că ceea ce face ar fi ceva nepotrivit. Face ce face indiferent dacă e bun sau mai puţin bun din conştiinţa şi credinţa că ceea ce face este în strânsă legătură cu valorile în care crede, acţionând permanent în consecinţă.[15] Este foarte greu de stabilit valoarea valorilor sau etica valorilor pentru că în acest domeniu lipseşte cu desăvârşire interogarea acţională şi faptică. E şi firesc oarecum să fie aşa pentru că, în afara credinţelor religioase şi a

[12]Ibidem.

[13]Friedrich Nietzsche, *Voinţa de putere. Încercarea de transmutare a tuturor valorilor* (Fragmente postume), Editura Aion, Oradea, 1999.

[14]Helene Feertchak şi Dimitri Gamby, *Valori şi ideologie. Cazul valorilor democratice*, în Rouquette, *op. cit.*, 2010, p. 54.

[15]Ibidem.

anumitor reguli, omul de rând nu se întreabă dacă ceea ce face este și ceea ce trebuie să facă. Nu mai vorbim de o reflecție a valorilor vis a vis de consecințele acestora.

Astăzi, problematica valorilor provoacă aprige dezbateri publice. Cetățeanul de azi are mai multe statute sociale: telespectator, ascultător, alegător, salariat, consumator, investitor poate, om de vocație sau nu, etc. În cadrul acestor statute, omul contemporan este ținta unor discursuri cu trimitere la valori și va observa cu ușurință diversitatea valorilor, dar mai ales cum valorile sunt percepute diferit în funcție de funcția și statutul celui care le exprimă. E o mare diferență când vorbește un șef de stat despre solidaritate sau un cetățean de rând. [16]

Avansând în analizarea termenului de valoare, observăm că termenul în discuție apare mereu asociat cu următorii termeni: *a împărtăși, a respecta, a transmite,* și a apăra. Acești patru termeni prezenți în mod recurent alături de valori ne ajută să înțelegem suplimentar sensul valorilor. "Valorile au astfel vocația de a fi împărtășite unui număr cât mai mare de oameni, iar fără această împărtășire, nu există legitimitate". Apoi, valorile trebuiesc chiar respectate.[17] Și când vorbim aici de respect trebuie să avem în vedere un aspect foarte important. Tendința generală este să respectăm prin a susține în public anumite valori, dar noi, în spațiul privat, real nu le vom respecta și, implicit, nu le vom susține. Un astfel de

---

[16]Ibidem, p. 59.

[17]Jean Paul Resweber, *La philosophie des valeurs,* Presses Universitaires de France, Paris, 1992.

comportament sau o astfel de duplicitate socială atrage după sine o criză a valorilor mai devreme sau mai târziu. Spre exemplu, am putea scoate în evidență cel puțin două imagini extrem de sugestive. Problema avortului este una aproape unanim înțeleasă ca fiind ceva negativ (cel puțin în România), iar opțiunile oamenilor sunt înțelese, la nivel declarativ cel puțin, ca fiind pro viață. Cu toate acestea, conform anumitor statistici oficiale, România se confruntă cu cifre înfiorătoare sau în contradicție cu opțiunile declarate în ceea ce privește avortul. Avem rata cea mai mare de avort din Europa cu 480 de avorturi la 1000 de nașteri conform Organizației Mondiale a Sănătății.[18] La începutul studiilor doctorale am participat la o dezbatere despre valorile creștine în societate. Acolo, un episcop din Vestul Europei a pus o întrebare deloc peiorativă și care a provocat tăcere pentru câteva secunde. Întrebarea sună în felul următor: *Cum se poate ca o țară majoritar creștină să fie* și majoritar coruptă?? Situația în care există o mare prăpastie între opiniile și valorile la nivel discursiv și declarativ și față de aceleași valori și opinii la nivel faptic este una destul de răspândită. Și din acest motiv, studiul nostru se dorește a fi abordat și înțeles din mai multe perspective. Declarațiile, documentele oficiale, eurobarometrele, atlasul valorilor sau alte măsurători care vorbesc despre valorile europene s-ar prea putea să ne trimită spre niște valori la nivel de ideal și deziderat sau într-un trecut ce nu mai are legătură cu actualitatea. Astfel că ne

---

[18]http://www.mediafax.ro/social/romania-are-cea-mai-ridicata-rata-de-avort-din-europa-480-de-avorturi-la-1-000-de-nasteri-15875649, accesat la 10. 03. 2017.

propunem o coroborare a tuturor surselor, factorilor și, mai ales, a faptelor sociale care vorbesc cel mai bine despre valorile europene. Doar pe această rută demonstrativă putem să ne apropiem de un adevăr obiectiv și de luat cu adevărat în seamă.

Apoi, în al treilea rând, în utilizarea termenului de valoare mai apare și ideea trasmiterii valorilor și a înțelesului lor. Între cei care folosesc termenul / cuvântul valoare "pentru a convinge și a persuada și cei care îl primesc și îl reutilizează pe cont propriu fără ca faptul să-i deranjeze, pare să existe o continuitate". Prin apelul la valori al unora, se poate vedea și nevoia altora de a valoriza, fenomenul trăind astfel prin sine.[19] Cu alte cuvinte, putem spune că nevoia omului de a valoriza și de a fi purtător de valoare este în fond cheia succesului de a transmite mai departe valorile. Iar în momentul în care acele valori sunt înțelese, au sens în viața cetățeanului, transmiterea lor și practicarea lor vin de la sine, indiferent dacă va fi vorba de un apel la valori sau nu. Valorile cu care ne identificăm sunt cele pe care le transmitem, direct sau indirect, cu voință expresă sau chiar fără a plănui acest lucru. Aristotel spunea că suntem ceea ce facem în mod repetat. Dacă am privi și din perspectiva valorică acest adevăr, putem spune că prin ceea ce facem transmitem niște valori care, mai devreme sau mai târziu, vor modela societatea în care trăim noi sau urmașii noștri.

Definirea conceptului de valoare acoperă o arie largă de dimensiuni atribuite în funcție de specialiștii care o definesc. În

---

[19]Helene Feertchak și Dimitri Gamby, *op. cit.*, în Rouquette, *op. cit.*, 2010, pp. 60-61.

lucrarea de față dorim o înțelegere terminologică interdisciplinară pentru a putea astfel înțelege cât mai bine criza valorilor astăzi. Pentru următoarea secțiune, precizăm că am continuat în acest demers terminologic interdisciplinar de la Studiul despre valori a lui Bogdan Voicu, care a deschis ferestre suplimentare spre autorii cei mai avizați în tratarea cercetării privitoare la valori și la valorile sociale. Ordinea următoarelor definiții a fost luată de la profesorul Voicu, dar am mers la text,ul original, acolo unde apare nota cu autorul în cauză nu cu trimitere la studiul mai sus amintit.

Din zona de analiză a Psihologiei, valoarea se poate observa și înțelege ca „o modalitate prin care ne orientăm selectiv legat de preferințele individuale, dar și legat de motivele, atitudinile, și nevoile fiecăruia, în timp ce zona sociologică leagă conceptul de valoare de anumite norme, obiceiuri și chiar ideologii"[20].

În demersul definirii unui astfel de termen care implică multe sensuri se ajunge foarte greu la o definiție unanimă și acceptată de toți specialiștii. Cu toate acestea, avem o definiție la care se face apel comun în înțelegerea termenului. „Valoarea face trimitere la o concepție, explicită sau implicită, care se distinge pentru fiecare individ în parte. La nivel de grup, valoarea este o caracteristică sau ceva specific cu privire la ceea grupul respectiv dorește sau își propune *și care influențează astfel în mod implicit selcția acțiunilor*

[20]Jan van Deth, Scarbrough, Elinor, *The Concept of Value* în Jan van Deth, Elinor Scarbrough (coord.) – *The Impact of Values (Beliefs in Government, vol. 4)*, Oxford University Press, 1994, pp. 22-23.

și mijloacelor respectivului grup"[21]. Alături de termenul de valoare, e important să înțelegem și noțiunea de *orientare valorică sau directivă valorică* în sensul că orientarea valorică poate reprezenta o concepție care este organizată și generalizată, și care poate influența la rândul ei comportamentul și atitudinile indivizilor mai devreme sau mai târziu. Și mai ales cu privire la aspectele vieții personale vis a vis de ceea ce este dezirabil și ceea ce este mai puțin dezirabil.

Alți gânditori operează în dreptul noțiunii de *valoare* prin sublinierea a trei propoziții de la care trebuie să se pornească în analiza valorilor: din păcate, „valorile nu prea pot fi observate în mod direct" și e nevoie de mai mulți factori și metode în observarea și înțelegerea acestora, „valorile implică întotdeauna considerații etice", iar ultima subliniere ne trimite la faptul că „valorile sunt niște atitudini și comportamente care trădează oarecum ceea ce ne-am dori de fapt"[22].

Psihologul social american, Rokeach vorbește mai apoi și despre un *sistem de valori*, precizând importanța unei teorii cu privire la valori, dar și asupra modului în care valorile sociale și individuale se constituie într-un sistem. Valorile nu pot exista separat de alte valori sau alți factori determinanți, ci sunt încadrate într-un sistem

[21]Citatul este tradus din: Clyde Kluckhohn, *Values and Value Orientations in the Theory of Action*, în Parsons, Talcott, Edward Shils (coord.) – *Toward a General theory of Action*, Harper & Row Publishers, New York, 1951, p. 395.

[22]Jan van Deth, Scarbrough, Elinor, *op. cit.*, 1994, pp. 28-29, în Voicu, Mălina, Bogdan Voicu, 2002, Studiul valorilor europene: un proiect de cercetare internațională [European Values Study: an international research program], ICCV - Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2002, pp. 1-2.

de valori care reflectă pe termen lung o sistematizare a opțiunilor cu privire la scopurile vieții, dar și la modurile care se consideră a fi viabile în atingerea acestor scopuri și opțiuni. Schimbarea valorilor implică întotdeauna o reordonare a priorităților din interiorul acelui sistem al fiecărui individ privitor la valori și opțiuni. Rezultă, în mod simplu, dar nu simplist că sistemul de valori al unui individ va reflecta întotdeauna personalitatea acelui individ. Cu toate că un sistem de valori este considerat a fi destul de stabil, s-a observat că în fața unor evenimente sociale și culturale de amploare, sistemul valoric personal este în aceeași măsură și instabil, încât se ajunge în cele din urmă la reordonări valorice, dacă nu chiar la schimbări valorice.[23]

„Această stabilitate crescută a sistemului de valori a individului se traduce în plan social prin persistența ridicată a orientărilor valorice, împărtășite la un moment dat de către membrii societății. Astfel că, după cum arată Inglehart,[24] schimbarea valorică la nivelul unei societăți apare atunci când cohortele tinere încep să înlocuiască în populație pe cele vârstnice. Practic, la nivel social, schimbarea valorică se produce mai degrabă prin înlocuirea generațiilor vârstnice cu cele mai tinere, decât prin modificarea valorilor pe care le împărtășesc indivizii"[25].

---

[23]Ibidem, p. 11.

[24]Inglehart, Ronald, *Culture Shift in Advanced Industrial Societies,* Princeton University Press, 1990.

[25]Voicu, Mălina, Bogdan Voicu, 2002, Studiul valorilor europene: un proiect de cercetare internațională [European Values Study: an international research program], ICCV-Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2002, 1-2.

Mergând mai departe cu ideea lui Inglehart, putem spune că Europa se confruntă astăzi cu alte cohorte decât cele tinere. Cohorta globalizării, islamizării, fenomenului migrației și, implicit, și în cele din urmă reconfigurarea demografică prin intermediul cohortelor deja enumerate, duc întâi de toate la stagnarea valorilor creștine europene și ulterior la schimbarea valorilor sociale în Europa.

Potrivit teoriilor schimbărilor sociale, se consideră că schimbarea valorilor sociale și ale atitudinilor apare ca rezultat a cel puțin două mecanisme. Primul se bazează pe faptul că valorile și credințele se formează în copilărie și tinerețe, rămânând stabile mai apoi pe parcursul întregii vieți. Când cohortele acestea devin integrate ocupațional, familial și în alte rețele sociale, *„duce la o mai mare stabilitate a stus-quo-ului"*. Astfel, valorile odată formate sunt rezistente la schimbare, iar schimbările sociale pot apărea doar odată cu înlocuirea cohortelor.[26] Noi am mai spus și vom mai spune pe parcursul lucrării în loc de cohorte: reconfigurare demografică. Lucrurile sunt puțin diferite ca sens, dar cu aceeași încărcătură demonstrativă. Se pare că experiențele formative timpurii își pun cel mai mult amprenta pe valorile și atitudinile cohortelor și a generațiilor. De asemenea, fiecare cohortă diferă în funcție de contextul politic, economic, familial, economic pe care l-a traversat în perioada formativă. Diferențele între generații vis a vis de valori și atitudini *reflectă setul de condiții istorice specifice*, ducând astfel la o marcă ideațională și culturală.

---

[26]Mălina Voicu, *Valori sociale ale tranziției post-comuniste*, Editura Lumen, Iași, 2010, p. 16.

Nu doar stabilitatea economică și politică sunt importante în construcția valorilor și atitudinilor specifice. Cel de-al doilea mecanism și anume schimbarea intra-cohortă, presupune că schimbările de la nivelul societății sunt rezultatul schimbărilor valorilor individuale cauzate de evenimentele sociale, economice și politice. Vis a vis de acest mecanism, se consideră că valorile sunt dispuse la schimbare chiar și după perioada formativă. Sunt specialiști care consideră că schimbarea valorilor poate fi făcută indiferent și independent de evenimentele sociale. De asemenea, sunt cercetători care consideră că valorile și atitudinile sociale se pot schimba indiferent de perioada de formare a individului dacă în perioada adultă a fost supus unor evenimente foarte dificile: crize economice, sociale, războaie, etc.[27] Mai există însă și un detaliu extrem de important în înțelegerea schimbărilor valorice. Învățarea, imitarea sau chiar influențele de la alte națiuni sunt cauzatoare de schimbarea mentalităților, valorilor și chiar a atitudinilor sociale în timp. Cu toate acestea, sunt excepții care întăresc regula. [28] Dar ceea ce trebuie reținut este faptul că valorile se pot schimba și mai mult decât atât dacă nu există un exercițiu de menținere a acestora, acestea pot fi schimbate, modificate sau chiar înlocuite în timp.

[27]Ibidem, pp. 16-17.

[28]Ibidem, p. 17.

Criza/ă

Life is one crisis after another[29]

Să vorbești despre criză identitar-valorică în contextul Europei poate fi ceva exagerat. Să spui că Europa, cea care rămâne încă reper mondial din punct de vedere economic și cultural se află într-o criză structurală poate părea la prima impresie ceva extrem de sensibil. Acest spațiu al civilizației și valorilor creștine prin excelență iată că a ajuns din nou la un moment de cotitură.

Conform Dicționarului de sociologie, coordonat de profesorii Zamfir și Vlăsceanu,[30] criza "*este o* perioadă în dinamica unui *sistem, caracterizată prin acumularea accentuată a dificultăților, izbucnirea conflictuală a tensiunilor, fapt care face dificilă funcționarea sa normală, declanșându-se* ***puternice presiuni spre schimbare.*** *Criza mai reprezintă și manifestarea unor dificultăți temporare sau cronice ale modului de organizare a unui sistem, exprimând astfel incapacitatea acestuia de a funcționa în modalitatea existentă. Ieșirea din criză* ***se poate face fie prin schimbarea structurală*** *a sistemului,* ***fie prin modificări importante adaptate ale structurii sale.*** *Criza este cel mai adesea* ***declanșatorul*** *procesului de schimbare a organizării unui sistem; ea motivează de fapt schimbarea. Dacă schimbarea nu este posibilă, criza poate duce la dezagregarea sistemului. Uneori, însă, schimbarea unor condiții sau lipsa unor soluții alternative face în*

---

[29]Richard Nixon într-o meditație despre viața socială, vezi întreaga alocuțiune online: http://izquotes.com/quote/136270, accesat la 15. 03. 2017.

[30]Lazăr Vlăsceanu și Cătălin Zamfir (coord.), *Dicționar de Sociologie, urmat de indicatori demografici, economici, sociali și sociologici*, Editura Babei, București 1998.

așa fel încât criza să se *diminueze, sistemul continuând să evolueze neschimbat în mod fundamental. În teoriile actuale ale deciziei, cuplate cu cele ale schimbării sociale, schimbarea prin criză reprezintă doar o modalitate a schimbării, relativ puțin eficientă, și cu multe pierderi. Ea se caracterizează prin înlocuirea unui mod de organizare nu atunci când un alt mod de organizare mai bun a devenit posibil, ci atunci când vechiul mod de organizare încetează a mai funcționa*"[31].

Termenul criză este derivat din grecescul κρίσις - *krisis* care înseamna decizie sau moment de cotitură. Nu este nicio îndoială că omenirea se află astăzi în criză. Într-o criză profundă și structurală, spunea Ana Blandiana la recepția titlului de Doctor Honoris Causa a Universității Babeș Bolyai din Cluj, acordat la inițiativa facultății noastre.[32] În discursul fulminant, tăios și cât se poate de realist, Blandiana a vorbit aproape în tot discursul despre incapacitatea Europei de a lua sau chiar de a găsi soluțiile și deciziile ce se impun pentru supraviețuirea culturii, identității și valorilor europene. A subliniat problematica declinului demografic european dar și faptul că prin numărul membrilor familiilor non europene Europa va ceda mai devreme sau mai târziu. "*Este evident că, în implacabila ciocnire a civilizațiilor, Europa pierde văzând cu ochii, nu pentru că nu are resurse, ci pentru că nu are credință. Nu numai credința în Dumnezeu, ci pur și simplu credința de a crede în ceva (...) Mai periculos decât terorismul pentru definiția și supraviețuirea Europei este bagajul spiritual și cultural pe care îl aduc noii veniți și care, prin aplicarea*

[31]Idem, p. 144.

[32]Vezi întregul discurs al Anei Blandiana la secțiunea Anexe.

libertăților europene și prin dezechilibrul demografic fără speranță dintre băștinași și emigranți, vor înlocui cultura și spiritualitatea europeană"[33]. Tot în alocuțiunea de la Cluj, Ana Blandiana făcea trimitere la semnificația termenului criză, spunând că în limba chineză înseamnă atât pericol cât și oportunitate. Pericolul a devenit deja un leitmotiv al cercetătorilor, liderilor și oamenilor cu autoritate în domeniu. Pericolul a devenit chiar și mult prea vizibil pentru a mai fi nevoie să fie demonstrat sau argumentat. E nevoie doar să citești presa și eventual să consulți câteva statistici pentru o înțelegere mai profundă a situației și vei înțelege că în Europa avem astăzi o criză a valorilor și, implicit, o criză a identității sau invers.

În sens restrâns, prin criză înțelegem o situație conflictuală, tensionată și de acută nemulțumire. O situație în care toți factorii sociali par a spune în cor că ceva nu merge. O situație care impune analize, urmate de asumare și decizie și care, în cele din urmă, impun schimbările de care avem nevoie pentru a putea ieși din criză. În acest mod înțelegem criza la care facem trimitere în lucrarea de față.

Globalizarea

A vorbi astăzi despre fenomenul globalizării reprezintă rețeta sigură de a vorbi despre ceva aparent arhicunoscut și în același timp prea puțin cunoscut. Sau despre ceva prea puțin înțeles. Datorită complexității și ritmului dinamic de evoluție a societății, este extrem de dificilă încercarea de a da o definiție cât mai cuprinzătoare și clară în același timp conceptului de globalizare. Riscul ambiguității

[33]Vezi întregul discursul al Anei Blandiana la secțiunea Anexe.

este unul destul de crescut. În funcție de domeniu și aria de discuție, globalizarea comportă înțelesuri diferite. În acest sens, factorul subiectiv poate și ușura dar și îngreuna demersul comprehensiv al termenului.[34] Globalizarea, asemenea secularizării nu este un proces sau un fenomen orchestrat de cineva sau ceva, ci este pur și simplu un proces evolutiv al societății. Cu toate acestea, nu vorbim de un proces nou ci, eventual, doar de un concept recent, deoarece elementele caracteristice globalizării existau în societate încă din cele mai vechi timpuri. Migrația, interconectare, schimburi, cuceriri, schimburi de mentalitate prin împrumut, etc., despre toate acestea putem vorbi încă din cele mai vechi timpuri.

Este adevărat că globalizarea a depășit demult sfera academică și se folosește în orice domeniu de avizați și mai puțin avizați. Într-un limbaj mai puțin academic, putem spune că globalizarea a ajuns pe toate gardurile. Globalizarea a devenit, la toate nivelele, vina unanimă pentru toate neajunsurile societății. În această secțiune nu vom analiza în detaliu conceptul de globalizare. Îl vom defini în raport cu lucrarea de față pentru a înțelege mai bine marcarea termenului pe parcursul lucrării. Iar în secțiunea următoare vom sublinia mai pe larg problematica valori-globalizare. Tot acolo vom analiza și conceptul de sat global al McLuhan, concept salvator în înțelegerea problematicii.[35]

---

[34]Radu Săgeată, *Globalizare culturală și cultură globală. Global și local în geografia culturală*, Editura Universitară București, București, 2009, p. 16.

[35]Marshall McLuhan, *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century*, Oxford University Press, 1992.

În ciuda atâtor neclarități și ambiguități, conceptul globalizării încearcă să devină unul cât se poate de operațional prin faptul că își relevă caracterul său complex în raport cu fluxurile pe care le definește. Vorbim astfel de globalizarea politică, economică, financiară, toate acestea în mod special, dar vorbim și de o globalizare mult mai sensibil de observat și identificat la nivel cultural, etnic, religios și bineînțeles mediatic. Domenii noi, schimbările de abordare în domeniul unor științe dar mai ales apariția altora au la bază întâi de toate formele și efectele acestui proces globalizator.[36]

Conform DEXI, globalizarea este un „fenomen de transformare a lumii într-o unitate și care se manifestă la scara întregului glob". Un alt sens ce ne ajută a înțelege suplimentar conceptul se referă la verbul *a globaliza*, tot conform DEXI, și care spune că a globaliza înseamnă: *a reuni într-un tot elementele disparate*, sau și mai concludent pentru studiul nostru, *a judeca o problemă în tot ansamblul ei.* Ori, noi tocmai acest lucru încercăm să îl facem, să anlizăm o problemă în tot ansamblul ei care este totodată supusă multor provocări din prisma fenomenului globalizării.

Se mai vorbește alături de globalizare și de o *conștiință globală*, care este, de fapt, o receptivitate crescută față de celelalte culturi. În sens larg, globalizarea este înțeleasă ca fiind ceva negativ, dar de ai căror beneficii ne bucurăm din plin. Din punct de vedere cultural, identitar și valoric, contextul și procesul globalizării are consecințe cel puțin negative.[37] De ce? Pentru că fenomenul globalizării duce la

[36]Radu Săgeată, *op. cit.*, 2009, p. 16.
[37]Ibidem, p. 17.

o omogenizare și chiar o pierdere a valorilor. Politologul american James Rosenau, considera, în urma analizelor pe care le-a făcut asupra schimbărilor sociale de la nivel global, că există cel puțin două aspecte pe care le implică globalizarea: ori ajută la o integrare profundă și reală ori duce la o fragmentare socială.[38]

Globalizarea este un fenomen și un proces social complex care interacționează cu societatea putând să o modeleze, uniformizeze și chiar transforme. Dar, ca orice alt fenomen social, procesul în sine al globalizării nu poate modifica și transforma valorile unei societăți sau culturi fără ajutorul altor fenomene sociale interdependente care, înglobate, sunt tot parte a globalizării. Aici ne referim, în cazul nostru, la fenomenul multiculturalității, migrației, secularizării, laicității și, bineînțeles, fenomenul relativismului. Toate acestea înglobează tot ceea ce poate face globalizarea cu valorile, cultura și mai ales identitatea europeană. Vom încerca să observăm pe parcursul acestei lucrări cât de mult se datorează acestor fenomene criza identitar-valorică și structurală prin care trece azi Europa.

Prin tot procesul globalizator am observat că acesta facilitează difuziunea valorică. Se poate face față acestei difuziuni sau lumea de azi, prin complexitatea ei, riscă o criză identitară extinsă? Despre impactul și influența acestora mai pe larg în secțiunile următoare.

---

[38]James Rosenau, and Czempiel, E-O. (eds), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Metoda și designul de cercetare

La început, metodologiile calitative au fost considerate rudele sărace ale cercetării științifice, datorită faptului că nu răspundeau criteriilor din științele exacte și naturale. Cu toate acestea, începând cu anii 60, avem a face cu o dezvoltare surprinzătoare și considerabilă a acestei metode. Mai mult decât atât, după anii 80, metodele calitative fac obiectul chiar al unei analize aprofundate, ajungând astfel la formularea de reguli care să îi asigure validitatea și, implicit, legitimitatea.[39] Înainte de a prezenta și explicita metoda calitativă prin care vom analiza problematica noastră, aș dori să trecem în revistă câteva particularități ale metodei calitative.

În primul rând, subliniem faptul că ea interesează diverse discipline ale științelor socio-umane cum ar fi antropologia, istoria, sociologia, psihologia socială, studiile europene, științele politice, etc. Și, ca urmare a acestui interes larg, se permite fiecărei discipline să beneficieze de aporturile tehnicilor abordate de celelalte discipline prin circulația modelelor teoretico-empirice.[40] Abordările calitative, se știe, că sunt de patru tipuri, cel mai adesea fiind toate asociate în aceeași cercetare. *Observația participantă, discuția individuală, de grup și studierea documentelor.* Observația și studiul pe teren îi revin antropologiei și chiar sociologiei,

---

[39]Denise Jodelet, *Privire generală asupra metodologiilor calitative*, în Serge Moscovici, Fabrice Buschini (coord.), *Metodologia Științelor Socioumane*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 172

[40]Ibidem.

apoi, regulile privind discuțiile individuale și de grup îi revin psihologiei clinice și sociale, iar în cele din urmă, metoda studierii documentelor se inspiră din studiul arhivelor, specific istoriei.[41]

O altă particularitate a metodelor calitative este aceea că tehnicile calitative pot fi aplicate diferitelor realități sociale, culturale și psihologice după cum urmează: *viața unui grup* (obiceiurile sale, credințele, structurile gândirii, codurile de conduită), *reacțiile* indivizilor sau ale colectivităților, *procesele și schimburile verbale* care se dezvoltă în diferite situații și relaționări. Aceste obiecte de interes, spune Jodelet, pot aparține unor diferite discipline care vor observa manifestările, atitudinile și, implicit, semnificațiile care reies de aici pentru a putea interpreta în cele din urmă sensul și a ne ajuta să ajungem la explicațiile cauzale. *„Această identitate de atitudine între cercetătorii diferitelor discipline întărește statutul transversal al procedurilor utilizate în abordarea calitativă a fenomenelor"*, asigurându-se în cele din urmă de o valoare care va permite depășirea încadrărilor și compartimentărilor disciplinare specifice.[42]

A treia particularitate a metodelor calitative este aceea că că reprezintă mai mult un regim de interes științific decât o revoluție sau inovație epistemologică. Și este potrivită mai ales în cadrul cercetărilor din domeniul cultural unde cifrele pot adesea greși. *„Unii autori se reclamă de la construcționismul social și recuză validitatea metodelor empirice folosite în științele sociale. Realitatea socială este construită în interacțiunea interpersonală și nu se poate avea*

---

[41]Ibidem.

[42]Ibidem, p. 173.

acces la o realitate obiectivă care ar fi exterioară acestei construcții. În această nouă paradigmă, metodele calitative, adeseori aduse la analiza discursurilor, ar fi fondate pe acest nou postulat ontologic și ar corespunde unei noi epistemologii, punând în discuție pretențiile empiriste de a sesiza altceva decât niște producții intersubiective.[43]"

Ținând cont de complexitatea studiului de față, trebuie să luăm în considerare pe lângă conduite și reprezentări și contexte și mișcările istorice care se înscriu aici și de aceea cercetarea noastră abordată calitativ trebuie să fie neaparat atât holistă cât și globală.[44]

Un alt aspect al designului nostru de cercetare face trimitere la ceea ce King și Verba spuneau în lucrarea *Fundamentele cercetării sociale* vis a vis de cauzalitate, inferențe și variabile. Prin suma inferențelor de pe parcursul lucrării vom încerca să deducem atât cauzalitatea problemei cât și perspectivele și provocările care decurg de aici.[45]

Din definițiile menționate deja reies câteva variabile operaționale măsurabile ale conceptului de valoare: motivele, nevoile, atitudinile; normele, obiceiurile și ideologiile; obiective dezirabile (ce vor să obțină); comportamente, decizii; credințe. Aceste variabile sunt parte și itemi ale cercetărilor sociologice la care facem apel pe parcursul lucrării.

---

[43]Ibidem, pp. 173-174.

[44]Ibidem, p. 178.

[45]Gary King, Robert Keohane, Sidney Verba, *Fundamentele cercetării sociale*, Editura Polirom, Iași, 2000.

Din punct de vedere metodologic, studiul se recomandă a fi în mod clar unul calitativ, prin enunțarea în mod regulat și repetitiv a unei ipoteze pe tot parcursul lucrării și care va fi supusă probei în urma observației prin culegerea de informații și date și recente și mai puțin recente, dar reprezentative și cît mai relevante subiectului propus. Apoi, spre exemplificarea argumentelor și a intuițiilor voi apela la analiza documentelor și a studiilor, dar și la ajutorul unor hărți valorice. Întrucât subiectul este unul larg și cu un caracter introductiv, analiza studiilor sociologice reprezentate de hărțile valorice, eurobarometre și declarațiile oficiale vor fi pe alocuri argumente singulare.

Vor fi utilizate metode complementare calitative: analiza documentelor, analize de cercetări sociologice pe valori (European Values Survey: Atlasul European al Valorilor, Eurobarometre, World Values Survey, Eurostat). Nu am folosit informații din datele celor de la Gallup pentru că, referitor la problemele europene, aceștia folosesc date din Eurobarometre și Eurostat. Și bineînțeles, demersul nostru va continua prin analizele comparative ale acestor cercetări sociologice și alte statistici relevante. Totodată prin această analiză de conținut vom mai adăuga pe langă studiile sociologice amintite deja și analiza documentelor, informații din studii de specialitate: articole, lucrări de specialitate, etc.

În prima parte a lucrării am făcut o introducere generală a subiectului, argumentând și subliniind totodată motivul abordării acestei problematici cât și importanța temei. Mai apoi vom trece la prezentarea cauzalității acestui subiect, mai exact vom vorbi

despre implicațiile și provocările globalizării și migrației în Europa. În părțile următoare vom prezenta posibilitatea apariției unei noi culturi europene (dacă putem să o numim astfel), subliniind astfel caracterul vulnerabil al acestei situații tot mai iminente, făcând referire mai apoi la implicațiile și provocările unei noi identități în spațiul european. În final, vom prezenta principalele idei care au construit corpul acestui text, însă vom încerca să trasăm câteva indicații și diagnoze potrivite, rezultate în urma acestei analize.

Metoda folosită este analiza documentelor și a datelor, insistându-se pe studiul unor lucrări semnificative care au abordat aceste tematici și surprinderea situațiilor concrete în care a fost semnalată o astfel de influență. Demersul lucrării își propune a fi o documentare preliminară, care să poată fi folosită într-o posibilă și necesară cercetare ulterioară, mai amplă, de aceea, ea oferă mai degrabă o punte și o deschidere pentru analiză și nu neapărat concluzii definitorii și finale asupra temei abordate. Concluziile pot fi considerate de tranziție și pentru a oferi o direcție particulară unei posibile cercetări ulterioare.

În discuțiile pe care le-am avut la diferite conferințe sau colocvii științifice am fost întrebat: De ce / dacă nu voi folosi chestionare facute de mine? Întrebarea este cât se poate de corectă și legitimă, mai ales pe o cercetare care privește valorile. Sunt însă ipoteze de cercetare care impun un anumit demers metodologic. Sau care necesită o anumită metodă care e singura potrivită pentru respectiva ipoteză. Așa este și în cazul de față. Teza acestei lucrări este aceea că în contextul globalizării și a fenomenelor sociale recente valorile

și identitatea europeană au început să își piardă din vitalitate și ajung astfel să se modifice – fiind, în cele din urmă, în plină criză. Or pentru a valida sau invalida această teză, trebuie să știu și *starea* valorilor europene de acum 20-30 de ani pentru a le putea observa evoluția sau stabilitatea sau chiar modificarea acestora în final. Astfel că, un chestionar care m-ar ajuta în acest sens ar trebui aplicat în trecut, iar acest lucru este cu adevărat imposibil.

Lucrarea de față își propune și o introducere în analiza legăturii dintre fenomenul social al globalizării și valorile sociale, mai exact *european social values*. Cu alte cuvinte, urmărim implicațiile și efectele globalizării și provocările fenomenului social globalizator în ceea ce privește sprațiul cultural european. Vom supune validării variabilele prind valorile pe care le vom analiza și pe care le vom extrage din itemii ce fac trimitere la respectivele valori în EVS și asupra valorilor în mod direct din Eurobarometre.

Reluând cât mai scurt, planul este în felul următor: În prima parte a lucrării vom aminti despre importanţa şi actualitatea unei teme despre valori şi societate, iar în partea a doua vom prezenta fenomenul social al globalizării, bineînțeles fără pretenția unei comprehensibilităţi în desfăşurarea ei. Mai apoi, vom prezenta valorile sociale, făcând trecerea spre spațiul european ca un spațiu cultural şi valoric, subliniind spre final importanţa şi necesitatea valorilor europene pentru marele proiect european. Iar în final, vom sublinia legăturile dintre globalizare și sistemele de valori sociale, observând bineînțeles, dacă se poate vorbi despre o criză a valorilor în funcție de cauze şi consecinţe. Și vom încerca să răspundem la

firească întrebare care s-a născut în timpul studiului: Ce este sau ce rămâne de făcut???

În ceea ce privește sursele de informare ale lucrării, precizăm următoarele: am încercat ca în toate secțiunile tezei să avem cele mai importante referințe, dar, mai mult decât atât, am încercat să facem trimitere la autorii cei mai relevanți față de subiectul nostru. În ceea ce privește secțiunea valorilor, aici lucrurile au fost mult mai simple, pentru că alternativele au fost destul de restrânse. Welzel, Inglehart, Rokeach, Schwartz sau Hofstede sunt printre cei mai importanți autori în zona valorilor și a culturii, așa că am fi greșit enorm dacă nu am fi apelat la expertiza lor întâi de toate. În ceea ce privește metodologia, am apelat la volumul coordonat de Michel-Louis Rouquette, apoi la volumul coordonat de Verba și King, sau la cunoscutul tratat de Metodologie în științele socio-umane, coordonat de Moscovici și Buschini. În secțiunile descriptive, cum ar fi prezentarea problemei sau prezentarea specificului European, am apelat întâi de toate la lucrări din domeniul istoriei și sociologiei, apoi la anumite documente relevante pentru studiul de față ale Uniunii Europene, declarații oficiale ale liderilor europeni, presă, dar am mai apelat și la câteva emisiuni televizate care au prezentat problemele europene atât de bine, prin diverșii lor invitați. Și aici mă refer la emisiunea *Europa Christiana*, prezentată de Sever Voinescu. Huntington și alți autori ai fenomenului globalizării și ai ciocnirilor cultural-identitare ne-au ajutat în înțelegerea problematicii la nivel global. Weber și Durkheim ne-au ajutat să înțelegem relația de interdependență dintre credință și acțiuni, dintre valori în care

credem și faptele pe care le facem. Amintim aici și recenta colecție *HEADLINE,* care ne este de mare ajutor datorită publiciștilor de primă mână care pun în vedere cele mai importante evenimente și analizele sociale și culturale de la la nivel european. Colecția aceasta este importantă și datorită faptului că, în cadrul acestei colecții, ne întâlnim cu pozițiile multor profesori și publiciști care se raportează original și diferit totodată la problemele cotidianului european aflat într-o continuă mișcare și mai ales schimbare. Și nu în ultimul rând, surse importante de informare în lucrarea de față au fost preluate din anchetele sociologice European Values Survey – Atlasul European al Valorilor, EUROSTAT, Eurobarometre.

GLOBALIZARE, MIGRAȚIE ȘI MULTICULTURALITATE ÎN EUROPA DE AZI

Fenomenul Globalizării[1]

Se poate discuta la infinit despre contextul în care ne aflăm astăzi. Ne aflăm, după unii, în plin postmodernism, în plin relativism sau, mai nou, în era post-adevărului sau post-creștinismului. În unele zone se poate vorbi de fundamentalism religios, iar în alte zone se poate vorbi de resurgență religioasă. Toate acestea puse împreună spun că ne aflăm mai mult ca oricând în cea mai puternică perioadă de globalizare și interconectivitate culturală, identitară, economică, politică și nu numai din istoria umanității. Astăzi, influnețele și mentalitățile cuceresc teritorii și nu conflictele militare de altădată.

[1]Parte din acest subcapitol a fost publicat deja: Laurențiu Petrila, *The Influence of Globalization On The European Cultural Identity*, în Communication, Context and Interdisciplinarity, "Petru Maior" University Press, Tîrgu Mureș, 2014, pp. 240-250, Articol disponibil și online: http://www.upm.ro/cci3/CCI-03/CCI%2003%20-%20Politica.pdf.

Globalizarea este un fenomen socio-economic și cultural care și-a pus amprenta pe tot ce cuprinde societatea. Globalizarea are capacitatea de difuziune instituțională, culturală, economică, tehnică or politică. De altfel, globalizarea universalizează și astfel se ajunge în mod implicit la relativizarea identitară a unei comunități, creându-se astfel o cultură globală care ajunge să fie măsura tuturor lucrurilor. Sfera valorilor sociale a intrat într-o umbră în această eră a globalizării. Pe fondul acutizării ideii de *drepturi ale omului*, unele valori sociale care erau nenegociabile, astăzi ele nu numai că au devenit discutabile, ba char pe alocuri nici nu mai contează.

Rolul convingerilor în determinarea de comportamente și acțiuni specifice a fost pentru prima dată formulat și demonstrat de către Max Weber în *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. Autorul avansează premisa influenței *ideilor* asupra modului de viață și, în mod particular, asupra apariției și dezvoltării capitalismului rațional occidental: „printre cele mai importante elemente formatoare ale modului de viață s-au situat în trecut ideile etice”[2]. Concluzia la care a ajuns Weber este aceea că „una din părțile constitutive ale spiritului capitalist modern și ale culturii moderne, modul de viață rațional pe baza ideii de profesie, s-a născut din spiritul ascezei creștine”, adică a valorii spirituale.[3]

Importanța valorilor a fost evidențiată și de către sociologul Ilie Bădescu, care subliniază faptul că omenirea a ființat întotdeauna

---

[2]Max Weber, *Etica protestantă și spiritual capitalismului*, Humanitas, București, 2003, p. 11.

[3]Ibidem, p. 189.

sub anumite *constrângeri (voluntare) spirituale și valorice,* care au luat diferite forme în societate, sau prin care se *guvernează* o societate la un moment dat.[4]

Prin această idee se prefigurează rolul valorilor în stabilitatea și coerența unei societăți. Durkheim a numit instabilitatea dată de criza valorilor ca anomie,[5] iar societatea caracterizată de această stare, o societate anomică sau nefuncțională. Pentru Durkheim, anomia are legătură directă cu slăbirea puterii morale a unei societăți, pentru că puterea morală este mijlocul prin care o societate păstrează ordinea. Dar puterea morală a unei societăți poate slăbi datorită unor perturbări. Aceste perturbări pot fi atât creșterea bruscă a prosperității economice cât și anumite cataclisme sau descreșterea puterii economice. Într-un sens mai special, anomia apare ca tot ceea ce este dezechilibrare dintre *forțele* noastre interioare (dorințe, pasiuni, sensibilitate) și *forțele* exterioare (cantitatea de bunuri economice, respectabilitatea, aprecierea, influența, prestigiul). Pentru ca această dezechilibrare să nu aibă loc, Durkheim afirmă că ar trebui, în primul rând, ca pasiunile să fie limitate, doar așa putând să se armonizeze cu posibilitățile existente, deci realizabile. Dacă nimic din interiorul individului nu poate fixa limitele, atunci este nevoie de o forță exterioară. Această forță exterioară este pentru Durkheim societatea.[6]

---

[4]Ilie, Bădescu, http://roncea.ro/2010/08/06/prof-ilie-badescu-geopolitica-si-religie-insurectii-religioase-in-secolul-xx-insurectia-euxiniana/, 12.03.2013.
[5]Emile Durkheim, *Diviziunea muncii sociale*, Antet, 2008.
[6]Idem, *Regulile metodei sociologice*, Polirom, 2002, p. 142.

Globalizarea este un fenomen social care nu poate fi înțeles în afara contextului *modernității* care îl produce.[7] Apariția unui fenomen se produce într-un context iar pentru explicarea și înțelegerea lui este necesară amplasarea într-un spațiu social, istoric ori cultural. În accepțiunea lui Anthony Giddens,[8] acest context este modernitatea, care este „ea însăși globalizatoare, iar acest lucru este evident în majoritatea caracteristicilor de bază ale instituțiilor moderne. Modernitatea este o formă dinamică și transformatoare a vieții sociale. Ea poate fi deosebită de societățile anterioare prin ritmul schimbărilor sociale. Scopul acestei schimbări merge spre proliferarea și dezvoltarea instituțiilor moderne, ajungând să transforme timpul și spațiul"[9]. Globalizarea este văzută astfel ca fiind produsul modernității, o caracteristică și o consecință a acesteia.

În accepțiunea lui Durkheim, perturbările sociale determină scăderea puterii morale a unei societăți, o criză a valorilor; Giddens subliniază faptul că modernitatea a determinat schimbări bruște la nivelul societăților, schimbări care au devenit globale. Dacă transformările pot declanșa criză valorică, anomie și dacă globalizarea presupune și implică schimbări, atunci se poate face o corelație între fenomenul globalizării și relativizarea or criza valorilor.

---

[7]Andrew Jones, *Globalizarea. Teoreticieni fundamentali*, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011, p. 50.

[8]Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, 1990.

[9]Andrew Jones, *op. cit.*, p. 55.

Contextualizarea fenomenului globalizării este explicată și de către Andrew Jones prin prezentarea originilor acestuia. Identifică trei origini academice ale utilizării curente a termenului. Prima origine este identificată în teoria afacerilor și a managementului din anii '60. Membrii școlilor americane de business au teoretizat modalități prin care putea fi îmbunătățită competitivitatea marilor companii multinaționale americane. În anii '70 s-a ajuns la argumentarea faptului că firmele trebuiau mai degrabă să își extindă activitățile la scară globală mai mult decât la nivel național. Acest proces a fost numit de către mulți gânditori în domeniul managementului sub numele de *globalizare*, iar în anii '80, acesta a devenit unul din conceptele cheie atât în literatura academică din domeniul managementului cât și în literatura de business.[10]

Contribuțiile academice aduse de teoria socială și culturală, care datează tot din anii '60 reprezintă a doua origine. Ideea semnificativă în cadrul acestei teorii este cea a lui Marshall McLuhan, de *sat global*, idee prin care se preconiza că modernitatea dezvoltă societatea globală prin intermediul unei forme de comunicare.[11] *Mediul este mesajul* reprezintă sintagma cu care este asociată teoria sa, o teorie care la început a fost contestată și considerantă avangardistă, iar mai apoi a fost apreciată ca o descoperire revoluționară și o anticipare a transcederii granițelor prin intermediul comunicațiilor. McLuhan anticipa că toate modalitățile de comunicare au impact asupra ordinii sociale.

---

[10]Andrew Jones, *op. cit.*, p. 56.

[11]Marshall McLuhan, *op. cit.*, Oxford University Press, 1992.

Cea de-a treia origine este reprezentată de literatura din domeniul economiei politice și a științelor sociale în care au fost consemnate rezultate ale analizei dezvoltarării economice și politicii internaționale de după al doilea Război Mondial. Spre exemplu, paradigma *dezvoltării ca modernizare* apărută prin anii '60 s-a inspirat din teoriile sociale, politice și filozofice clasice, ale lui Marx, Weber și Durkheim.[12]

Faptul că fenomenul de globalizare implică schimbări prin impactul pe care l-a avut asupra individului și societăților este evidențiat și de către sociologul Anthony Giddens, care se află printre primii analiști care, încă de la începutul anilor '90, a prezentat o serie de argumente cuprinzătoare cu privire la implicațiile proceselor contemporane de globalizare asupra omenirii. Sunt argumente specifice despre implicațiile asupra indivizilor, organizațiilor, națiunilor, firmelor, guvernelor, politicilor și politicii în general, argumente centrate pe patru dimensiuni asupra cărora sunt evidențiate implicațiile globalizării.[13]

Prima dimensiune vizează modul de viață în ansamblul ei: trecem printr-o perioadă de transformare istorică majoră. Globalizarea restructurează modul în care trăim într-o manieră foarte profundă, afectând viața de zi cu zi, precum și economiile și statele. Implicația majoră a globalizării contemporane este,

---

[12]Teoriile sociale sunt tratate de Anthony Giddens in *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber*, Cambridge University Press, 1973.

[13]Andrew Jones, *op. cit*, pp. 57-58.

de altfel, faptul că reprezintă o realitate imposibil de eludat.[14] Urmează în șirul argumentelor tradițiile societăților și în special religia. Globalizarea reprezintă atât o oportunitate cât și o amenințare. Societățile tradiționale s-au destrămat deja, iar valorile tradiționale le urmează. O implicație a globalizării este faptul că alte tradiții, precum religia, trec și ele printr-o transformare majoră. Giddens sugerează că fundamentalismul religios este o reacție la prăbușirea tradițiilor și trebuie înțeles pornind de la acest aspect. Globalizarea promovează cosmopolitismul, având în vedere că într-o lume ce se globalizează trăim în mod regulat în contact cu oameni care gândesc și trăiesc diferit. Acest lucru a cauzat și va continua să cauzeze conflicte, odată ce fundamentaliștii din sferele religiei, naționalismului și identității etnice se refugiază în tradiția reînnoită și purificată, precum și în violență.[15] Deducția implicită care derivă de aici si care constituie un al treilea argument, este aceea că, în fața unor astfel de conjuncturi, oamenii trebuie să reacționeze. Nu este posibil ca în lumea contemporană să rămânem inerți, iar aceste procese de transformare reclamă o reacție. Firmele trebuie să rămână competitive, muncitorii trebuie să se recalifice, iar guvernele trebuie să abordeze noi riscuri și provocări la adresa securității. Globalizarea contemporană dă naștere mai degrabă unei nevoi acute de a fi pro-activ și de a face față transformărilor.[16] A patra și ultima implicație, despre care vorbește Giddens vizează

---

[14] *Ibidem.*

[15] *Ibidem.*

[16] Ibidem, pp. 58-59.

instituțiile. Globalizarea aduce cu sine și determină nevoia continuă de a reconstitui instituțiile pentru ca acestea să poată aborda noile provocări ale globalizării. Printre acestea se află instituțiile naționale și internaționale de guvernare, dar și familia, munca, tradiția și chiar natura. Globalizarea a subminat și a transformat circumstanțele în care ele (*vechile instituții*) există, iar acestea sunt, astfel, inadecvate pentru îndatoririle pe care trebuie să le îndeplinească. Națiunile de astăzi se confruntă mai degrabă cu riscuri şi pericole decât cu inamici, ceea ce are ca efect schimbări majore în însăşi natura lor. Neputința pe care oamenii o simt în fața globalizării nu este, aşadar, un semn al eşecului personal ci, mai degrabă, inabilitățile instituțiilor.[17] Gradul în care se vor adapta instituțiile la globalizare va determina modul în care vor arăta procesele de globalizare în deceniile următoare.

Globalizarea și-a pus amprenta asupra credinței și culturii în modalități diferite, transformându-le, dar și retrezind într-o nouă formă sentimentul cultural și religios.[18] „Destinul tradițiilor și al religiilor în lumea globalizată este simptomatic. Tradițiile și valorile în contextul globalizării au devenit fie temă de speculații eseiste etnocentriste, fie folclor, fie obiect al științei etnografice, fie marfă și spectacol. Degradându-se sub formă de obiecte artizanale, turism folcloric sau spectacole folclorice destinate consumului privat al unei comunități care vede în ele un garant al consensului ei etno-

[17]Stiglitz, J.E., *Globalizarea*, Edotura Economică, București, 2003.

[18]Peter Beyer & Lori Beaman, *Religion, Globalization and Culture*, Boston, Brill Leiden, 2007, p. 40.

istoric"[19]. Consider pe acest fond că globalizarea are două direcții de impact în ceea ce privește cultura și valorile. În primul rând, avem de-a face cu creșterea relativizării în societate, iar pe de altă parte cred că avem de-a face cu o resurgență cultural-valorică. Într-o primă etapă, globalizarea a adus cu sine o relativizare a valorilor prin schimbările produse și prin contactul dintre mai multe culturi, prin modele și strategii care se extind pe arii multinaționale. Dar acest fapt a determinat o criză identitară, individual și colectiv, dezrădăcinare și *anomie*, ceea ce a dus la o reîntoarcere la valori, la sisteme de credințe care să aducă semnificație individuală și coerență socială. Religia, la rândul ei, fie se repliază, colectivist, identitar și antimodern în mișcări extreme de tip integrist sau fundamentalist (în această ordine de idei vorbim despre o acută resurgență a religiei la scară globală[20]), cu caracter radical, exclusivist și polemic, fie se dizolvă într-o religiozitate individuală difuză, eclectică, relativistă, anonimă și sincretică, dezangajată astfel social și politic.[21]

"Globalizarea creează oportunități extraordinare și aduce progres intens în anumite domenii, producând totodată așteptări foarte mari în cele mai diverse zone ale lumii. Dar acest progres este departe de a fi omogen. În plus, globalizarea poate crea tensiuni în cadrul structurilor sociale și economice care nu se pot adapta rapid. Aceste diferențe statice și dinamice pot cauza conflicte

---

[19]Ioan I. Ică, Geramo Marani, *Dimensiune socială a bisericii*, Deisis, Sibiu 2000, p. 489.
[20]George Moyser, *Politics and religion in the modern world*, London and New York, Routledge, 1991, p. 1.
[21]Ioan I. Ică jr., Geramo Marani, p. 489.

majore. Marea provocare pentru globalizare, pentru omenire, este cum să fie reduse sursele de fragmentare, de slăbire a coeziunii sociale, sentimentele de frustrare ale unor grupuri și comunități, *neînțelegerile* între civilizații. În acest context se pune problema *ordonării* sistemului internațional, în condițiile interjocului dintre forțe centrifuge și centripete. Fenomenul pe care îl numim globalizare merită să fie examinat în mod profund, pentru a-i înțelege complexitatea – toate dimensiunile și fațetele –, pentru a încerca să fructificăm șanse și avantaje și să reducem costuri”[22].

Se vorbește tot mai mult la ora acuală despre dualitatea socială dintre global și local, adică ne confruntăm cu o apartenență cosmopolită care ne place și totuși în această conjunctură sentimentul de naționalism și segregare locală este în creștere.[23] Din această ordine de idei se poate discuta despre fenomenul multiculturalismului care permite coexistența și cooperarea diverselor culturi cu un grad similar de organizare. Însă, nici acest tip de *compromis* social nu este o soluție, chiar Merkel susține că, în plan european, multiculturalitatea a eșuat.[24] În continuarea acestei idei, Habermas și Ratzinger, pornind de la proiectul *etosului mondial* al lui Hans Kung și de la principiul interculturalității, susțin faptul că „în procesul de întâlnire şi de întrepătrundere a

[22]Informație luată de pe pagina web a Centrului Român de Politici Economice, http://www.cerope.ro/pub/study51ro.htm.

[23]Charles Taylor, *Nationalism and Modernity, in Ronald Beiner, Theorizing Nationalism, Albany, State University of New York Press, 1999, pp. 222-244.*

[24]http://www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed, 10.01.2014.

culturilor, certitudinile etice care conduceau oamenii până acum au fost dărâmate"[25].

Multiculturalitate şi Europa

Astăzi, în Europa se vorbește tot mai mult despre multiculturalism, globalizare dar și despre impactul acestora asupra societății occidentale. Până la apariția crizei economice și a impasurilor financiare din diferite zone europene, forța de muncă ieftină dată de imigranți a fost socotită o oportunitate de nerefuzat, chiar și pentru cele mai conservatoare state. Însă, au fost și sunt lucruri pe care nimeni nu le putea preconiza cu exactitate pe termen lung: de pildă crizele social-culturale.

Importanța acestei lucrări reiese însăși din actualitatea și realitatea spațiului public în care trăim. Pulsul vieții cotidiene, portalurile de știri, analizele sociale, declarațiile oficiale și studiile sociologice, toate confirmă într-un fel sau altul nu doar actualitatea acestui subiect cât urgența de a se găsi cele mai viabile soluții.

Întrebările care se impun în acest studiu sunt legate atât de momentul în care se află Europa astăzi dar, mai ales, studiul se recomandă a fi o analiză identitară a Europei dar și a rezultatului multiculturalismului și migrației în lumea occidentală. Mai vorbim azi de valori europene? Care este etosul european astăzi? Care sunt tendințele identitar-europene într-o lume tot mai globalizată? etc.

---

[25]Jurgen Habermas, Joseph Ratzinger, *Dialectica secularizării, Despre rațiune și religie*, Apostrof, Cluj, 2005, p. 111.

Pe fondul sporului demografic negativ al europenilor, creșterea populației imigrante se simte tot mai puternic, mai cu seamă că imigranții au depășit deja sporul demografic din Uniunea Europeană, spune Eurostat.[26] Cifrele demografice sunt astăzi cele mai clare indicatoare de predicție socială în Europa, pentru că trebuie să recunoaștem că istoria a fost întotdeauna dusă mai departe de factorul demografic. De pildă, acum 10 ani, cifrele oficiale indicau că, la Bruxelles, peste 55% a noilor născuți sunt imigranți – rată în creștere de altfel, iar jumătate din femeile originar occidentale care fac cercetare nu au copii, plus alte cifre îngrijorătoare, care arată clar că, pe termen lung, europenii vor fi minoritari în Europa (Laquer, 2007). O altă cifră relevantă și mai actuală în acest sens ne arată că în Marea Britanie 70% din creșterea demografică se datorează imigranților, arată un studiu prezentat recent în presa britanică.[27]

Merkel, Cameron și Sarkozy, cei mai importanți lideri europeni din ultimii ani, au recunoscut că multiculturalismul a eșuat. Ne-am bazat că imigranții se vor întoarce, însă ei încep să devină tot mai vii și mai activi, spunea Merkel, subliniind că e nevoie de un efort suplimentar al integrării acestora.[28] Declarațiile liderilor europeni sunt extrem de importante și deloc lipsite de sens pentru viitorul

---

[26]http://www.frontpress.ro/2011/07/viitor-negru-pentru-europa-numarul-imigrantilor-depaseste-sporul-natural-demografic-inregistrat-in-uniunea-europeana.html, accesat la 10. 12. 2014.

[27]http://www.dailymail.co.uk/news/article-2009853/UK-population-growing-fastest-rate-50-years.html#ixzz1QqDOFvrZ, accesat la 10. 01. 2015.

[28]http://www.frontpress.ro/2014/11/angela-merkel-diversitatea-culturala-a-esuat-in-germania.html, accesat la 12. 12. 2014.

Europei, mai ales că aceștia sunt reprezentanții țărilor care au cei mai mulți imigranți. Asimilarea acestora, propusă de Merkel, devine astfel o parte a proiectului European sau e o declarație protocolară în fața neputinței? Următoarea hartă confirmă opiniile de mai sus, dar reflectă în același timp foarte bine percepția europenilor față de imigranți cît și trendul în creștere al faptului că se consideră prea mulți imigranți azi în Europa.

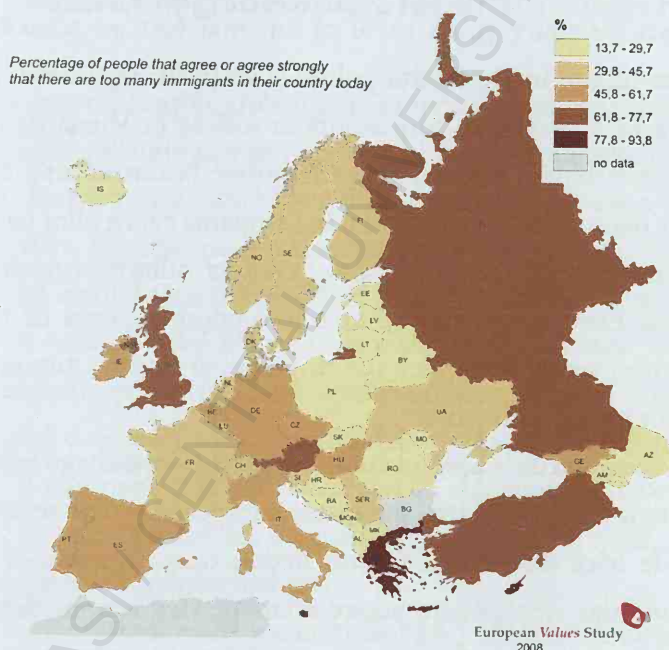

Figura 4: Harta valorică privind percepția faptului că sunt prea mulți imigranți în țările europene.[29]

[29]Hartă disponibilă online: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=262&year=2008, accesat la 15. 03. 2017.

În țările considerate dezvoltate, procentul este în jur de 40%, iar datele la care ne referim sunt din 2008, iar aici nu intră tendințele de la ultimele alegeri europarlamentare unde partidele extremiste și cu un discurs naționalist anti-migrație au depășit chiar și cele mai optimiste prognoze.[30]

La câteva zile de la atentatul terorist de la Paris asupra jurnaliștilor de la Charlie Hebdo, mă aflam în trenul internațional Budapesta-Salzburg și, cu toate că am mai fost pe această rută, niciodată nu am întâlnit atâta poliție și verificări riguroase. Trenul chiar a avut o întârziere consistentă la sosirea în Viena pentru că mulți au fost dați jos din tren din varii motive. Nu am să uit niciodată reticența oamenilor din tren de a fi în compania cetățenilor cu aspect de Orient prezenți în tren. În acest context tulbure și neclar prin care trece Europa, dincolo de crizele economice, cred că trebuie să reflectăm serios la implicațiile migrației și multiculturalismului asupra identității europene.

La nicio lună de la acest eveniment trist, la Copenhaga apărea un alt incident terifiant pentru societatea europeană și deja se instalase un soi de frică discretă ca și cum fiecare oraș european ar putea fi un candidat *ideal* pentru aceste atentate. Am reținut declarația imediată a prim-ministrului danez: *credem în valorile noastre*,[31]

---

[30] http://www.wall-street.ro/articol/International/166496/alegeri-europarlamentare-extremistii-castiga-in-franta-si-marea-britanie.html, accesat la 10. 12. 2014.

[31] http://www.dw.de/atac-terorist-%C3%AEn-danemarca/a-18259230, accesat la 10. 02. 2015.

ca și cum aceste atentate și aceste probleme cu care se confruntă Europa sunt reprezentate de o ciocnire a credințelor și a valorilor. Vom vedea însă, în rîndurile următoare, în ce măsură lucrurile stau astfel. Deși nu mai putem să ne întrebăm dacă lucrurile stau astfel pentru că ele chiar stau. După aceste evenimente triste ce au îndoliat Europa au apărut și mai multe.

Provocările migrației asupra identității europene

Despre implicațiile globalizării, a fenomenului migrației și astfel a multiculturalismului, s-ar putea vorbi din foarte multe puncte de vedere. Întrucît încercăm să vedem provocările și situația din acest moment în Europa, ne interesează implicațiile acestor fenomene la nivelul mentalității și al apariției unui nou comportament social, din care rezultă astfel identități sociale diferite. Aceste fonomene au adus în timp la mari reconfigurări politice, valorice și identitare în spațiul european. Am amintit deja opinia aproape unanimă a liderilor europeni care recunosc eșecul, dar mai mult decât atât, recunosc criza provocată de multiculturalism (ne vom referi la câteva aspecte concrete mai jos).

Pentru cele mai multe societăți ale lumii, religia și cultura intervin și influențează în mod aproape complet și decisiv viața cotidiană afectând atât practicile societale cât și speranțele ori acțiunile omului.[32] Dacă Europa era cândva înțeleasă ca un spațiu exclusiv

[32]Hopkins Dwight, *Religions / Globalization. Theory and cases*, Duke University Press, Durham and London, 2001, p. 4.

creștin, astăzi, în urma creșterii tot mai importante a numărului de imigranți, lucrurile s-au schimbat semnificativ. Niciun val de extindere al Uniunii Europene nu a afectat atât de mult configurația identitară europeană precum a făcut-o deschiderea frontierelor pentru non-europeni. Nu aș vrea să emit vreo judecată de valoare asupra acestei schimbări, singurul lucru pe care mi-l propun este acela de a înțelege situația. Insist asupra faptului că sunt un susținător al liberei circulații și al drepturilor omului și aș vedea un regres din toate punctele de vedere ca dreptul unui om de a se stabili oriunde în lume să fie restrîns. Thomas Scott, un specialist al relației fenomenului religie-globalizare, subliniază faptul că manifestările religioase și culturale care au loc peste tot în lume sunt tendințe împletite cu globalizarea și ele evidențiază tendința de a crea o lume mai unificată și totuși mai fragmentată. Identități religioase, globale și locale, devin legate, deoarece globalizarea schimbă însăși natura religiei și a rolului său în afacerile internaționale.[33] În Europa, venirea masivă a imigranților care practică o altă religie, a adus și importante schimbări în ceea ce privește spiritul Europei. Europa se află de fapt chiar în situația în care libertățile și valorile care au constituit-o să nu mai aibă un cadru real de desfășurare.

Implicațiile cele mai sensibile ale globalizării sunt în zona cultural-religioasă. Societățile tradiționale s-au destrămat

[33]Thomas, Scott M., *A Globalized God: Religion's Growing Influence in International Politics and Culture*, articol disponibil pe Internet, http://www.longlooking.com/2011/10/a-globalized-god-religions-growing-influence-in-international-politics-and-culture/ , accesat la 12. 01. 2015.

deja, iar acum e rîndul valorilor tradiționale. În acest context, fundamentalismul religios este o reacție la prăbușirea tradițiilor și pluralismului etic. Nicicând nu a fost atât de pregnantă realitatea internaționalizării mai mult ca acum. Astăzi, trăim într-o lume unde intrăm în mod aproape permanent în contact cu oameni care gîndesc, vorbesc și trăiesc diferit, iar acest lucru a cauzat și va continua să cauzeze conflicte culturale în primul rând sau cel puțin reținere față de celălalt.[34] Astăzi, valorile europene care au dat identitatea europeană de-a lungul secolelor sunt contestate de imigranți prin practicile lor. În anul 2012 au fost în Franța dezbateri aprinse asupra interzicerii vălului Islamic în spațiul public, iar aceste propuneri au fost direct proporționale cu drepturile constituționale din Franța. Ciocnirile violente și protestele ferme ale comunităților islamice au arătat încă o dată rezistența acestora la asimilare culturală a Occidentului.[35] [36]

Europa a devenit cu voia sau fără voia ei, dependentă de imigranți, iar practicile chiar și mai ales ale imigranților, construiesc o identitate viitoare în Europa, punând capăt vechii identități europene și vorbim despre aceste lucruri neluând în calcul posibila aderare a Turciei, care înseamnă o creștere cu aproximativ 10% a musulmanilor.

---

[34]Anthony Giddens, *op. cit.*, 1990, pp. 57-58.

[35]http://adevarul.ro/international/europa/ciocniri-violente-franta-cauza-valului-islamic-1_51ea5f08c7b855ff565834f8/index.html accesat la 10. 11. 2014.

[36]http://www.rfi.ro/articol-stiri-social-43245-valul-islamic-interzis-universitatile-franceze, accesat la 11. 11. 2014.

Încă un aspect mai trebuie să menționăm aici și anume că există riscul să avem parte de două societăți mari, paralele, în care imigranții își vor construi propriul lor habitat, în timp ce în mediul europenilor va fi vorba de o ghetoizare printr-o resurgență identitar-valorică. În sensul acesta, atașez o hartă care arată fărâmițarea Europei pe termen lung.

Figura 5: Hartă privind descompunerea sau fărâmițarea națiunilor: The Breakdown of Nations Map.
Source: the project of maps The United States of Europe, in Freddy Heineken's view, inspired by Leopold Kohr's theses.[37]

[37]https://mappingworld.wordpress.com/2012/06/26/eurotopia-amb-cervesa/, accesat în decembrie 2014.

Contagiune valorică sau diluare?

Nu putem să nu subliniem și să punctăm faptul că suntem în fața conturării unei noi identități culturale în spațiul european. Imigranții, și mai ales cei de altă religie decât creștinismul, sunt percepuți în Europa ca cei care ucid tocmai spiritul cultural european. În acest sens, procente semnificative ale cetățenilor băștinași europeni consideră că imigranții nu s-au integrat în societatea europeană în care au venit. Neintegrarea armonioasă a imigranților, care sunt tot mai mulți în Europa, va duce probabil la două mari societăți culturale diferite în totalitate în cadrul aceleiași societăți, aspect care va fi greu de gestionat, din punctul meu de vedere. Mai mult decît atât, sociologul Bauman consideră că astăzi asistăm în toată lumea la un arhipelag al Diasporelor[38], lucru care poate duce la mari decalaje în dezvoltare, dar și la o fragmentare și fărâmițare identitară pe termen lung.

Neagu Djuvara, specialist în filosofia istoriei, care a trăit atât în spațiul european cât și în spațiul islamic, face niște declarații clare și pesimiste în acelaşi timp, subliniind iminenta situație în urma căreia Europa va deveni neeuropeană la ea acasă. Europa, conștient sau inconștient, se sinucide, conchide Djuvara. Identitatea europeană suferă modificări masive și se pare că este înfrântă

[38]Zygmund Bauman, *Planeta a început să se preschimbe într-un arhipelag al diasporelor*, articol disponibil online: http://www.criticatac.ro/7744/zygmunt-bauman-%E2%80%9Eplaneta-a-inceput-sa-se-preschimbe-intr-un-arhipelag-al-diasporelor%E2%80%9D/, accesat la 12. 01. 2015.

tocmai de propriile ei deziderate. Spre exemplu, comunitatea islamică, prin drepturile pe care și le-a cîștigat, dar și impunerea acestora în societatea europeană, manifestă un refuz ferm în fața adaptării în societatea de rezidență. Și fără a fi peiorativ, nu pot să nu subliniez faptul că astăzi, în Europa, comunitățile islamice vor să își facă propriile lor legi, subminând astfel statul în care își caută un trai mai bun. A apărut chiar Poliția Sharia în Germania. Poliția Sharia este o grupare islamică care se autoproclamă ca fiind *oameni de ordine* şi care supraveghează în zona barurilor, în mod special, și promovează un stil de viață: „fără alcool, fără droguri, fără pornografie, fără jocuri de noroc, muzică și / sau concerte”[39], iar musulmanii care nu acceptă aceste reguli sunt trași la răspundere în mod violent de Poliția Sharia. Reacția autorităților germane a venit imediat: „Nimeni nu are voie să comită un asemenea abuz asupra bunului renume al Poliției germane”, a afirmat ministrul federal de Interne, Thomas de Maizière . „Legea o face numai statul, nu Poliția Sharia. Nu vom tolera o justiție paralelă ilegală”, a spus, la rândul său, ministrul Justiției Heiko Maas.[40] La astfel de atitudini, dacă nu se vor găsi cele mai potrivite măsuri, vom asista în timp la disfuncționalitatea statelor. Cu alte cuvinte, am putea chiar spune că în Europa imigranții și minoritățile de orice fel sunt cei care parcă au majoritatea.

[39]http://www.paginaeuropeana.ro/musulmanii-au-infiintat-politia-sharia-si-terorizeaza-populatia-dintr-un-oras-german/ accesat la 16. 12. 2014.

[40]http://www.dw.de/guvernul-de-la-berlin-nu-tolereaz%C4%83-poli%C5%A3ia-sharia/a-17905755, accesat la 18. 12. 2014.

Toleranța, o valoare europeană vitală pentru conviețuirea interetnică, și în același timp și interculturală a ajuns să valoreze vieți în schimbul libertății de expresie, or tocmai cu viața nu e cam mult? Întrebarea legitimă care se naște aici este despre granițele sau limitele valorilor. Toleranța are un spațiu bine încadrat de desfășurare sau este direct legată de libertatea de expresie?[41] Adică te tolerez doar dacă libertatea ta de exprimare nu îmi lezează simpatiile spirituale. Dar aici lucrurile sunt mai delicate, dacă în vechea lege iudaică era o plată identică,[42] în noua ordine impusă de musulmani în Europa costă chiar viața, pentru că, în viziunea islamică, toleranța este aproape o necunoscută. În legea iudaică era ochi pentru ochi, în legea islamică e viață pantru pamflet. Astfel, libertatea de expresie și alte valori europene trebuie să se conformeze cu obiceiurile și tradițiile celor veniți și nu invers. Iar din acest punct de vedere trebuie să ne așteptăm la conflicte din cele mai diverse și delicate în Europa. Problema e că nu doar imigranții aduc probleme azi în Europa ci chiar și membrii ei, și aici nu ne referim la state aderate în ultimele valuri, ci la state precum UK[43] - Scoția (referendumul de separare, dar aici ne referim la tendințele de o tot mai mare individualitate

[41]Andrei Pleșu, *Toleranța și Intolerabilul*, http://www.vestul.ro/uploads/file/aplesutoleranta.pdf, accesat la 15. 12. 2014.

[42]*Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mînă pentru mînă, picior pentru picior*-Cartea Exodul 21:24, Ed.Cornilescu.

[43]Chiar dacă aici ne referim strict la Scoția, trebuie avut în vedere că Regatul Marii Britanii face notă discordantă în ultima perioadă în Uniunea Europeană amenințînd adesea cu retragerea sau refuzul de a mai participa financiar la activitatea UE.

sau chiar naționalism în UE), dar și marile probleme din ultimii ani din Grecia. Nu face subiectul acestei lucrări să ne poziționăm dacă UE a avut cele mai bune măsuri în ce privește Grecia, însă, în ultima perioadă, discursul politicienilor greci este tot mai anti-Europa. Și astfel, în mod implicit, se ajunge la creșterea euroscepticilor. Dar realitatea care vorbește cel mai mult în susținerea acestei lucrări sunt rezultatele de la alegerile europarlamentare. Extrema dreaptă a câştigat în Franța, Danemarca dar şi în Marea Brietanie. Succesul acestor formațiuni anti-migrație și eurosceptice spune enorm de mult în contextul crizelor din Uniunea Europeană.[44] Trebuie făcută sublinierea faptului că, în țările în care nivelul de trai este cel mai ridicat, acolo euroscepticismul este cel mai ridicat.

Pe fondul acestor realități, europenii își exprimă îngrijorarea în sondajul efectuat de European Values Survey față de extinderea Uniunii Europene.

[44]http://www.wall-street.ro/articol/International/166496/alegeri-europarlamentare-extremistii-castiga-in-franta-si-marea-britanie.html accesat la 09. 12. 2014.

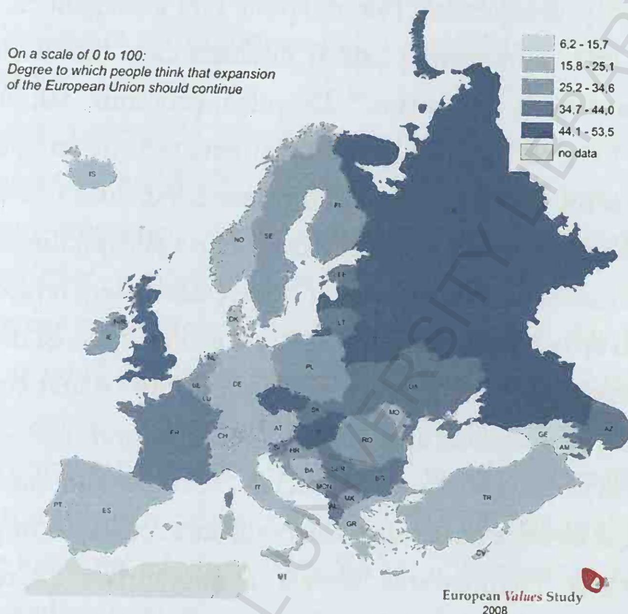

Figura 6. Hartă privind susținerea europenilor pentru extinderea UE[45]
Sursa: European Values Study.

Despre ce valori va fi vorba, dar mai ales despre ce identitate?

Se consideră că la acest moment, în Europa, este o ciocnire între creștinismul de acum, deja anesteziat, și aparenta prospețime a islamului. E foarte adevărat că forța și puterea de moarte a adepților islamiști seamănă atât în jurul lor cât și în urma lor

[45]Hartă disponibilă online: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=262&year=2008, accesat la 15. 03. 2017.

multă frică și nesiguranță. Putem spune fără a exagera că, la acest moment, criza europeană poate fi înțeleasă ca o brutală întâlnire dintre islamism și creștinism.[46] De pildă, prin anii `50, în Franța au venit, în mod succesiv, generații și generații de imigranți din fostele colonii franceze. Din diferite zone, nu doar cea islamică. Era un moment atunci în Franța de bucurie și ospitalitate socială și politică: adică au fost primiți cu brațele deschise. Treizeci de ani mai târziu apar și primele blocaje și francezii încep să își dea seama de diferențele dintre ei și cei pe care i-au primit cu atât entuziasm în țara lor. S-a ajuns mai apoi la înțelegerea mai profundă a situației și anume la problema neintegării sociale.[47] Problemă rămasă și până azi aproape în toate țările care s-au confruntat cu valuri importante de imigranți. Neintegrarea socială a migranților își revendică multiple consecințe și chiar la mai multe nivele. Avem pe de o parte o problemă de identitate socială a migranților. Aceștia din urmă trăiesc o ruptură foarte mare între generația părinților lor, ce se baza pe o cultură străveche, parentală, uitată și chiar inactuală cu o cultură creștină, modernă și postmodernă care nu le poate oferi un loc în societatea contemporană. Un loc pentru un confort identitar, căci unul fizic există. Sunt oameni care, într-un fel sau altul, sfârșesc prin a nu mai avea nicio identitate și ne referim aici mai ales la dimensiunea spirituală a vieții. Astfel, prin rătăcirea lor sau prin

[46]Nicu Gavriluță, Nicolae Dima, Sorin Mihalache, *Religie și violență în Europa secular,* Editura Trinitas aPatriarhiei Române și Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, București, 2016, pp. 211-212.
[47]Ibidem, p. 213.

lipsa lor de identitate în Europa, aceștia devin cu ușurință ținta manipulărilor din partea forțelor politice, militare și / sau religioase (vezi ISIS).[48]

Această privire de ansamblu asupra situației din Europa, din perspectiva multiculturalismului și a provocărilor ce țin de fenomenul migrației, relevă indirect câteva implicații asupra transformărilor socio-identitare de care am putea ține cont. Situațiile exemplificate mai sus, dar și multe altele duc încet, dar sigur, la o nouă cultură în spațiul european și, bineînțeles, se va ajunge la apariția unui nou set de valori sociale. Migrația globală nu mai reprezintă la ora actuală doar un proces economic, ea implică transformări culturale și sociale în care religia și aspectele culturale joacă un rol cheie. Max Weber a demonstrat ca nimeni altul că credințele religioase sunt cele care construiesc în spațiul public mentalitățile în virtutea cărora acea societate va funcționa pe termen lung.[49] Europa azi e lovită și din interior și din exterior. Dacă din exterior este invadată de musulmani, din interior este invadată de un sentiment tot mai crescut de secularizare și neapartenență religioasă, dar și de naționalism, aspecte care reflectă foarte limpede modificarea setului de valori și a identității europene. Harta de mai jos arată legătura direct proporțională dintre binele economic și distanțarea de valorile care au construit acest bine.

---

[48]Ibidem.

[49]Max Weber, *op. cit.*, Editura Incitatus, trad.Alexandru Diaconovici, București, 2003.

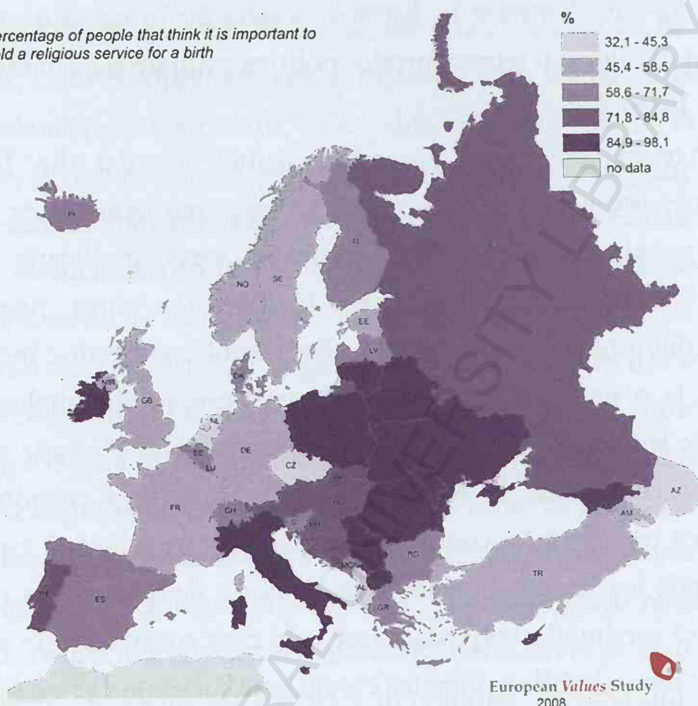

Figura 7: Hartă valorică privind importanța serviciului religios la nașterea copiilor (botez sau binecuvântare): Religious service for birth (2008). [50]
Sursa: European Values Study.

Creșterea puterii societăților nonoccidentale datorită modernizării determină renașterea culturilor nonoccidentale, în întreaga lume.[51] Această declarație aparent curajoasă explică în linii mari traseul identitar și valoric pe care îl vor avea atât imigranții

[50]Hartă disponibilă online: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=262&year=2008, accesat la 15. 03. 2017.
[51]Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii militare*, Litera, București, 2012, p. 125.

cât și europenii pe termen lung. Într-un spațiu tot mai amestecat și care, datorită configurației etnice va sta întotdeauna în fața unor conflicte, bănuiala mea este că în spațiul european vom vorbi pe termen lung de o identitate care se va învârti strict în jurul bunului economic, iar valorile sociale vor fi acelea care vor putea garanta menținerea și dezvoltarea acestui bun. Cu alte cuvinte, din punctul meu de vedere, vom vorbi de valori de compromis, iar vechile valori europene vor suferi modificări serioase. S-ar putea să nu mai vorbim în termenii identității europene ci despre identitatea economică eventual europeană.

Când se vorbește despre noua identitate europeană se vorbește și de dimensiunea necesară a secularizării ca parte integrantă a noii identități. Și se abordează din această perspectivă în mod critic mai ales din zona istorico-teologică. Aspect destul de sensibil, pentru că integrarea minoritarilor nu propune nici secularizare nici renunțarea la religia sau credința lor. Aceasta ar trebui să implice strict o integrare socială și pe piața muncii.

DIMENSIUNILE VALORILOR EUROPENE

Există cercetători care abordează problematica valorilor în corespondența directă dintre valori și instituții. Aceștia consideră că valorile sunt reflecția subiectivă a funcționării instituționale. Rokeach spunea: „Sistemul de valori este o organizare durabilă de credințe referitoare la importanța relativă a formelor de conduită sau a scopurilor finale. (...) Progresiv, prin experiență și printr-un proces de maturizare, învățăm cu toții să integrăm într-un sistem organizat și ierarhic valorile izolate și absolute învățate într-un context sau altul. În acest sistem, fiecare valoare este ordonată în raport cu altele în funcție de prioritatea și de importanța sa relativă”[1]. Rokeach oferă o mare importanță conflictelor care ar putea apărea între valori pentru a se putea observa ulterior schimbările care survin în cadrul sistemelor de valori. Pentru cercetările de ordin intercultural este importantă includerea rolului pe care îl are conflictul în ceea ce privește definirea priorității valorilor.[2]

---

[1]Milton Rokeach, *The Nature of Human Values*, The Free Press, New York, Collier Macmillan Publishers, London, 1973, p. 5.

[2]Willem Doise și Dario Spini, *Unitate și diversitate în comparațiile dintre culturi*, în Serge Moschovici și Fabrice Buschini, *op. cit*, p. 430.

Ceea ce numim în mod obișnuit *valoare* este o preferință de ordin ideologic. O preferință se definește de obicei în raport cu două elemente: ea însăși și ceea ce ea exclude. Valorile politico-sociale sunt, de fapt, afirmația publică a valorilor împărtășite de un întreg grup și, ca urmare, exprimă și identitatea acelui grup. Astfel că, atunci când vorbim de valorile europene, vorbim implicit de identitatea europeană. Discuția referitoare la valorile Uniunii Europene, în contextul elaborării unei Constituții, a ilustrat suficient de bine aceste riscuri, care au fost pe tema includerii unei trimiteri la moștenirea religioasă, pe cea a diversității culturale, sau chiar pe tema drepturilor minorităților. Deoarece a defini valorile este, de asemenea, a defini o identitate. Problema identității nu se rezumă în realitate strict la întrebarea: *Cine suntem?* ci ea înglobează o serie de întrebări care derivă în mod firesc una din cealaltă: *Cine suntem? De unde venim? Unde mergem? Ce așteptăm? Ce ne așteaptă?* Ceea ce noi numim valoare este o tentativă de a răspunde în mod sintetic la toate aceste întrebări: noi suntem cei care credem într-o astfel de valoare; uniunea noastră izvorăște din această credință comună; noi suntem cei care vom aprofunda această valoare; noi așteptăm dezvoltarea sa dincolo de propria noastră comunitate, și noi ne concepem viitorul în raport cu ea.[3]

Plecând de la acest conflict de identitate între excludere și preferință, sau asupra faptului că preferințele exclud ca mecanism implicit se poate stabili o grilă de analiză a valorilor, care permite

3Sylvain Dufeu, *Valeurs et constitutions europeennes*, L-Harmattan, Paris, 2005, p. 17.

înțelegerea regulii lor de organizare. Noțiunea sau termenul de valoare este prinsă între individualitate și generalitate, între particularitate și abstracție universală. Acest aparent paradox este clarificat dacă ne folosim de imaginea unui arbore cu nenumărate ramuri, și unde, fiecare extremitate, fruct sau frunză, reprezintă o individualitate umană. Toate pornite cândva din același trunchi. În acest arbore, extremitățile ramurilor sunt cele care reprezintă cel mai bine valorile, întrucât ele se contopesc cu o voință individuală capabilă de o alegere preferențială. Această analogie ne permite, spune Dufeu să ne dăm seama de rădăcinile universaliste ale oricărei valori și astfel trebuie să plasăm procesul istoric în centrul analizei valorilor.

Desigur, nu toate valorile propuse de către Convenție privind viitorul Europei au cauzat aceleași dezbateri. Evocarea democrației, a statului de drept, a libertății sau a egalității par să fi făcut consens și nu au fost supuse la problematica amintită mai sus, excludere vs preferință. Înseamnă deci că aceste valori nu sunt preferințe în ordinea ideologică? Au ele o bază mai rațională? Cu siguranță nu. Rațiunea științifică nu ne permite mai mult să decidem între postulatul libertății și postulatul determinismului absolut decât ne permite să decidem între existența sau inexistanța unei transcendențe divine. Oligarhia sau anarhia sunt, de asemenea, alte preferințe posibile în ordinea ideologică, preferințe cu care se confruntă democrația sau statul de drept. Ceea ce diferențează aceste valori nu este raționalitatea lor, ci punctul de vedere conform căruia aplicarea acestora la toți nu poate fi rea, cu alte cuvinte, presupusa lor universalitate.[4]

[4]Ibidem, pp. 17-18.

Orice valoare, oricât de subiectivă și anecdotică ar fi ea, nu este deținută de un anume individ dat, decât în măsura în care este considerată un bine pentru toți oamenii. Acest lucru este subliniat mai ales de Ferdinand Alquié: „Conștientizarea valorilor nu este de așa natură precum se pretinde încât să-și depășească propria subiectivitate. Valoarea nu ne apare ca ceea ce face subiectul dorinței noastre, ci ca ceea ce ar trebui să fie subiectul dorinței tuturor oamenilor"[5]. Valoarea este prin urmare, subiectul unei dorințe universalizabile; dar ea rămâne subiectul unei dorințe și, prin urmare, în esență, o chestiune subiectivă. Pentru a fi atribuite întregii umanități, și să nu mai vorbim de un grup de oameni sau de națiuni ce construiesc Europa, valorile trebuie să fie recunoscute în prealabil ca un fapt subiectiv. Adică preferința individuală devine colectivă, iar preferințele colective sunt expresia subiectivităților. Acest lucru este paradoxal și provocator în același timp pentru că universalitatea lor presupusă este întotdeauna amenințată cu infinita fragmentare de către diversitatea alegerilor personale care sunt atât de schimbătoare. [6]

Fiind expresia unor preferințe, valorile se pot înțelege într-adevăr, ca aparținând sferei libertății subiective, care este reflectarea conceptuală în psihologie a însăși ideii de alegere. În acest sens, conceptul de valoare se opune aceluia de adevăr sau de bine. Dufeu, citându-l pe Socrate, spune că adevărul exprimat de către un individ

---

[5]Morfaux, *Dictionnaire de la philosophie et des sciences humaines*, Armand Colin, Paris, 1980, p. 379, în Dufeu, op.cit.

[6]Dufeu, *op. cit.*, p. 18.

dat este independent de acel individ, ceea ce Platon pune în scenă prin operarea unei demonstrații matematice complexe pentru un tânăr sclav lipsit de educație.[7] Adevărul e valabil prin sine și nu are nevoie de confirmare umană, însă nu se poate spune același lucru despre valori, care nu pot avea nicio existență independentă de indivizii care le susțin. Acest lucru este ceea ce îi permite lui Sartre să afirme: „Libertatea mea este singura temelie a valorilor și (...) nimic, absolut nimic nu justifică adoptarea unei anumite valori, a unei anumite grile de valori. În calitate de existență, datorită căreia valorile există, eu sunt nejustificabil". În sensul cel mai strict, valoarea nu admite justificări nici măcar de ordin rațional. Valoarea este, în esență, rezultatul unei alegeri sau chiar a unui cumul de alegeri și, prin urmare, ea este în esență eminamente subiectivă.[8] Acesta este marele paradox al valorilor. Analizăm valorile colective pentru că ele sunt vizibile și măsurabile, știind totuși că bătălia și concursul față de stabilitatea sau schimbarea valorilor se întâmplă la firul ierbii, în privat, în fiecare individ în parte. Dar, toate schimbările valorice la nivelul individului sunt provocate și influențate de evenimente ce afectează uneori întreaga populație.

În cazul în care subiectivitatea poate întemeia în mod legitim refuzul oricărei alinieri la un set de valori extrinsec, ea poate, de asemnea, ilumina cu privire la necesitatea unui angajament. Vis a vis de acest angajament, Dufeu face trimitere și la Ricoeur care explică atât de bine faptul că asumarea este extrem de importantă

[7]Platon, Ménon, Paris: Flammarion, 1991, pp 155-168, în *Dufeu, op. cit., p. 19.*
[8]Dufeu, *op. cit.*, p. 19.

în acest context de criză și că nimic nu poate fi un răspuns mai bun la criză decât credința. „În credință, eu aleg și îmi spun: nu pot altfel. Eu iau poziție, eu iau parte și așa recunosc ceea ce este mai mare decât mine, mai durabil decât mine, eu mă dovedesc dator insolvabil. Credința este răspunsul la criză: ierarhizarea preferințelor mă obligă, eu nu mai sunt un fugar sau un spectator dezinteresat.[9]"

Pentru a relua analogia noastră inițială, propusă de Dufeu, prin care se consideră că istoria conferă un rol în arborele genealogic al valorilor individului sau grupului de indivizi care se separă de o comunitate istorică pentru a adopta o interpretare semnificativ diferită de valorile împărtășite de comunitatea respectivă: când timpul a trecut, și în Europa timpul de la acel arbore identitar a cam trecut, rămâne totuși o urmă în arbore, sub forma unei ramuri, în realitate, sub forma unui eveniment istoric, altfel spus, fondator al unei ere.[10]

Următoarea problemă cu care ne-am putea confrunta după această delimitare *subiectivism vs universalim* pentru a vorbi de valori, este cea a localizării precise a acestor momente de ruptură. Într-adevăr, nu există nicio dovadă că Europa, ca atare, are propriile sale valori, mulți indicatori ar putea, din contră, pune la îndoială analiza asupra mai multor Europe din punctul de vedere al valorilor, cu alte cuvinte, asupra ramificațiilor naționale, direct după ramura occidentală. Căutarea unor valori comune pentru un ansamblu

[9]Ricoeur, în Esprit, ianuarie 1983, citat de Picht, op. cit., p. 55, în *Dufeu*, *op. cit.*, *p. 20.*

[10]Dufeu, *op. cit.*, pp. 21-22.

de societăți, ca în cazul Europei, amplifică mai mult paradoxul valorilor: căutarea universalității este în mod constant contrazisă de necesitatea de a reprezenta societățile speciale, fiecare având o istorie diferită și pe alocuri comună.[11]

Pentru a înțelege Europa zilelor noastre și valorile care stau la baza ei, trebuie să luăm în serios *gândul* secolelor precedente și toate ideile care au stat la baza construcțiilor valorilor comune europene. Această incursiune nu poate fi nimic altceva decât o dovadă suplimentară a faptului că Europa este întâi de toate o comunitate de valori. Fără această incursiune nu am avea nicio șansă să luminăm criza actuală, pentru că este într-adevăr o criză structurală și identitară, din moment ce Europa se întreabă în acest moment cu privire la propria sa identitate, prin afacerile sale interne și prin dezbaterile privind adoptarea unei Constituții, prin afacerile internaționale și prin schimbarea relațiilor cu SUA și un numai.[12] În următoarele secțiuni ale acestui capitol vom face o trecere în revistă a identității europene, etosului, valorilor și tot ce ne poate ajuta în înțelegerea întregului tablou identitar european.

Identitate europeană și cultură europeană: etosul european

Este importantă o interogație identitară asupra trecutului, pentru că doar un astfel de demers ne poate ajuta să înțelegem

[11] Ibidem, p. 22.

[12] Ibidem, p. 22-24.

prezentul și să putem face astfel estimări privitoare la viitorul Europei.[13] Ne propunem așadar, la începutul acestui capitol, să prezentăm și să înțelegem identitatea și etosul european atât din perspectivă istorică cât și culturală.

În capitolul precedent am descris fenomenul globalizării cu intenția înțelegerii într-o largheţe potrivită pentru ceea ce reprezintă spațiul social actual. Având în vedere că globalizarea este produsă de modernitate, e implicit că fenomenul globalizării are implicații semnificative în ceea ce privește valorile sociale. Giddens vorbea despre globalizare ca un produs al modernității, iar Bauman consideră structura modernității ca fiind una lichidă.[14] Adică putem vorbi despre impactul globalizării în toate compartimentele societății, mai cu seamă în zona valorilor pentru că aici vorbim de acțiuni din considerații morale.

Pentru a putea prezenta ethosul cultural-european astăzi, ne propunem o retrospectivă cultural-europeană. Propunem să urmărim un sumar cronologic asupra evoluției, dezvoltării și bineînțeles a diversificării a ceea ce înseamnă cultură europeană astăzi.

Mai întâi de toate, trebuie să specificăm conceptul de Europa, de *zona europeană,* cine poate să fie parte culturală și cine nu. Cu toate că sunt o serie de opinii, e greu să ai o imagine obiectivă asupra culturii europene fiind european. Ne apropiem de o abordare potrivită subiectului în primul rând dacă specificăm că spațiul cultural european, a fost, este și va fi în continuă mișcare, dezvoltare

[13]Rene Girault, *op. cit.*, p. 13.

[14]Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Polity Press, London, 2000.

și evoluție. Implicit, ținând cont de discuțiile din această zonă nu vom putea avea niciodată o abordare cu un caracter exhaustiv în ceea ce privește cultura europeană. Cu cât recunoaștem o zonă mai largă din punct de vedere cultural cu atât ne apropiem mai mult de ceea ce înseamnă cultura europeană. Ne apropiem de Europa, și anume de un spațiu cultural unde unitatea este caracterizată de o diversitate evoluată și totodată organizată.

Cu toate că geografia și istoria sunt elemente indispensabile, unificarea europeană, ca obiectiv primordial al Uniunii Europene, se face după apartenență culturală. Astfel, avem apartenență culturală judecând instituțiile și cultura. Așadar, spațiul istoric și geografic al Europei nu arată neaparat o europenitate culturală. Din acest punct de vedere, putem găsi cultură europeană și în alt spațiu, nu numai în sensul stric al Europei istorice și geografice.[15] Putem spune chiar, că orice zonă geografică sau istorică, care are elemente vizibile de specific european, e parte integrantă a culturii europene.

Prin cultură putem înțelege o serie de idei filosofice, teorii științifice, programe, ideologice și simboluri artistice. Dar, mai mult de atât, toate acestea trebuie să capete o formă trăită a vieții umane din punct de vedere social. Astfel, cultura înseamnă: comerț, producție, cercetare și circularea ideilor de reflecție a vieții spirituale.[16] Dacă suntem de acord cu această perspectivă a culturii, putem merge mai departe în stabilirea sau în edificarea metodică a culturii europene. Și cum altfel putem face aceasta fără

[15] Andrei Marga, *Filosofia Unificării Europene*, Editura Apostrof, Cluj, 1998, p. 25.
[16] *Idem.*

să ținem cont de istoria culturii europene? Conceptul de Europa a început să existe datorită unei unității conjuncturale, o unitate care urmărea atât comparația cu exteriorul, cât și apărarea de exterior. De fapt, la început, specificarea Europei, a culturii europene s-a făcut doar în raport. În raport cu Asia și mai apoi cu America, când aceasta din urmă a oferit sau a încercat să fie o alternativă la cultura europeană. Lucru care este aproape lesne de crezut chiar și fără argumente. Studiul de față este actual și relevant și datorită faptului că în această perioadă suntem nevoiți sau suntem provocați să ne raportăm la alții ca să ne putem reconfigura.

Conform lui Friedrich Heer, în *Apariția Europei (Aufgang Europas)*, abia în secolul al XXII-lea putem vorbi de o Europă relevantă astăzi. În această perioadă, specificul istoriei europene a devenit observabil: o controversă condiționată din punct de vedere politic, social-cultural, religios, economic și pur social dintre partenerii care au aceeași proveniență.[17] E important de menționat și trebuie să specificăm însă, că Europa a fost înțeleasă doar în raport sau împreună cu catolicismul până la acțiunile reformatoare a lui Luther la început de secol 16.[18]

De-a lungul timpului, Europa a suferit o serie de rupturi. Rupturi care sunt extrem de important de precizat pentru procesul nostru metodic. Se consideră că, din punct de vedere al schimbărilor religioase, Europa a suferit prima ruptură datorată sau datorită protestantismului, iar din punct de vedere politic, scindarea a venit

---

[17]Friedrich Heer, *Aufgang Europas*, Europa Verlag, Wien-Zürich, 1949, p. 15.
[18]Andrei Marga, *op. cit.*, p. 27.

în mod firesc, ca o consecință așteptată a Revoluției Franceze de la 1789. Iar mai apoi, chiar știința modernă ne-a scindat-o din punct de vedere al modalităților de cunoaștere.[19] Toate aceste schimbări nu au făcut altceva decât să dea un contur tot mai sigur a ceea ce reprezintă, în fapt, Europa.

Dintr-o viziune spirituală, Novalis, vede în eseul *Creștinătate sau Europa (Die Christenheit oder Europa, 1799)*,[20] un proiect de construcție europeană cu un vădit specific spiritual. Succesul pentru unitate europeană se poate doar printr-o trezire a sacrului, a sentimentului sacral. Novalis vede Europa ca pe o grupare de țări care să fie grupate nu într-un mod clasic administrativ-politic, ci într-un mod care vine de la sine, o libertate în relaționare, adică *organic*.[21] Astăzi, Uniunea Europeană există ca o realitate politică, o construcție din state, ce are la bază o uniune economico-administrativă. Dincolo de aceste realități, întrebarea se pune din nevoia de clarificare a unei identități europene comune, de apartență culturală comună. Vom avea, așadar, o identitate europeană, o cultură europeană sau fiecare cetățean se va numi după țara lui și doar în nevoia de libertate va accesa și din spiritul european al unicității? În urma acestor punctări, singurul lucru devenit cert, e acela că specificul cultural e în continuă evoluție, dar și în continuă definire.

---

[19] *Ibidem*, p. 28.

[20] Novalis, Fragmente: *Christenheit oder Europa*, Kapitel 26. Text disponibil online: http://gutenberg.spiegel.de/buch/fragmente-6618/26, accesat la 15. 04. 2016.

[21] Antonio Sandu, *Dimensiuni etice ale comunicării în postmodernitate*, Editura Lumen, Iași 2009, p. 25.

E de la sine înțeles că noua conștiință europeană necesită, ca orice atitudine colectivă să tindă spre înțelegere și transformare. Niciuna dintre puterile europene nu va putea să își asume cu adevărat o poziție privilegiată și de hegemonie, ci doar pluralismul va putea fi elementul liberator de diversele tensiuni și totodată coagulantul unui trecut comun dar și al speranțelor viitoare, spunea Gasperi.[22] Vis a vis de această unitate și nevoia de trezire a sentimentului sacralității subliniat și de Novalis, Gasperi face apel la dezideratul creștin al unității: *Ut unum sint*, adică să fie una. Gasperi a subliniat această idee a unității la Roma, când a ținut un discurs în fața mai multor cercetători și istorici, spunând că *tendința spre unitate reprezintă o constantă a istoriei*, și că valorile sociale creștine au ca scop final întotdeauna unitatea și nu individualismul și separarea. Aceste lucruri au mai fost spuse cu multe secole înainte de către credincioși și în parte chiar și de către istorici, dar în limbajul oamenilor politici aceste idei încep să apară doar de pe vremea lui Gasperi și Schuman.[23]

Filosoful german Max Scheler observă aceste tendințe, considerând că acestea împiedică unitatea culturală a Europei. Scheler afirmă că Europa reprezintă o spiritualitate caracterizată de autonomia valorilor, dar și recunoașterea legilor și a regulilor generale care țin valoarea fundamentală europeană a solidarității.[24]

---

[22]Alcide de Gasperi, *Europa. Scrieri și discursuri*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2015, p. 10.

[23]*Ibidem.*

[24]Andrei Marga, *op. cit.*, p. 29.

Europa era văzută pe o direcție a șanselor, a posibilităților date individului pentru dezvoltare și evoluție. Această viziune a fost exprimată și de filosoful german Max Horkheimer, subliniind două puncte a conceptului european. În primul rând, era vorba de: „o individualizare asigurată de reflexivitate (timp liber, meditație, libertate pentru melancolie și multe altele), iar în al doilea rând era vorba de umanism"[25].

Ajungem în anii douăzeci, când, în specificarea Europei se ia în calcul o nouă situație. Specificare pe care o datorăm lui Richard Coudenhove-Kalergi, inițiator al mișcării paneuropene. Acesta, vede America și Rusia ca pe niște societăți colectivizate, prima în modelul capitalist, iar pe Rusia în cel comunist. În această comparație de asemănări, Europa apare ca templu al individualismului și al libertății. Europa e locul unde orice cetățean își poate organiza după bunul plac viața. Din acest punct de vedere, Edmund Burke spunea că, pentru un european, nicio altă țară europeană nu este și nu ar putea să o considere un exil.[26] Centrele culturale europene s-au deplasat de-a lungul timpului, producând astfel o deschidere și o acceptare a locuitorilor Europei față de varietatea aspectelor vieții. Goethe numea această deschidere culturală europeană *erweitertes Vaterland,* adică o patrie lărgită, o patrie plină de diversitate, iar Duroselle consideră acest specific cultural european ca fiind *communaute*

[25] *Ibidem.*

[26] Edmund Burke, *Reflections on the Revolution and other Essays,* London, 1912, p. 84.

superieure. Din aceste considerente de apartenență culturală și de înglobare a diferențelor ca parte identitară, când vorbim de identitatea și valorile europene, vorbim de accente culturale bazate pe solidaritatea față de realitățile altora, care au reușit să adune oamenii în comunități lărgite.[27]

În viziunea multora, această libertate de organizare a propriei vieți, corespunde și cu o dezvoltare puternică, în raport cu diversitatea țărilor din Europa. În viziunea lui Coudenhove-Kalergi, *individualismului european îi corespunde cultul european al personalității.*[28] Există însă elemente de susținere pentru ca acest individualism să nu devină anarhie, iar democrația să funcționeze. Europa și-a luat adâncimea din creștinism. Forma o are de la greci, iar puterea îi vine de la germani. Toate aceste trei dimensiuni, care țin Europa, se întalnesc în spiritul european doar în zona numită libertate. După Andre Philip însă, politician francez la mijloc de secol XX, specificul european este văzut în trei puncte. Avem astfel, un concept grec al individualității, conceptul roman al justiției și al cetățeanului și conceptul biblic al persoanei umane.[29] Încă o dată este subliniat tandemul libertate și credință cu referire la europenitate. Cardinalul Ratzinger, fostul papă, specifică la rândul

[27]Alexandru Duțu, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, Editura All, București, 1999, p. 8.

[28]Richard Coudenhove-Kalergi, *Paneuropa. 1922 bis 1966*, Verlag Herold, Wien, München, 1966, p. 123.

[29]André Philip, *For a European Policy, The Absent Countries of Europe*, Schriftenreihe der Osteuropa, Strasbourg-Robertsan, 1958, p. 258.

lui aceeași cultură, doar că în patru puncte, adăugând în plus la cele amintite de Philip și *moștenirea latină*.

Filosoful român, Constantin Noica specifică Europa, ca pe o zonă de acțiune a libertății, dar care se recunoaște prin capacitatea de a produce. Așa cum Gasperi își construia conceptul unității europene din deziderațul creștin de a fi una, tot așa observăm și aici pe axa libertății și pe aceea de a produce, de a munci, un mesaj cu trimitere explicită la principiul creștin pur și anume acela că, prin credință, libertatea este valabilă doar printr-o acționalitate permanentă. Libertatea creștină nu are nicio legătură cu egoismul și cu nepăsarea. Noica mai vede Europa ca pe o zonă unde unitatea se definește și prin sintetizare, o unitate care funcționază doar diversificându-se.[30]

După aceste preliminarii telegrafice, care au reperat și situat sumar cultura europeană, ne apropiem de momentul prezent și putem să vedem ce este astăzi efectiv Europa, sau ce mai este. Ce este cultura europeană astăzi? Luând în calcul procesul de unificare și integrare europeană, trebuie să avem în vedere mai întâi de toate un sistem care face posibil acest proces. Ei bine, acest sistem, ca să funcționeze are nevoie de o serie de subsisteme. Subsisteme care au o formă finalitară specifică. Subsisteme care, prin diferența lor, creeaza sistemul. Subsistemele care au o formă finalitară, au cu siguranță în spatele lor o serie de nevoi și tradiții la care răspund. Subsistemele devenind astfel cultura europeană de astăzi. Așadar,

[30]Constantin Noica, *Modelul cultural european*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 44.

avem tehnicile de producție și economia, care cheltuiesc energia umană și produc bunurile pentru nevoia cetățenilor europeni. Aici intervine principiul randamentului economic de care vorbește Max Weber în Etica Protestantă: „Acolo unde câștigul capitalist este urmărit rațional, acțiunea corespunzătoare se conformează calculelor făcute în termen de capital. [...], iar la încheierea perioadei de evaluare, în bilanțul intreprinderii, activele bănești sunt mai mari decât capitalul, adică decât valoarea estimata a mijloacelor materiale de producție folosite pentru operațiunile de schimb"[31]. Acesta este randamentul economic specific european cu origine creștină.

Avem apoi, un lucru extrem de important: administrația, care asigură în cel mai eficace mod activitățile de orice fel ale comunității. Cultura europeană a administrației s-a dezvoltat în strânsă relație cu fiecare individ. Politicile administrative s-au făcut atent după fiecare microcomunitate în parte, oricât de restrânsă ar fi ea. După raționamentul de a face totul pentru individ, se consideră că „nu aparții culturii europene dacă administrația propriei societăți nu trece examenul acestei raționalități"[32]. Apoi, un alt element definitor culturii europene pe care îl avem, este subsistemul numit politică sau gândire politică, care dă legitimitate alegerilor de fundament în politicile comunității. Fie ele politici sociale, adminsitrative sau monetare. Astăzi, politica este mediu de viețuire in cultura europeană. De fapt, politica europeană e strâns legată de construcția persoanei care primește o sferă

[31]Max Weber, *op.cit.*, București, 2003, p. 17.

[32]Andrei Marga, *op. cit.*, p. 38.

privată, dar care are garanții importante, ce țin bineînțeles de o serie de drepturi fundamentale și inalienabile. Politica europeană mijlocește astăzi la probleme de interes general și nu se lasă redusă prin însăși structura ei.[33]

Și, în ultimul rând, avem subsistemul: cultura spirituală. Apariției acestei culturi se datorează unei continue refexivități a vieții umane, ținând cont și de intelect și de zona sufletească. Asupra acestui subsistem ne vom focaliza incursiunea identitară a Europei. Evenimentele din ultimii ani denotă clar faptul că domeniul cultural identitar a intrat în zona unor negocieri ce tind să subțieze etosul european și să pună la îndoială setul de valori comune. Este larg cunoscută dezbaterea publică și reacțiile din mai multe medii asupra neincluderii originii creștine a Europei în Tratatul de la Lisabona din 2007. În mod oficial, atunci când vrem să știm din documente, știm următoarele despre identitatea europeană: „Inspirându-se din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale care constituie drepturile inviolabile și inalienabile ale persoanei, precum și libertatea, democrația, egalitatea și statul de drept"[34]. Despre această ambiguitatea vis a vis de originea Europei preciza și Vaclav Havel când, totodată, îndemna la o reflectare și analiză clară a setului de valori, a tradițiilor și a principiilor europene. De asemenea, a subliniat faptul că utilizarea abuzivă sau în mod

[33] *Ibidem*, p. 40.

[34] Tratatul pentru Uniunea Europeană, Titlul I, Articolul 1a.

nepotrivit a valorilor în politicile europene poate duce chiar la destabilizarea comunității europene: *can lead to hell.*[35]

Una din cele mai vechi paradigme sociale susține rolul determinant pe care îl are sectorul economic pentru toate componentele sistemelor sociale. Progresul, schimbările și dinamica sunt datorate în mod deosebit sistemului economic și politic și chiar relațiile or valorile sociale fiind influențate de dinamica economică și politică. Până la Weber, nimeni nu a adus în prim plan factorul numit cultură în ceea ce privește determinismul social. Cultura și identitatea culturală europeană trebuie să se afle în centrul interesului nostru vis a vis de înțelegerea construcțiilor valorice. Putem spune chiar că prin cultură putem să înțelegem originea valorilor. Cultura naște valorile care ghidează ulterior societatea. Cultura cuiva definește modul de a gândi și a trăi. Prin cultură nu ne referim acum la un bogat bagaj informațional ori la educția aleasă a cuiva, ci ne referim la suma caracteristicilor unui cadru și a unei comunități – europene în cazul nostru. Conform Dicționarului Explicativ Ilustrat al Limbii Române, cultura reprezintă și „totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori. (...) Totalitatea vestigiilor vieții materiale și spirituale prin intermediul cărora se reconstituie imaginea unei comunități omenești din trecut. Ansamblul valorilor, al simbolurilor, concepțiilor, credințelor, modelelor de

---

[35]Vaclav Havel în prefață la: Furio Cerutti, Enno Rudolph, (eds.), *A soul for Europe*, Peeters Leuven, Sterling Virginia, 2001, p. XIII.

comportament și al activității materiale care caracterizează modul de viață al unui grup social"[36]. În ceea ce privește cultura materială, aceasta joacă rolul de simboluri în care se oglindesc ideile, valorile, adică normele ce constituie cultura non-materială. Este o relație direct proporțională și eminamente interdependentă între cultură și valori. Cultura face valorile, iar valorile explică cultura. Studiul acestui tandem: cultură-valori facilitează cunoașterea evoluției societății și a dinamicii acesteia.[37] Putem să spunem, fără nicio notă de forțare, că o analiză și o înțelegere serioasă a culturii și valorilor europene ne pot arăta clar momentul în care ne aflăm, dar și la ce trebuie să ne așteptăm de aici înainte. Într-un discurs intitulat *Europe and culture*, Jacques Delors, fost președinte al Comisiei Euopene timp de 10 ani (1985-1995), sublinia, în mod tranșant, faptul că Europa poltică are nevoie de Europa culturală. „...nu este suficient doar a recunoaște diversitatea culturală a Europei, ci această diversitatea culturală ar trebui să fie (re)adusă la viață. Fără aceasta, continentului nostru îi va scădea tot mai mult capacitatea de a influența. Această diversitate culturală trebuie afirmată nu numai printr-o celebrare nostalgică a unei moșteniri, ci mai ales într-un mod dinamic, prin creare. ...cuvântul Europa nu reprezintă un fenomen geografic, ci este un concept spiritual. Mai mult decât atât, știm că Europa culturală prefigurează o Europă lărgită, lipsită

---

[36]DEXI: *Dicționarului Explicativ Ilustrat al Llimbii Române*, Editura Arc și Editura Gunivas, Chișinău, s.a., p. 487.

[37]Bogdan Voicu, Mălina Voicu, *Ce sunt valorile? Valori ale românilor 1993-2006*, Editura Institutului European, Iași, 2007, pp. 10-11.

de granițe. Aceasta include întreaga Scandinavie și se deschide până la Europa Centrală și de Est, fără de care ar fi ca o văduvă singură. În orice caz, Europa este acum centrul unor ample subiecte de discuție și comentarii culturale, pentru că Europa nu mai este percepută ca fiind doar o responsabilitate exclusiv politică"[38].

Ca și realitate și construcție istorică, identitatea europeană a fost anticipată și prevăzută de personalități care, în dorința de progres și dezvoltare a statelor europene, au fost deschizători de drumuri prin viziunea pe care au avut-o în vremuri în care nimic din contextul respectiv nu trimitea spre un astfel de obiectiv. Victor Hugo, prin discursul de deschidere la Congresul Păcii de la Paris, în 1833, a fost un vizionar cu privire la Europa viitoare și identitatea cetățenilor ei – „vă veți contopi strâns, fără a pierde calitățile distincte și glorioasa individualitate, într-o unitate superioară, constituind o fraternitate europeană.[39]"

Analiștii politici evidențiază faptul că ideea unei Uniuni Europene a fost mai întâi existentă în mintea diferitelor personalități care, deși nu au fost neapărat politicieni, au avut viziunea drumului pe care ar putea merge statele Europei. „Europa și-a conturat identitatea politică și culturală, așa cum o percepem astăzi, în primul rând datorită imaginației celor care au îndrăznit, în perioade de inflexibil naționalism, în ciuda războaielor care au pustiit continentul în prima jumătate a secolului al XX-lea, să

[38]Jacques Delors, *Europe and Culture,* discurs disponibil online: http://www.instesw.ebox.lublin.pl/ed/0/delors.html.en, accesat la 15. 02. 2017.

[39]Grete Tartler, *Identitate europeană*, Ed. Cartea Românească, București, 2006, p. 7.

prezinte Europa ca pe un teritoriu al înțelegerii, păcii, conlucrării, toleranței”[40].

Un aspect semnificativ cu privire la identitatea europeană este legat de devenirea ei istorică. „Înainte de a avea sens politic, construcția europeană s-a conturat ca un concept spiritual. De la Novalis, care încerca să oprească dezintegrarea Sacrului Imperiului Roman prin utopia unei reunificări politic-cultural-religioase, vorbind pentru prima oară despre un Consiliu European; de la trăsăturile statului creștin, idealizate de Schegel, de la republica perfectă, îmbinând idealul de libertate egalitar și concordanță frățească la Schleiermacher, de la Coleridge, Wordsworth sau alți căutători de alternative pentru imperiul napoleonean, la Saint-Simon. De la Heinrich Heine, Nietzche, Unamuno... și până în zilele noastre, comentariile asupra identității europene au devenit parte a oricărei bibliografii. Secolul trecut a transformat eseul despre Europa într-o armă împotriva distrugerii continentului.[41]”

Cu toate că au existat problematizări legate de moștenirea culturală a Europei și despre valorile culturale tradiționale sau despre o Europă care să facă prea mult recurs la cultură, istorie și creștinism, acest fapt nu poate fi pur și simplu anulat. „Totuși, aceasta este Europa oamenilor, iar integrarea politică nu poate evita stomacul cultural”[42], subliniază plastic Tartle.

---

[40]Ibidem, *op. cit.*, p. 9.

[41]Ibidem, *op. cit.*, pp. 10-12.

[42]Ibidem, *op. cit.*, p. 13.

Identitatea europeană și spiritul european au fost analizate și studiate din mai multe perspective de către diferiți analiști.

Pentru Stefan Zweig (1881-1942), spiritul european s-a dezvoltat din nevoia popoarelor de a se defini atât interior cât și în raport cu celelalte națiuni. „Popoarele n-ar fi decât colective de indivizi cu aceeași nevoie duală de introvertire și extrovertire, de izolare sau socializare. La fel, națiunile se supun aceleiași duble tendințe – de a-și sublinia, pe de o parte, în mod naționalist personalitatea spirituală și culturală, și de a căuta, pe de altă parte, comunități supranaționale, pentru a rodi, dăruind și altor popoare ceva din bogăția și personalitatea lor"[43]. Națiunile ar fi urmat acest curs dual demonstrând că „omenirea tinde, pe măsura amplitudinii pe care o dobândește vederea sa, către comuniuni tot mai largi și mai rodnice. Fiecare dintre aceste tendințe, atât cea națională cât și cea supranațională, are sensul său cultural și spiritual, una fără alta nefiind posibilă în marele organism al acelei ființări pe care o numim stat sau națiune"[44].

Perspectiva spirituală asupra identității europene se regăsește în analiza lui Zweig, pentru care rădăcinile acesteia sunt ancorate în Biblie, în construcția Turnului Babel, ilustrație din care extrage ideea forței spiritului care e de neoprit și imposibil de înfrânt în unitate. Iar această unitate politică și spirituală spațiului european a început încă de pe vremea Imperiului Roman[45], subliniază analistul.

---

[43]Ibidem.

[44]Ibidem, p.14.

[45]Stefan Zweig citat în Tartler, *op. cit.*, p. 15.

Etapa istorică ce a urmat a fost Reforma, care aduce în prim plan limba națională, accesibilă pentru fiecare cetățean, dar care determină implicit și scăderea dominației limbii latine. „Fiecare națiune vrea acum doar pentru sine imperiul puterii și al artei, fiecare vrea să creeze propria literatură din propria limbă..., ia naștere o concurență glorioasă, de parcă fiecare popor european ar simți datoria să se autodescopere în areopagul istoriei”[46].

Parcursul sinusoidal de renaștere și decădere a unității europene, surprins de analiști, face din identitatea europeană o realitate pe cât de dezirabilă, pe atât de enigmatică.

Nevoia de unitate la nivelul Europei era o urgență și, în ultimii ani, toți liderii de opinie și nu numai, au dezbătut această nevoie. Mai ales după spargerea blocului comunist, interesul pentru identitatea și specificul european a crescut considerabil.[47]

Dacă perspectivele asupra identității europene sunt uneori chiar antagonice, „un lucru e clar: pentru toți, Europa e văzută ca proces și nu fortăreață, măsură a ordinii care renaște peste haosul lăsat de războaie, pasăre Phoenix a valorilor civice”[48].

Construcția identității europene este văzută ca fiind un proces de formare a unei identități multiculturale, dar păstrătoare a respectului față de specificul fiecărei națiuni europene. Datorită amplorii luate de fenomenul de migrație, s-a ajuns la concluzia că „relația cu minoritățile nu mai poate fi văzută antagonic, ci dialogal.

[46]Ibidem, pp. 16-17.

[47]Ibidem, p. 22.

[48]Ibidem, p. 23.

Identitatea europeană dezvoltă acest model dialogal: două sau mai multe feluri de logică se confruntă în mod complex (complementar și antagonic), așa încât unitatea culturii europene se poate naște nu numai din sinteza creștin-iudaic-greco-romană, ci și din antagonismul acestor elemente”[49].

Despre moștenirea comună a Europei au vorbit mai multe personalități, oameni politici sau gânditori marcanți. „Cu toate că nu suntem cu toții conștienți de acest lucru, europenii coexistă într-o atmosferă influențată și inspirată deopotrivă de Homer, Virgiliu, Dante, Shakespeare, Goethe, Baudelaire și mulți alții. O atmosferă creată deopotrivă de ideile unor Socrate, Platon, Aristotel, Erasmus, Descartes, Spinoza, Hobbes, Kant, Kierkegaard. Alta dintre minunile europene e felul în care metaforele s-au răspândit de-a lungul continentului, peste secole, culturi și graiuri”[50].

Identitatea europeană are ca substrat și scrierile, filozofiile, poeziile, tragediile, toată bogăția antropologică din mai multe secole, așternută pe hârtie în diferite maniere și stiluri. Toate acestea reprezintă „indestructibilul monument construit din cuvinte... nenumăratele legături care alcătuiesc țesătura culturii europene... un pod pentru unitatea culturală a Europei: unitate care s-ar întemeia pe recunoașterea diversității lingvistice și culturale”[51].

Dar, chiar dacă ideea identității europene s-a conturat inițial în planul spiritual și lingvistic, în planul imaginației ori al viziunii

---

[49]Ibidem, pp. 23-24.

[50]Chateaubriand, citat în Tartler, *op. cit.*, p. 25.

[51]Ibidem, pp. 26-27.

îndrăznețe, ea a început să ia chip, să devină o construcție conștientă și voluntară în momentul în care a devenit un obiectiv definit.

„Momentul concretizării identității europene se leagă însă de ideea supranaționalismului, de viziunea transformată într-o opțiune politică realistă. De atunci, identitatea europeană e văzută ca întruchipând raționalitatea, individualismul, libertatea, activismul și umanismul. Europa s-a construit în timp ca un puzzle, ca o enigmă, ca o dorință”[52].

Prin toate cele amintite și multe altele, s-au conturat fundamentele identității europene de-a lungul istoriei. „Democrația, libertatea individului, drepturile omului, ideile de progres, toleranță, spiritul novator fac parte din moștenirea europeană. Diferențele dintre culturi, văzute complementare, astfel încât să nu poată fi exacerbate politic, stârnind discriminări, s-au ordonat în măsuri, poli și rețele comune. Europa este văzută ca o rețea închegată în timp, rețea alcătuită din mai multe legături – limbile vorbite, dreptul, credințele religioase și libertatea de a nu le accepta, politica (monarhie sau republicanism), istoria (nașterea conștiinței moderne), filozofia, muzica, știința și tehnica, experiențele războaielor, amorul curtenesc, cultura gastronomică, îndoiala carteziană – toate acestea, alături de imperiul retoricii, al cărții, imaginii, conversației, fantasticului, al modernității cu avangarda sa, cu tendința mașinistă, cu anvergura cinematografiei sau a comunicării moderne”[53].

---

[52]Ibidem, p. 27.

[53]Ibidem, p. 31.

Construcția europeană se realizează pe fundamentul a două capete de pod, așa cum le numește Tartle, care sunt - același trecut și același program pe care îl are de realizat în viitor. De aceea, cunoașterea acestor două dimensiuni are o relevanță deosebită.

Diversitatea popoarelor care locuiesc Europa nu trebuie să constituie o piedică în calea construirii identității europene. „Identitățile multiple și concentrice ale europenilor nu sunt discordante... Aceste identități multiple, concentrice (un bearnez e în primul rând francez și apoi european), transcentrice (membrii unui grup identitar sunt și membrii altor grupuri, dar nu toți) sau separate, depind și de atitudini politice diferite... Apartenența la UE are un anumit impact asupra identităților naționale, deși acestea rămân diferite"[54].

Interesul asupra identității europene continuă să fie în prim planul analiștilor și responsabililor construcției acesteia. Percepția asupra Europei, reieșită din sondaje, este aceea că este „identificată mai degrabă cu un spațiu istoric, politic și cultural decât cu o entitate teritorială. [...] În prezent, atât UE cât și Consiliul Europei încearcă în mod deliberat, să construiască o identitate civică postnațională în sensul habermasian, cu accent pe democrație, drepturile omului, economia de piață, statul bunăstării, diversitatea culturală – acestea fiind considerate, pornind de la criteriile Copenhaga, valorile europene determinante, pe care orice stat care aderă la UE trebuie să le respecte"[55].

---

[54]Ibidem, p. 33.

[55]Ibidem, pp.34-35.

Pentru construirea unei identități europene trebuie să se țină seama de o serie de valori. Legătura dintre valori și identitate este directă și determinantă. Printre trăsăturile civilizației europene, istoricii enumeră națiunea. „Pentru europeanul modern, amintirea convingerii că națiunea a apărut demult și va legitima mereu omenirea nu e îndepărtată”[56]. Definirea națiunii cuprinde o serie de înțelesuri și trăsături, referindu-se atât la statul-națiune cât și la națiunea ca popor care trăiește între aceleași granițe. „În timp ce națiunea are o cultură, valori și simboluri comune, statul național are obiectivul de a crea o cultură, simboluri și valori comune”[57].

Identitatea, fie națională sau europeană, se manifestă și este exprimată și recunoscută prin simboluri ce o definesc. Necesitatea simbolurilor în construcția identității europene este intrinsecă datorită rolului pe care acestea îl pot îndeplini în atingerea acestui obiectiv. „Ca să-și înțeleagă apartenența la un continent unificat, cu numai o graniță externă, europenii zilelor noastre au nevoie de noi simboluri, care să-i facă să-și înțeleagă identitatea în cadrul noilor parametri”[58]. Amintim, pe scurt, simbolurile Uniunii Europene, simboluri create: steagul european (cele 12 stele pe fond de azur), Imnul european (Oda Bucuriei), Ziua Europei (9 mai), moneda europeană (Euro), pașapoartele europene, orașe europene.

Simbolurile naționale coexistă alături de cele europene. Unul dintre simbolurile semnificative la nivel național este limba.

---

[56]Andrew Heywood, în Tartler, *op. cit.*, p. 67.

[57]Montsserat Guibernau, în Tartler, *op. cit.*, p. 67.

[58]Ibidem, pp. 82-83.

„Diversitatea lingvistică e considerată cheia de boltă culturală și democratică a Uniunii Europene. Numărul mare de limbi și dialecte vorbite în Europa e perceput ca o bogăție de nepărăsit”[59]”.

Spațiul european rămâne un spațiu caracterizat de diversitate, este un mediu pestriț, am putea spune mai plastic, datorită multiplelor trăsături pe care le pun laolaltă națiunile ce îl locuiesc. În acest context, se ridică o altă întrebare: cum ar putea fi întărită identitatea europeană dincolo de atâtea obstacole. E nevoie de imaginație, este răspunsul oferit tot de domnia sa. Iar unul dintre rezultatele imaginației în acest sens este personajul – desen animat – căpitanul Euro. „Captain Euro cel voios se prezintă întru totul multicultural și apolitic. El simbolizează noua cultură populară europeană, e supermanul unității europene, al valorilor ei democratice. Susține dreptatea, pacea, iradiază bunăvoință... În comparație cu celelalte simboluri create e o imagine inocentă, ușor de acceptat: urmărește să-i cucerească pe tineri”[60].

Alte evenimente *care stimulează spiritul comunitar, evenimente ale culturii populare paneuropene*, sunt concursurile Eurovizion, campionatele europene de fotbal, producțiile europene de film și televiziune etc. Cu toate străduințele legate de construcția identității europene, există încă de lucru pentru realizarea acestui obiectiv. „Pentru începutul noului mileniu, identitatea europeană rămâne încă duală, conștiința națională coexistând cu cea europeană. Trăim

[59]Ibidem, p. 88.

[60]Ibidem, p. 89.

cu două identități: unicitatea poate fi păstrată concomitent cu promovarea intereselor comune”[61].

Starea actuală a Europei este analizată de către Dominique Venner, istoric contemporan, care consideră că, fiind contemporan, nu doar că are instrumentele necesare pentru aceasta dar că este și responsabil, ca istoric, de a nu tăcea. Perioada pe care o trăim este descrisă ca fiind unică pentru Europa. „Pentru prima dată în istoria multimilenară, popoarele europene nu mai sunt stăpâne pe propriul lor spațiu, nici spiritual, nici politic, nici etnic. Este clar că trăim astăzi o istorie inedită”[62].

Europa a ajuns în situația în care își neagă, într-un sens, fundamentele. Dominată de ideea de eficiență, de obiective de atins, a pierdut substratul care să le susțină, valorile, *„universul mintal”*, pierdere ce a făcut ca toate să fie golite de o semnificație reală. „Tirania eficienței devine de nesuportat, printr-o nouă barbarie care nu are sănătatea barbarilor: orașul care nu mai este oraș, dominația banului, secătuirea naturii și manipularea a ceea ce este viu”[63].

Istoricul constată că, deși aceste stări de fapt indică o criză morală, „o prăbușire morală fără precedent”, și cu toate că toate popoarele, „printr-o mișcare instinctivă de supraviețuire se întorc la identitatea lor”, europenii nu o fac. „Dar europenitatea este atestată atât de istorie, cât și de caracterul transnațional al marilor

---

[61]Ibidem, p. 91.

[62]Dominique Venner, *Istorie și tradiție la europeni*, Editura Lider, București, 2006, pp. 5-6.

[63]Ibidem.

fapte culturale"[64], ca atare, ea nu poate fi ignorată sau negată pur și simplu.

Identitatea este strâns legată de valorile și de faptele de cultură specifice unei comunități. Cunoașterea și menținerea lor asigură perpetuarea și dăinuirea identității dincolo de schimbările inevitabile ale istoriei. Cultura este liantul ce conferă trăinicie identitară. Faptul că Europa se află în situația de a se întreba cine este se datorează și renunțării la aspectele culturale. „Starea de haos nu este numai rezultatul unei înlănțuiri de întâmplări, de amenințări ostile și de catastrofe istorice. Ea este o consecință a derutei spirituale, a nihilismului absolut, altfel spus – a uitării tradiției noastre"[65].

Nihilismul este considerat astfel trăsătura care descrie starea Europei contemporane. Conceptul nu este utilizat de către autor în sensul stric nietzschenian, pe care îl consideră restrictiv, ci vede nihilismul ca „dispariția sacrului din natură, viață, dragoste, muncă, acțiune. Altfel spus, dispariția sensului care ierarhizează valorile vieții, plasând ceea ce este superior deasupra a ce este inferior"[66].

Dispariția sacrului, a valorilor care motivează acțiunile, considerarea raționalității și a eficacității ca valori supreme, determină lipsă de sens și consistență spirituală, creează o lume dominată de materialism și obiective tehnice. „În lumea nihilismului, totul este supus utilitarului și dorinței, altfel spus, la ceea ce este,

[64]Ibidem, p. 7.
[65]Ibidem, p. 8.
[66]Ibidem, p. 13.

calitativ, inferior. Lumea nihilismului este cea pe care noi înșine am fabricat-o. Este lumea materialismului aplicat, natura transformată în ladă de gunoi, iubirea travestită în consumabilă sexuală, misterele personalității explicate prin libidou și cele ale societății elucidate prin lupa de clasă, educația înghițită de fabrici de specialiști, înflorirea morbidă a informației substituită cunoașterii, politica retrogradată la auxiliar al economiei, fericirea redusă la ideea pe care o dă turismul de masă și, când lucrurile iau o întorsătură proastă, alunecare spre violență"[67]. Nihilismul este starea de fapt în care totul este subordonat materialismului și dorințelor, consumerismului, o stare în care în termeni de ierarhie a valorilor s-a ajuns ca elementul sau factorul mai inferior să comande superiorul. Ființa umană, însă, prin natura ei, nu tolerează nihilismul, acesta fiind incompatibil cu esența sa ontologică; „oamenii, oricare ar fi originile și cultura lor, se disting de animale prin nevoia de sensuri, prin nevoia de a da o semnificație existenței lor și a celei a lumii... Înainte de a fi homo habilis, omul este homo religiosus"[68].

Pornind de la acest considerent asupra esenței umane, Venner pune sub semnul îndoielii ideea autonomiei individuale și a individualismului modern, care este menționat printre trăsăturile definitorii ale europenității. „Utopia autonomiei subiectului prin rațiune, emanciparea de legături și norme au dat naștere rezultatelor strălucite care se cunosc. Individualismul modern a pretins că face din om o ființă autonomă, autosuficientă, liberă

---

[67]Ibidem, p. 15.
[68]Ibidem, p. 21.

de orice atac cosmic, etnic și chiar sexual, un egal printre egali. S-a văzut! Pierzând protecția liniștitoare a vechilor comunități și a vechilor credințe, individul-rege este cuprins, mai devreme sau mai târziu, de agonia vidului și de angoasă. Se refugiază atunci în stupefiantele consumului și al hipertrofiei unui eu supus dorințelor sale"[69]. Ceea ce se relevă este că a-ți cunoaște identitatea are rol stabilizator pentru individ, iar identitatea se dezvoltă în jurul unor valori pe care și le asumă, a unei culturi pe care o recunoaște ca fiind proprie orientărilor sale.

Momentul *nașterii* Europei a fost printre preocupările analiștilor care au căutat să identifice conjuncturile și datele de care poate fi legat începutul europenității. Dar, „Europa nu s-a născut din tratatele de la sfârșitul secolului al XX-lea. S-a ivit din popoarele surori care, între Baltica și Egeea, timp de câteva mii de ani, au dat naștere unei comunități de cultură fără egal. Europa se poate defini deci, ca o tradiție foarte veche, trăgându-și bogăția din unicitatea popoarelor constituente și din moștenirea lor spirituală"[70]. Accentul identificării Europei și a identității europene este pus, cu această perspectivă, pe latura moștenirii culturale, pe importanța dimensiunii culturale și valorice în definirea identității europene.

Ca dată istorică, Venner notează anul 1452, când, pe fondul unei situații critice de atacuri de cucerire orientală se naște o nouă conștiință europeană, iar filozoful bizantin Gheorghios din

[69]Ibidem, p. 23.

[70]Ibidem, p. 27.

Trapezunt a publicat *Pro defenda Europa*, în care a folosit numele Europa pentru prima dată în locul celui de creștin. Accepțiunea că Europa este mai mult decât evenimente istorico-geografice, semnificative de altfel, că este o comunitate unită prin tradiție culturală comună, primează. „Că Europa reprezintă o foarte veche comunitate de civilizații o mărturisește și Voltaire: a trecut deja multă vreme de când putem considera Europa... un fel de Mare Republică, împărțită în mai multe state, unele monarhice, altele mixte... dar toate având un același fond religios, toate având aceleași principii de drept public și de politică, necunoscute în alte părți ale lumii. Datorită acestor principii, națiunile europene nu fac prizonierii sclavi, respectă ambasadorii dușmanilor lor... și, mai ales, sunt de acord, potrivit unei politici înțelepte, să mențină între ele o balanță egală a puterii"[71].

Prevalența, în definirea Europei și a europeanului, a trăsăturilor ce țin de un mod de viață, de un stil de trăire și raportare reiese și din concepția scriitorului Milan Kundera. „Un european este cel care are nostalgia Europei. Nostalgie vine de la grecescul nostos, însemnând întoarcere, cuvânt încărcat de sens. Cel care vrea să se întoarcă la Europa, la tradiția ei primordială, nu este european numai prin sânge, ci și prin spirit, de bunăvoie, conștient. Oamenii nu sunt animale cărora li se cer numai calități brute. Soclul necesar, ereditatea, nu reprezintă o garanție a comportamentului. Fiecare poate spune da sau nu potențialului său, să-și asume moștenirea,

[71]Voltaire, ibidem, p. 29.

să o respingă sau să o trădeze”[72]. Necesitatea cunoașterii propriei moșteniri culturale dar, mai mult, interiorizarea acesteia și asumarea ei, sunt, în consecință, determinante în construcția europeană.

Se face adesea apel la tradiția europeană atunci când se pune problema definirii Europei și a specificul european. „Pentru europeni, a trăi conform tradiției lor presupune mai întâi o trezire a conștiinței, o sete de adevărata spiritualitate, care se exercită prin reflecție personală în contact cu o gândire superioară... Pentru a se regăsi, sufletul european, atât de adesea îndreptat spre cuceriri și infinit, este nevoit să facă o întoarcere spre el însuși printr-un efort de introspecție și de cunoaștere”[73]. Din punct de vedere politic, tradiția europeană cuprinde o seamă de realități specifice. „Nobilime, imperiu, feudalitate, monarhie, stat național, putere feudală sau centralism, aceste realități schimbătoare descriu tradiția politic în istoria europeană”[74].

La Dominique Venner, identitatea europeană este centrată în jurul aspectelor cultural-spirituale, postulând teza că moștenirea europeană este de această natură și că omul este, în esență, o ființă ce acționează motivată de valori. „Fie că o știu sau nu, oamenii sunt dependenți de reprezentările lor, de ideile lor, chiar nesigure, chiar inconștiente. Așadar, nu este fals să pretindem că ideile conduc lumea, oricare ar fi cauza formării lor. În pofida aparențelor, acțiunile umane nu sunt determinate de utilitar, ci de sisteme de

[72]Milan Kundera în Venner, *op. cit.*, 2006, pp. 29-30.

[73]Venner, *op. cit.*, 2006, p. 56.

[74]Ibidem, p. 204.

valori în conflict. Și totdeauna va exista obligația de a câștiga bătălia ideilor sau de a fi anulat chiar în propria substanță"[75].

Samuel Huntington, evidențiază că sintetizarea unor trăsături distinctive ale societății occidentale tradiționale, chiar dacă a suscitat opinii diferite, a reunit în cele din urmă câteva aspecte asupra cărora s-a ajuns la acord comun. „Răspunsurile specialiștilor concordă în ceea ce privește instituțiile, practicile și credințele esențiale care pot fi considerate, pe bună dreptate, nucleul civilizației occidentale"[76].

Aceste trăsături comune sunt:[77]

1. Moștenirea clasică – reprezintă ceea ce a influențat și a format baza culturală a occidentului, ceea ce a preluat de la civilizațiile anterioare, filozofia și raționalismul grecesc, dreptul roman, limba latină și creștinismul.
2. Catolicismul și protestantismul – sunt văzute ca fiind cea mai importantă caracteristică din punct de vedere istoric, a civilizației occidentale, deoarece în cea mai mare parte a primului mileniu ceea ce numim azi civilizație occidentală se numea creștinătatea occidentală.
3. Limbile europene – Occidentul se deosebește de majoritatea celorlalte civilizații prin multitudinea de limbi vorbite de popoarele care fac parte din el, chiar dacă a moștenit latina,

[75]Ibidem, p. 353.

[76]Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și Refacerea ordinii mondiale*, Editura Litera, p. 92.

[77]Ibidem, pp. 92-95.

s-au născut multe națiuni diferite, cu propria limbă. Astfel, se vorbește de limbi germanice și limbi romanice.

4. Separația între Biserică și stat – dualismul Dumnezeu și Cezar, biserica și statul, autoritatea spirituală și autoritatea laică a predominat în societatea occidentală. De-a lungul istoriei Occidentului, Biserica a dus o existență independentă de stat. Separația dintre Biserică și stat, care caracterizează civilizația occidentală, nu a existat în nicio altă civilizație.
5. Statul de drept – reprezintă, de fapt, o moștenire romană, conform căreia legea joacă un rol central într-o societate civilizată. A pus bazele constituționalismului și ale protejării drepturilor omului, al dreptului de proprietate, împotriva abuzurilor puterii. În alte civilizații, legea a exercitat o influență mult mai mică asupra gândirii și al comportamentului oamenilor.
6. Pluralismul social – societatea occidentală a fost de-a lungul istoriei extrem de pluralistă existând grupuri diverse care nu se bazează pe legături de sânge sau căsătorie (Deutsch) – mănăstiri, ordine monastice, bresle, asociații și societăți; existența unor clase sociale bine conturate – aristocrație, țărănime, negustori și comercianți.
7. Adunările reprezentative – au fost determinate de pluralismul social, care a dus la apariția stărilor sociale, a parlamentelor și a altor instituții care reprezentau interesele aristocrației, ale clerului, ale negustorilor și ale altor grupuri.

8. Individualismul – apariția unei conștiințe individualiste și dezvoltarea unei tradiții unice a drepturilor și libertăților individuale a fost rezultatul multora dintre celelalte caracteristici. Individualismul s-a dezvoltat în secolele al XIV-lea și al XV-lea, iar dreptul la alegere individuală a fost recunoscut în Occident în secolul al XVII-lea. Individualismul rămâne și acum o caracteristică a Occidentului, care îl distinge de celelalte civilizații.

Huntington încheie șirul caracteristicilor spațiului european afirmând că „lista de mai sus nu se dorește o enumerare exhaustivă a caracteristicilor civilizației occidentale și nu sugerează că elementele descrise au fost prezente întotdeauna și peste tot în civilizația occidentală. [...] Luați individual, aproape niciunul dintre acești actori nu a fost caracteristic doar Occidentului. Totuși, combinația lor a fost unică și a dat Occidentului caracterul său specific... Ele fac parte integrantă din nucleul esențial durabil al civilizației occidentale. Ele reprezintă esența Occidentului, nu modernitatea lui. Ele sunt, de asemenea, în mare parte, factorii care au permis Occidentului să inițieze modernitatea sa și a lumii”[78].

Actualitatea temei despre identitatea europeană reiese și din multitudinea studiilor și dezbaterilor alocate subiectului și din faptul că, deși s-au adus relevante răspunsuri la întrebările legate de aceasta, rămân încă aspecte care solicită atenția în vederea realizării

[78]Ibidem, p. 96.

construcției identității europene. Fie pentru că intervin noi variabile în contextul european fie că cele deja existente capătă valențe noi.

Profesorul Andrei Marga vorbește despre specificul european ca fiind un concept care implică multe dimensiuni de care este necesar să se țină seama. Pentru a înțelege ce înseamnă specificul european și Europa „este necesar și oportun să distingem între apartenența geografică la Europa: plasarea între Atlantic și Urali, care sunt limitele geografice consacrate ale continentului; apartenența istorică la Europa: participarea la mișcările care au dat formele instituționale și culturale ale continentului, de la crearea polisurilor, trecând prin contactul cu tradiția iudeo-creștină, revoluțiile moderne în cunoaștere, economie și drept, la apărarea fundamentelor societății libere; apartenența instituțională la Europa: întruchiparea organizărilor și legislației caracteristice societății deschise; și apartenența culturală: cultivarea unei atitudini în cunoaștere și în viața practică, particularizată de încredere în analiza factuală, failibilism și cultivarea spiritului critic”[79]. Dintre toate aceste dimensiuni, ceea ce determină apartenența europeană nu sunt, în principal, aspectul geografic și istoric. „Geografia și istoria sunt condiții indispensabile, dar unificarea europeană fiind un proces în primă linie instituțional și cultural, apartenența europeană se judecă considerând instituțiile și cultura. Situarea în geografia și istoria europeană nu generează automat o europenitate culturală”[80].

[79]Andrei Marga, *Filozofia unificării europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2006, p. 31.

[80]Ibidem, p. 32.

Un aspect semnificativ în studiul identității europene este acela că se suprapune altor identități. „Identitatea europeană este trăită astăzi de europeni pe suportul altor identități, ce rămân mult mai determinate și mai direct legate de împrejurările lor de viață. Căci fiecare persoană umană se percepe pe sine mai întâi într-o identitate mult mai legată de aici și acum-ul vieții, de contextele variabile ale acesteia și abia pe urmă într-o identitate inevitabil mai abstractă, în virtutea coordonatelor mai largi și a caracterului ei încă de proiect în desfășurare”[81].

Se conturează astfel, sintagma *identităților multiple*, prin care se ilustrează multiplele ipostaze identitare pe care le trăiește un locuitor al unui stat membru al UE. Extrapolând cazul concret pe care îl exemplifică profesorul Marga, notăm identitățile prin care se definește un cetățean al spațiului european: identitate profesională, identitate locală, identitate etnică, identitate regională, identitate confesională, identitate națională, identitate europeană. În construirea unui sentiment de apartenență europeană trebuie să se țină seama de aceste identități pe care individul nu le va putea ignora deoarece sunt înrădăcinate în structura sa ontologică. Identitatea europeană poate deveni parte integrantă din modul în care se percepe o persoană din spațiul european în măsura în care aceasta va fi mai mult decât un simplu concept sau obiectiv și mai mult decât o identificare geografică. Pentru aceasta este necesar a se crea o imagine cât mai clară asupra a ceea ce înseamnă a fi

[81]Ibidem, p. 342.

european. „Aceste identități – profesională, locală, etnică, regională, confesională, creștină, iudeo-creștină, națională, europeană – sunt trăite cu diferite grade de intensitate"[82].

În acest context, pot interveni dificultăți de însușire armonioasă a trăsăturilor date de o identitate sau alta. „Perceperea identității europene, asumarea și convertirea apartenenței europene în acțiuni și performanțe reprezintă un proces complicat, în care nu lipsesc tensiunile"[83]. Autorul vorbește despre trei câmpuri principale de tensiuni care s-au conturat în procesul integrării europene al țărilor din Europa de Răsărit. Aceste tensiuni derivă din confruntarea cu alte categorii de trăsături decât cele specific europene. Pentru a putea evidenția care sunt câmpurile de tensiuni, sunt trecute în revistă mai întâi aceste trăsături. Astfel, într-o descriere sintetică, „identitatea europeană este legată de știința orientată spre cunoaștere factuală și pusă în serviciul rezolvării de probleme de viață ale oamenilor, de tehnologie și tehnică, bazate pe cunoaștere științifică, de comportamentul economic cu randament, de administrație ce trece examenul eficienței, de cultura dreptului ce promovează individul, de drepturi fundamentale și inalienabile ale persoanei umane, de derivarea voinței politice din dezbaterea democratică, de reflexivitatea culturală. Astfel, un câmp de tensiune apare atunci când aceste caracteristici subsumate identității europene, care au o semnificație normativă, întâlnesc mentalități și atitudini refractare, ce vin din tradiții uzate"[84].

---

[82]Ibidem, p. 344.

[83]Ibidem, p. 344.

[84]Ibidem, p. 345.

Un alt câmp de tensiuni, despre care vorbește autorul, este legat de poziția statului național. „Convingerea după care statul național este suveran și astfel trebuie să rămână este puternică în Europa Răsăriteană, chiar dacă suveranitatea s-a bucurat de prea puține perioade de respect în această parte a Europei”[85]. Identitatea națională generează, în opinia autorului, cel de-al treilea câmp de tensiuni în procesul de integrare europeană al țărilor din Europa Răsăriteană, deoarece multe cercuri ale intelectualității statul este perceput ca etnostat, ceea ce determină o identificare etnică accentuată.

În urma analizei asupra identității europene, profesorul Andrei Marga, formulează cinci teze metodologice: „identitatea este un produs al istoriei și se lasă reperată ca un fel de matrice a generării acelor performanțe care sunt specifice, la origine, Europei; nu se poate stabili concludent specificul european decât considerând diferite subsisteme – competența tehnică, comportamentul economic, îndemânarea administrativă, acțiunea politică, cultura spirituală – și interacțiunea lor; nu mai sunt productive conceptele statice ale comunităților, grupurilor de orice fel orientate spre stabilirea de caracteristici de la un moment dat, din anumite contexte – avem nevoie de concepte dinamice, orientate spre obținerea condițiilor de formare a acelor comunități; identitățile pe care le trăiește un locuitor al Europei Centrale și Răsăritene sunt multiple – profesionale, locale, regionale, etnice, confesionale, naționale etc. – și intră în relații complexe, dependente de contexte; a cincea teză se referă la identificările naționale – sunt identificări

85 Ibidem, p. 346.

naționale tradiționale, prin figuri ale trecutului, „victorii" în războaie, prin confesiuni religioase, dar unificarea europeană este favorizată de abordarea identificărilor naționale din perspectiva identificării prin performanțe exemplare în cunoaștere, inovații tehnice, forme de conviețuire democratică, nivel de viață"[86].

Asupra conceptului de construcție și identitate europeană s-a oprit într-o analiză coerentă și de profunzime, Teodor Baconsky, pornind de la starea Europei așa cum o descria politologul german Werner Weidenfeld. „Europa se află la o răscruce epocală. Ne luăm azi adio de la vechea Europă. Începe o nouă eră, ale cărei mișcări nu par să fie măsurate de către seismografele politice. Procesul de integrare își modifică natura – între entuziasmele unora și criticile altora. [...] Din punct de vedere istoric, călcâiul vulnerabil al Europei constă în abandonarea tentativei de aprofundare a identității europene și de stabilire a unei platforme culturale pentru acțiunea politică"[87]. Problematica identității europene se relevă în acest context ca una de primă actualitate, politologul german „constată, rece, absența unui proiect european, respectiv incapacitatea constructorilor de a pune la punct o nouă logică a politicii de stabilitate în perspectiva unei paradigme"[88]. Astfel, se

---

[86]Ibidem, pp. 347-348.

[87]Werner Weidenfeld citat de Teodor Baconsky, *Europa creștină. Metoda cut & paste*, în *Pentru un creștinism al noii Europe*, seria Boltzman, vol. III, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 7.

[88]Teodor Baconsky, *Europa creștină. Metoda cut & paste*, în *Pentru un creștinism al noii Europe*, seria Boltzman, vol. III, Ed. Humanitas, București, 2007, pp. 7-8.

apreciază că ideea identității europene rămâne încă ambiguă și fugitivă.

Pe fondul frământărilor și transformărilor care străbat vechiul continent, „credința într-un destin al Europei cunoaște un declin perfect explicabil după măcelul științific al celor două războaie mondiale și deceniile de matracaj propagandistic inerente confruntării dintre comunism și lumea liberă. În asemenea circumstanțe istorice, euroscepticismul pare de rigoare. Cu toată această ereditate negativă... trebuie să-i dezmințim și corectăm pe filozofii sfârșitului (sfârșit al istoriei, al Occidentului, al creștinismului) care proclamă epuizarea fără eleganța de a ne sugera vreo alternativă (nu o antimodernitate, ci o altfel de modernitate). Nevoia de continuitate în construcția europeană este prima sursă de încredere la scara unui continent în care diversitatea lingvistică, religioasă, culturală, etnică și patrimonială continuă să joace, alternativ, ca sursă de forță și de fragilitate"[89].

Cu toate că se poate vorbi despre diferențe strategice dintre Europa de Vest și cea de Est, despre un „clivaj între Occident și cealaltă Europă: pe de-o parte Vestul bogat, postmodern, liberal și democratic, iar pe de altă parte (Sud-) Estul sărac, premodern, deficitar la capitolul drepturilor omului și împărțit, ca mentalitate, între integrismul legitimist al conservatorilor și hedonismul noilor generații dornice să ardă etapele; cu toate acestea, diferențele sunt mai curând de ordin spiritual și cultural"[90].

---

[89]Ibidem, p. 10.

[90]Ibidem, pp. 10-11.

Dimensiunea identității europene cuprinde mai mult decât trăsături definitorii prin care se poate remarca în raport cu altele; de o importanță reală este aspectul perceperii și trăirii acesteia de către cetățenii europeni. Raportat la acest nivel, s-a constatat că deși „discursurile despre identitatea europeană abundă la nivel mediatic, universitar sau în sfera birocrației comunitare, cetățenii continentului nostru se simt prea puțin europeni, atât la nivelul autoreprezentării, cât și la acela al motivațiilor practice”[91].

Teodor Baconsky explică acest aspect printr-o comparație cu Statele Unite ale Americii, arătând că, dacă un european vizitează oricare dintre orașele acestui continent, va întâlni peste tot americani chiar dacă va observa diferențele dintre o regiune și alta și „fractura culturală dintre America urbană și cea agrară, succesul religiilor asiatice sau ciocnirea ideologică dintre corectitudinea politică și suprematismul anglo-saxon; va întâlni o națiune coerentă, în sânul căreia miturile fondatoare și patriotismul constituțional se potențează reciproc”[92]. Acestei precizări îi urmează constatarea că e greu să evocăm situații mai ales atunci când ne gândim cum suntem percepuți de cei din afara Europei. Dificultatea pe care o întâmpină americanul care vine în Europa este legată tocmai de situațiile neomogene și incoerente pe care le întâlnește de la o țară la alta în cadrul aceluiași continent care se vrea unit. Datorită acestor realități, se poate spune că „europenitatea rămâne o calitate – difuză – de

---

[91]Ibidem.

[92]Ibidem, p. 11.

substrat. O calitate virtuală, cu geometrie variabilă"[93].

Devenirea europenității este percepută ca un proces, ca etape care trebuie parcurse pentru a se ajunge la o realitate trăită. Dificultatea acestui proces este sporită de incertitudinea legată de cum trebuie să arate acea realitate. „Vom deveni cu adevărat europeni la capătul unui proces cultural de (lungă) durată și finalități deocamdată incerte. Un proces complex, punctat de reculuri și urgentat de scadențe, a cărui dezvoltare pretinde politici educaționale și strategii de comunicare bine focalizate, dar și o epopee, în care voința constructivă, gestiunea riscurilor, capacitatea de compromis și apetența creativă își vor demonstra, succesiv, utilitatea"[94].

În dezbaterea asupra identității europene trebuie să se țină seama și de direcția și perspectiva prin care se definește în prezent. Autorul constată că „până acum – și în pofida generoaselor viziuni creștin-democrate împărtășite de părinții fondatori – construcția europeană s-a bazat pe un concept negativ: ea este mai puțin consecința unor stări de agregare simbolică și identitară, cât expresia politică a necesității de a menține pacea (ca stare de non-beligeranță)"[95].

Obiectivele strategice, țintele de atins la nivel economic și politic sunt importante și necesare și ele fac parte integrantă din proiectul european, dar pentru construcția unei identități europene nu sunt suficiente sau, mai mult, ele nu sunt cele care atârnă cel

---

[93]Ibidem, p. 12.

[94]Ibidem.

[95]Ibidem.

mai mult în balanța identitară. Dovada este absența unui sentiment al apartenenței europene printre cetățenii Europei, iar „printre motivele de insatisfacție se numără și unul inefabil, mai puțin evocat ca atare, dar nu mai puțin relevant. Este vorba despre impresia larg împărtășită că Europa nu are un suflet – adică un sistem de valori comune, o tradiție vie, o linie de forță semnificativă. Unica referință general acceptată pare să fie democrația... care a devenit valoarea-refugiu"[96].

Înțelegerea democrației, ca valoare comună, întâmpină însă la rândul ei ambiguități de înțelegere. „Democrația continuă să fie un concept fourre-tout. Un concept eterogen, cu o scală semantică prea largă pentru a suscita concentrarea civică și voluntariatul obștesc"[97].

Dacă astfel stau lucrurile cu democrația ca valoare percepută (sau nu), se ridică întrebarea legată de sursa din care Europa secolului XXI își va lua valorile care să-i contureze sufletul unitar. Determinantele fără de care nu se poate vorbi despre comunitate europeană sunt, în opinia analistului, legătura socială și proiecția ideală. Cum vor putea fi realizate acestea? „Nu din deconstructivismul post-modern, nu din eclectismul spiritual post-industrial, nu din frenezia sociopată a profitului idolatrizat, nu din evaziunea în spațiul virtual al internetului și, cu siguranță, nu din stufos-juridicele tratate de bază ale Uniunii Europene"[98]. Alternativa la aceste nu-uri se află în acceptarea moștenirii pe care

[96]Ibidem, p. 14.

[97]Ibidem, p. 14.

[98]Ibidem, p. 15.

Europa o are și care a stat la baza construcției ei identitare, dincolo de orice controverse și negări legate de această moștenire. „Dacă europenii își revendică o identitate distinctă, dacă mai au orgoliul unei diferențe specifice și ambiția de a conta în noile angajamente geopolitice, atunci vor fi nevoiți să-și amintească de unde vin și să reintegreze în canonul lor fundamental ideea creștină. Creștinismul depășește cadrul european – atât ca difuzare, cât și ca stil. Există un creștinism în afara Europei. Dar poate exista o Europă în afara creștinismului?”[99] Întrebarea nu este retorică, deoarece autorul aduce ca răspuns o întreagă pleiadă de dezbateri și argumente situaționale care atrage atenția spre faptul că nu se poate să scoatem din ecuația identitară a Europei moștenirea ei creștină fără a ajunge de fapt la deconstrucția ei.

Pe fondul evenimentelor multiple, diverse și ample, care au marcat istoria Europei, definirea identității europene devine o cutezanță și o sarcină deloc ușoară. „Cu ale sale numai două secole de revoltă (a)gnostică, Europa revoluționară, iluministă, progresist-socială, tehnologică, ideologizată, secularizată excesiv, rămâne însă un pustiu amnezic, în care umanismul ateu depersonalizează indivizii și ofilește savoarea lucrului public... Cu alte cuvinte, Europa va exista numai dacă bătălia pentru memoria ei colectivă va fi câștigată”[100].

Reținerile, negările, controversele și chiar împotrivirile legate de acceptarea unei moșteniri creștine a Europei sunt puse într-o

[99]Ibidem. p. 15.

[100]Ibidem, p. 17.

anumită măsură pe acțiunile negative pe care Biserica le-a manifestat în Evul Mediu în Europa și ca atare, prin aceasta, întreg creștinismul s-ar fi dovedit ineficient în conturarea identității și unității europene iar urmele lăsate de el trebuie uitate. „Culpabilizarea retroactivă a creștinismului și pseudo-dezbaterea filozofică referitoare la valorile universale ca mijloc necesar al dezvoltării societăților umane au alimentat masochismul pedagogic al unei Europe incapabile să mai distingă binele și răul din propriul trecut. În realitate, cunoașterea trecutului – ca bătălie pentru memorie – implică mai cu seamă depășirea alienării religioase a noilor generații față de tradiția și tradițiile creștine"[101].

Consecința necunoașterii propriei istorii și tradiții nu este una constructivă pentru europeni și cei mai afectați sunt poate cei tineri pentru care toată civilizația europeană devine neînțeleasă atâta timp cât nu învață să o descifreze. „Această orbire mentală – în prezența căreia orice mesaj face parte dintr-un video game – nu sacrifică doar moștenirea creștină, ci toate formele de creație religioasă, la care omul occidental, fanatic al unei libertăți fără sens, nu mai are, practic, acces." Învățământul, în loc să ajute la eliminarea acestei *orbiri mentale*, o hrănește prin învățătura pe care o transmite cu privire la acest aspect. „Educați în școli care continuă să perpetueze ficțiunea unei Europe non-creștine, alături de mitul unei societăți fără mituri – riscă să moștenească handicapul unei conștiințe europene dezarticulate. În absența marelui cod biblic – veritabil ADN al continentului nostru – europenitatea rămâne un

[101]Ibidem, p. 19.

organism nevertebrat, un eșafodaj butaforic sau, cel mult, o clădire cu temelii precare." Dincolo de toate controversele existente, autorul demonstrează că „Europa creștină ființează latent și că nu ne lipsește decât curajul de a o scoate la lumina zilei, într-un mod care, evitând erorile trecutului, nu condamnă trecutul la uitare, manipulare ideologică și resentiment"[102]. Europa este văzută ca „matrice a acestei religii globale... loc geometric al interpretărilor creștine cu privire la sensul istoriei universale"[103].

Întărind ideea latenței spiritului creștin al Europei, Radu Carp afirmă că „religia rămâne totuși o componentă definitorie a spațiului public european chiar dacă, în viziunea impusă de modernitate, trebuie să fie o opțiune strict privată iar prezența sa în spațiul public nu mai este legitimă. Aceasta deoarece gândurile și sentimentele dezvoltate în sfera privată a individului conduc inevitabil la acțiuni și urmări practice în sfera publică"[104]. În completarea acestei idei, citează afirmația lui H.R. Patapievici că „o veritabilă religie, chiar daca este exercitată privat, nu poate fi doar privată."

Pe de altă parte, credințele religioasele sunt tot mai prezente în spațiul public european și, ca atare, se impune abordarea dimensiunii spirituale într-o manieră ce ține seama de acest fapt. „Credințele religioase, atât de prezente astăzi într-o Europă lărgită,

---

[102]Ibidem, p. 20.

[103]Ibidem, p. 31.

[104]Radu Carp, *Stat, Biserică, cetățean – în căutarea unui model european al religiilor*, în *Pentru un creștinism al noii Europe*, seria Boltzman, vol. III, Editura Humanitas, București, 2007, p. 281.

pot juca un rol și mai mare în spațiul public, în măsura în care cultele sunt recunoscute ca parteneri de dialog în ceea ce privește nașterea, punerea în aplicare și modelarea unor politici publice"[105].

Se vorbește despre un punct de plecare în definirea identității europene. „Pluralitatea culturilor și a religiilor, aflate în permanent dialog, care face ca orice poziție radicală să rămână marginală, constituie fără îndoială baza de plecare pentru definirea unei identități europene. Însă, tocmai această pluralitate reduce șansele de a ajunge la un compromis: dialogul inter-cultural și inter-confesional a dus, de multe ori, la situații conflictuale.[106] Din aceste rațiuni, este imposibilă definirea unei identități europene la acest moment, deoarece respectul alterității este chiar esența proiectului european"[107]. Pentru a putea fi rezolvată această situație, un prim pas ar fi definirea unui set comun de valori a căror asumare permite conturarea unei identități europene.

Valorile Europene

Exceptând principiul non-discriminării din motive de naționalitate (articolul 7 TCE[108]) și principiul egalității de renumerație între muncitorii de sex masculin și feminin (articolul 119 TCE), tratatele fondatoare ale Uniunii Europene nu conțin

[105]Ibidem, p. 283.
[106]Ibidem, p. 296.
[107]Ibidem.
[108]TCE: Tratatul de institutire a unei Constituții pentru Europa

la origine vreo referire explicită la valori. Dacă dezbaterea publică asupra valorilor europene pare astăzi să fie aproape dezbaterea privind instituțiile Uniunii Europene, această situație este, de fapt, destul de recentă. Cu mult înainte ca UE să încerce să ne formuleze valorile care stau la baza ei, membrii Consiliului Europei au afirmat, încă din 1949, atașamentul lor la un set de valori commune. Convenția drepturilor omului și a libertăților fundamentale a aprobat un an mai târziu ideea că Statele europene posedă „un patrimoniu comun de ideal și de tradiții politice, de respect al libertății și de respect important asupra drepturilor cetățenilor"[109].

În 1973, un summit european a lansat, la Copenhaga, pentru prima dată, dezbaterea asupra identității politice a Uniunii Europene. Textul care rezultă din aceasta, cunoscut sub numele de *Declarație asupra identității europene*, a servit încă de atunci ca bază de lucru pentru toate companiile instituționale în acest domeniu: Dornici să asigure respectul pentru valorile juridice, politice și morale de care sunt atașați, îngrijorați să conserve bogata varietate a culturilor lor naționale, împărtășind aceeași concepție de viață, bazată pe dorința de a construi o societate proiectată și realizată în serviciul oamenilor, intenționează să protejeze principiile democrației reprezentative, ale statului de drept, ale justiției sociale – finalitate a progresului economic – și ale respectării drepturilor omului, care constituie elementele fundamentale ale identității europene.

Se pare că acest text fondator a fost în mod continuu dezvoltat și rafinat de textele oficiale ulterioare, astfel încât chiar și astăzi el

[109]Dufeu, *op. cit.*, pp. 57-58.

este extrem de uzitat pentru a înțelege cadrul în care s-a înscris elaborarea Constituției Uniunii. În anul 1978, în *Declarația privind democrația*, statele membre își confirmă dorința de a asigura respectarea valorilor specificate în 1973, angajament pe care l-au reafirmat la Stuttgart (20 iunie 1983) în *Declarația solemnă privind Uniunea Europeană*. Proiectul de Constituție al Parlamentului european, cunoscut și sub numele: proiectul Spinelli, reia apoi în preambulul său referința la „principiile democrației pluraliste, ale respectării drepturilor omului şi ale statului de drept (1984)”[110]. Doi ani mai târziu, în anul 1986 Actul Unic European reia referința la *valorile fundamentale ale Comunității*. În cele din urmă, această referință este înserată în Tratatul de la Mastricht sub titlul: *tradițiile constituționale comune statelor membre* (art. F. 2). Cu toate acestea, abia în anul 1997, în urma tratatului de la Amsterdam, se face o referire explicită și bine clarificată la trei dintre valorile citate în Declarația de la Copenhaga în 1973: „Uniunea este bazată pe principiile libertății, ale democrației, ale respectării drepturilor omului și ale libertăților fundamentale, precum și ale statului de drept, principii ce sunt comune statelor membre” și Gerkrath,[111] citat de Dufeu, precizează următoarele: „se pare că cinci valori fundamentale pot fi identificate ca fiind fundamentul constituției comunitare: democrația, superioritatea legii / statul de drept, respectarea drepturilor fundamentale, justiția socială și respectarea diversităților culturale ale statelor membre.”

---

[110]Ibidem.

[111]Ibidem, p. 59.

Tabelul următor ne oferă o idee despre geneza ideologicală și valorică a proiectului de Constituție în ce privește referința la valorile Uniunii Europene. Se vede clar că Declarația din 1973 a prevăzut pentru aproape treizeci de ani un cadru de discuție destul de strict.[112]

	Democrație	Statul de drept	Justiția socială	Drepturile omului	Demnitate	Diversitate culturală	Libertate	Spiritualitate/religie	Pace	Egalitate
Copenhaga '73	X	X	X	X						
Copenhaga '78	X	X	X	X						
Stuttgart 83	X	X	X	X						
Spinelli '84	X	X		X	X					
Actul Unic '86										
Maastricht '91				X		X				
Amsterdam '97	X	X		X		X	X			
Conventia '03	X	X	X	X	X		X		X	

Figura 8: Grafic privind referința la valori în tratate[113]

A vorbi despre valori și mai ales despre valori europene a fost și cred că ramâne un demers deosebit de dificil, datorat în mod deosebit conotațiilor termenului. În zona științelor umaniste tinde să aibă un sens normativ. Valorile devin astfel niște criterii pe baza cărora se poate face distincția dintre bine și rău, dintre frumos și

[112]Ibidem, pp. 60-61.

[113]Grafic extras parțial din Dufeu, *op.cit.*, p. 60

urât, dintre dezirabil și indezirabil.[114] Specialiștii din domeniul științelor sociale au observat după jumătatea secolului al XX-lea o tendință vizibilă a societăților vestice de a renunța la normativism în favoarea acceptării diferențelor, astfel că problematica și analiza valorilor trebuie reluată regulat, dar în strânsă legătură cu contextul social de la acel moment.

Definirea valorilor implică o problematică suplimentară pentru că avem de-a face cu un caracter polisemantic al termenului *valoare*, aceasta fiind înțeleasă atât denotativ cât și conotativ, aici însă noi ne referim la valorile individului care răspund unui ansamblu de orientări care trimit la principiile de viață ale indivizilor.[115]

În demersul definirii unui astfel de termen care implică multe sensuri, se ajunge foarte greu la o definiție unanimă și acceptată de toți specialiștii. Cu toate acestea, avem o definiție la care se face apel în înțelegerea termenului în mod regulat. Valoarea face trimitere la o concepție, explicită sau implicită, care se distinge pentru fiecare individ în parte. La nivel de grup, valoarea este o caracteristică sau ceva specific cu privirea la ceea ce grupul respectiv dorește sau își propune și care influențează astfel, în mod implicit, selecția acțiunilor și a idealurilor respectivului grup.[116] Alături de termenul

---

[114]Bogdan Voicu, Mălina Voicu, *op. cit.*, p. 9.

[115]Raymond Boudon, *The origin of values: sociology and pshilosophy of beliefs*, New Brunswick, Londra, 2001.

[116]Clyde Kluckhohn, *Values and Value Orientations in the Theory of Action*, în Parsons, Talcott, Edward Shils (coord.) – *Toward a General theory of Action*, Harper & Row Publishers, New York, 1951, p. 395.

de valoare, e important să înțelegem și noțiunea de *orientare valorică sau directivă valorică* în sensul că orientarea valorică poate reprezenta o concepție care este organizată și generalizată, și care poate influența, la rândul ei, comportamentul și atitudinile indivizilor mai devreme sau mai târziu. Și mai ales cu privire la aspectele vieții personale vis a vis de ceea ce este dezirabil și ceea ce este mai puțin dezirabil.

Alți gânditori operează în dreptul noțiunii de *valoare* prin sublinierea a trei propoziții de la care trebuie să se pornească în analiza valorilor: din păcate, valorile nu prea pot fi observate în mod direct și e nevoie de mai mulți factori și metode în observarea și înțelegerea acestora, *valorile implică întotdeauna considerații etice*, iar ultima subliniere ne trimite la faptul că „valorile sunt niște atitudini și comportamente care trădează oarecum ceea ce ne-am dori de fapt"[117]. Valorile singure, sau în mod separat, nu pot fi observate ușor, deoarece sunt incluse în altceva – în comportament, decizii și bineînțeles în atitudini.

Psihologul social american, Rokeach vorbește mai apoi și despre un *sistem de valori*, precizând importanța unei teorii cu privire la valori dar și asupra modului în care valorile sociale și individuale se constituie într-un sistem. Gânditorul mai sus amintit vede termenul de valoare ca pe o credință sau o religie care ține o anumită perioadă din viața unui om și care este de preferat (la nivel de opțiune) pentru acel individ pentru a-și atinge scopurile personale.[118] Valorile nu

[117]Jan van Deth, Scarbrough, Elinor, *op. cit.*, 1994, p. 28.

[118]Milton Rokeach, *The Nature of Human Values*, The Free Press, New York, Collier Macmillan Publishers, London, 1973, p. 5.

pot exista separat de alte valori sau alţi factori determinanţi, ci sunt încadrate într-un *sistem de valori* şi care reprezintă în fapt o organizare pe termen lung a opţiunilor cu privire la scopurile vieţii dar şi la modurile care se consideră a fi viabile în atingerea acestor scopuri şi opţiuni. Schimbarea valorilor va presupune întotdeauna o reordonare a priorităţilor din cadrul sistemului valoric al fiecărui individ. Astfel că, sistemul de valori al unui individ va reflecta întotdeauna personalitatea acelui individ. Cu toate că un sistem de valori este considerat a fi destul de stabil, s-a observat că în faţa unor evenimente sociale şi culturale de amploare, sistemul valoric personal este în aceeaşi măsură şi instabil, încât se ajunge în cele din urmă la reordonări valorice, dacă nu chiar la schimbări valorice.[119]

„Această stabilitate crescută a sistemului de valori a individului se traduce în plan social prin persistenţa ridicată a orientărilor valorice, împărtăşite la un moment dat de către membrii societăţii. Astfel că, după cum arată Inglehart, schimbarea valorică la nivelul unei societăţi apare atunci când cohortele tinere încep să înlocuiască în populaţie pe cele vârstnice. Practic, la nivel social, schimbarea valorică se produce mai degrabă prin înlocuirea generaţiilor vârstnice cu cele mai tinere, decât prin modificarea valorilor pe care le împărtăşesc indivizii"[120].

---

[119]Ibidem, p. 11.

[120]Voicu, Mălina, Bogdan Voicu, 2002, Studiul valorilor europene: un proiect de cercetare internaţională [European Values Study: an international research program], ICCV-Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, 2002, 1-2.

Valorile sunt realități latente și nu pot fi observate de sine stătătoare deoarece ele sunt incluse în paradigma morală a individului (comportament, decizii, atitudini). Vorbim despre sisteme de valori pentru a putea înțelege tendințele etice dintr-o anumită comunitate pentru că într-un sistem de valori se reflectă personalitatea individului, până chiar la personalitatea unei comunități.[121] Din acest motiv, valorile se vor regăsi întotdeauna explicit sau implicit la nivelul politicilor sociale și în strategiile politice.

E important să reținem azi, cultural vorbind, că orientarea identitar-valorică majoră este către postmodernism, gravitând în jurul postmaterialismului cu tendințe vădite spre atenție sporită vis a vis de autoexprimare și de calitatea vieții.[122] Relația cu cultură, însă, poate ridica câteva câteva probleme suplimentare de abordare, pentru că sunt sociologi care echivalează cultura cu valorile, pe când cei mai influenți cercetători în studiul valorilor consideră că elementul central al culturii este dat de valorile individului.[123] Cu alte cuvinte, spunem de fapt că valorile cetățenilor construiesc cultural o regiune, un stat sau chiar un continent și că identitatea culturală este exact reflexia valorilor exprimate.

Este unanim acceptat faptul că acțiunile umane au ca mobil anumite valori care le direcționează chiar dacă aceste motivații

[121] *Ibidem*, p. 11.

[122] Ronald Inglehart, *op. cit.*, Princeton University Press, 1997, p. 4., în Voicu, *op. cit.*, 2002, 1-2.

[123] Bogdan Voicu, *Valorile și sociologia valorilor în Lazăr Vlăsceanu(coord.) Manual de Sociologie, Polirom, Iași, 2010, p. 260.*

valorice au o varietate deloc neglijabilă, de la mobiluri fiziologice, legate de subzistență sau mobiluri mercantile, motivații hedoniste, de divertisment la motivații ideatice, de principii și convingeri care conturează un profil uman și comunitar în ultimă instanță.

Rolul sistemelor de valori care stau la baza unei societăți este reflectat în acțiunile și tipul social dominant la un moment dat. Sociologul Petre Andrei a făcut o preocupare academică prioritară din studiul valorilor și a moralei, considerându-le forțe ale comportamentelor sociale și ale relațiilor umane. Una dintre tezele de bază ale sociologului în ceea ce privește valorile, este aceea că valorile sunt cele care ghidează în mod real pașii omului dar și necesitatea că valorile pe care le avem deja trebuiesc crescute și dezvoltate spre un ideal care să coordoneze în final faptele fiecăruia.[124]

Societatea este de o complexitate greu de înțeles și trebuie avute în vedere interrelațiile stabilite pe parcursul evoluției istorice între diferitele grupuri care au trebuit să conviețuiască la un moment dat, indiferent de preferințele lor personale. Din punctul de vedere al psihologilor, valorile pot reprezenta ancorele ce permit indivizilor o orientare societală, acestea acționând și ca sisteme de decodare ale potențialelor direcții de acțiune vis a vis de nevoile și aspirațiile personale.[125] Comportamentul mai multor popoare poate avea elemente comune, dar pot prezenta

---

[124]Horia Hulban, *Petre Andrei: Gânduri despre morală și moralitate*, „Ethos", nr. 3, Institutul European, 2011, p.16.

[125]Jan van Deth, Elinor Scarbrough, *op. cit.*, 1994, p. 22.

și deosebiri remarcabile. Ele se pot asemăna din punct de vedere biologic și se pot asemăna sau diferenția din punct de vedere psihologic, al comportamentului moral și sociologic. „Trebuiesc observate în mod simultan aceste forțe convergente sau divergente pentru a putea aprecia corect motivația comportamentului și acțiunilor diferitelor grupuri de oameni"[126] Considerăm relevante aceste precizări pentru tema abordată având în vedere că proiectul european de construcție a unei identități europene bazate pe valori comune trebuie să țină seama de diversitatea culturală a statelor membre. În acest context, a înțelege cum funcționează aceste forțe, reprezintă o necesitate implicită.

Valorile se structurează adesea în sisteme de valori caracteristice unor anumite grupuri, comunități, națiuni. „Etica națională formulează valori și norme morale în vederea statului și grupului național, ea cuprinde ca elemente esențiale o mulțime de idei politice. Scopul pe care îl urmărește e stabilitatea și conservarea națională – aici vorbim de valori de tipul național"[127]. Acest fapt poate fi generator de obstacole în construcția unui sistem de valori europene comune dacă nu se ține cont de forța acestora. Abordate însă într-o manieră integratoare, acestea pot fi puncte de pornire în construcția europeană. Sociologii definesc valorile ca fiind interioare individului, însă aceste valori sunt *vizibile* doar prin determinanți sociali care sunt expresia normelor, obiceiurilor, etc. La nivelul indivizilor, valorile dintr-un anumit domeniu cum ar fi

---

[126]Hulban, *op. cit.*, p.14.

[127]*Ibidem*, p.15.

religia, familia, relațiie sociale, etc., sunt determinate și determină valorile din toate celelalte domenii ale vieții.[128]

Valorile nu pot fi în mod direct observate, și în mod real nimeni nu poate indica în mod cert valorile cuiva, pentru că acestea nu sunt altceva decât niște realități latente prezente în interiorul cuiva cu o acționalitate și un determinant social suficient de puternic. Astfel, colectivitățile umane ajung să dezvolte seturi de valori sau credințe sociale comune asigurând astfel coeziunea socială și, de asemenea, conviețuirea, permițând totodată orientări de valoare diferite, specifice subgrupurilor și indivizilor în mod separat, dar care aderă însă la valorile comune. Trebuie știut faptul că valorile nu se schimbă foarte rapid și nici ușor, ci chiar au nevoie de o vreme relativ îndelungată pentru a se modifica, restructura, afectând astfel toate sferele vieții. Din aceste rațiuni ce țin de timp, studierea dinamicii valorilor trebuie făcută doar la intervale de 5-10 ani, sugerează Voicu, pentru ca eventualele fluctuații și chiar tendințe să fie observabile.[129] De altfel, și Eurobarometrele s-au făcut la anumite intervale de timp, precum și studiile prezentate de European Values Survey se fac o dată la 9 ani.[130]

Se vorbește despre moștenirea creștină a Europei, subiect care a suscitat în ultima perioadă dezbateri interminabile și conflictuale

---

[128]Milton Rokeach, *op. cit*, London, 1973, p. 5, apud *Bogdan Voicu, Mălina Voicu, op. cit., p.10.*

[129]Bogdan Voicu, Mălina Voicu, *op. cit.*, p.10.

[130]Studiu privind valorile europenilor începând cu 1981: http://www.europeanvaluesstudy.eu/, accesat la 10. 12. 2016.

adesea. Vorbind despre morala creștină, aceasta este considerată ca fiind „în esența sa, universalistă și nepolitică, în sensul că formulează principii morale valabile pentru orice om, indiferent de națiune, de aceea ea e asimilativă și misionară, are spirit larg de toleranță și iubire umană... Morala universalistă a creștinismului e democratică și aici este marele său merit, pentru că a înțeles rolul creator al democrației și valoarea muncii pentru dezvoltarea culturii umane"[131].

Valorile creștine sunt considerate universale, creștinismul formulează o valoare morală universală: Umanitatea! Valoarea morală a unei acțiuni depinde de alegerea scopurilor și mijloacelor. Valoare etică supremă, către a cărei realizare trebuie să țintească toate acțiunile, e realizarea umanității, a omului în care să fie unită rațiunea, moralitatea și frumosul, a omului călăuzit de aceste forțe în crearea culturii pentru binele omenesc.[132]

Stabilirea unui set de valori comune europene stă la baza construcției identității europene. Oamenii sunt dependenți de reprezentările lor, de ideile lor. Nu este greșit să afirmăm că ideile conduc lumea, indiferent de cauza formării lor. În ciuda aparențelor, spune Venner, acțiunile oamenilor nu sunt determinate de utilitar, ci de sisteme de valori în conflict.[133] Ideea despre o Europă – una ca entitate juridică, politică și economică, fondată pe un număr de

---

[131]Horia Hulban, *op. cit.,*, p. 15.

[132]Ibidem, p.16.

[133]Domnique Venner, *op. cit.*, Editura Lider, București, 2006, p. 353.

principii etice denumite drepturile omului, s-a născut în Europa de Vest, după Cel de-al Doilea Război Mondial.[134]

Dincolo de diferențele culturale, economice, politice, construcția europeană își propune o unitate identitară prin care să se definească pe sine cât și în raport cu restul lumii. „Unită în diversitate – deviza Uniunii Europene – exprimă voința de a trăi împreună, de a promova ceea ce poate să facă din Europa națiunilor o Uniune Europeană, ai cărei cetățeni să aibă o identitate europeană și un sentiment de apartenență, evitând deopotrivă izolarea, cât și dizolvarea identităților specifice fiecărei națiuni"[135].

Acest obiectiv nu este deloc unul simplu și ușor de realizat, cu atât mai mult cu cât „contextul social european este complex și tensiunile sunt evidente: pe de o parte se constată o creștere a indiferenței religioase și a laicizării vieții în societate, dar, în același timp, este evidentă și o fervoare crescândă a persoanelor și grupurilor preocupate de căutarea unui sens spiritual al vieții... De aceea, misiunea religiilor și a Bisericilor este de a promova solidaritatea și fraternitatea cu o lume marcată tot mai mult de sărăcie, șomaj și suferință"[136]. Despre această fervoare creștină paradoxală am scris

---

[134]Petru Coruga, *Morala religioasă și Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Convergențe, divergențe și perspective*, „Ethos", nr. 3, Institutul European, 2011, p. 26.

[135]Ibidem.

[136]Ibidem, p. 30.

întru-un text despre resurgența religiei.[137] Semnificația valorilor creștine continuă să rămână un fundament pentru acțiunile sociale.

Accentul pus pe rolul valorilor în construcția europeană reiese și din locul pe care acestea îl ocupă în dezbaterile actuale din cadrul Convenției Europene pentru viitorul Europei. Profesorul Radu Carp notează că aceste dezbateri sunt diferite, iar noua abordare nu se referă cu precădere la aspecte instituționale sau politici europene. „Diferența specifică se referă la valorile în jurul cărora se construiește identitatea europeană. Voința politică de a avea o asemenea identitate este evidentă. În lipsa unei identități europene, asumată de fiecare actor al spațiului comunitar, orice proiect politic ce dorește adecvarea instituțiilor Uniunii Europene la realitățile trans-naționale nu are șanse de a fi pus în aplicare”[138]. Necesitatea valorilor, a unui set comun de valori, în construcția europeană este astfel un factor determinant. Rolul religiei în conturarea unui corp de valori nu poate fi ocolit sau negat, indiferent de poziția pe care ne situăm din punct de vedere politic, moral sau cultural.

Tratatele reprezintă, în Uniunea Europeană, forma prin care sunt stabilite aspectele fundamentale cu privire la construcția europeană. Tratatul de la Lisabona este considerat ca fiind unul din tratatele care au adus o contribuție importantă la explicarea

---

[137]Laurențiu Petrila, *The Resourgence of Religion and Its Implications for International Politics*, Romanian Review of International Studies, VI, 1, Cluj-Napoca, 2014, pp. 87-103.

[138]Radu Carp, *op. cit.*, în *op.cit.*, seria Boltzman, vol. III, Editura Humanitas, București, 2007, p. 296.

proiectului european la care facem trimitere sub forma valorilor și principiilor. „Valorile reprezintă, pe de o parte, rațiunea de a fi a Uniunii și etica sa. Constituționalizarea acestora are o enormă importanță atât din punctul de vedere al identității europenilor, cât și din cel al principiilor cărora trebuie să i se supună atât acțiunea Uniunii, cât și cea a statelor membre. Caracterul său de etică sau norme de comportament are și consecințe practice, nerespectarea acestora atrăgând sancțiuni juridice”[139].

Conform TUE – Tratatului pentru Uniunea Europeană, „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați. Uniunea urmărește să promoveze pacea, valorile și bunăstarea popoarelor sale”[140].

Dacă pentru stabilirea valorilor europene comune, așa cum au fost enumerate conform Art. 2, nu au fost discuții controversate, nu același lucru se poate spune despre includerea sau nu a unor referințe la Dumnezeu și la moștenirea creștină a Europei. „În ciuda atenției care i s-a acordat și în ciuda încercărilor Poloniei de a reactiva problema cu ocazia Conferinței din 2007, această dezbatere

---

[139]Francisco Aldecoa Luzarraga; Mercedes Guinea Llorente, *Europa viitorului. Tratatul de la Lisabona*, Editura Polirom, 2011, pp.100-101.
[140]TUE, Titlul I, Articolul 2 și 3.

a fost și a rămas la marginea altor teme"[141]. Faptul că s-a renunțat la o referință explicită vis a vis de moștenirea creștină a Europei a fost înțeleasă și ca o bătălie pierdută pentru *sufletul Europei.*[142]

Aspectele legate de etica Uniunii au fost o parte importantă a dezbaterilor, astfel încât în Articolul 2 au fost menționate principiile de bază și limitele acțiunii Uniunii și statelor membre. „În primul rând, este vorba despre valorile de bază, cele care fac popoarele Europei să se simtă parte a aceleiași Uniuni. Aceste valori sunt dezvoltate în Carta Drepturilor Fundamentale, precum și în Titlul referitor la viața democratică a Uniunii. Ele constituie baza identității europene și substratul proiectului construcției politice europene. Fundamentul Uniunii Europene, care face posibilă uniunea statelor membre, este dat de către valorile comune împărtășite și dezvoltate, valori considerate definitorii pentru viața sa. În fond, statele membre au creat Uniunea pentru a promova împreună aceste valori"[143]. Aceste valori au titlu directiv în sensul că ele ghidează acțiunile și deciziile Uniunii. „În exercitarea competențelor sale, întreaga acțiune a Uniunii trebuie să fie ghidată de respectarea strictă a acestor valori. Aceasta nu este doar o obligație politică, ci și una juridică, nerespectarea acestor valori constituind motiv de a solicita o decizie a Curții de Justiție"[144]. Dezbaterile

---

[141]Francisco Aldecoa Luzarraga; Mercedes Guinea Llorente, *op. cit.*, p. 101.

[142]Vasile Boari, *Noua Europă în căutarea identității*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2009, p. 10.

[143]Francisco Aldecoa Luzarraga; Mercedes Guinea Llorente, *op. cit.*, p. 101.

[144]Idem.

Convenției au arătat și ele că problem,atica valorilor căpătase o importanță deosebită, destul de puțin întâlnită în trecut.[145]

Valorile comune europene exprimate oficial sunt extrem de importante din mai multe rațiuni. Valorile nu reprezintă un reper de acțiune doar pentru statele membre ci și pentru statele care doresc să devină membre ale Uniunii. Astfel, se reușește o uniformizare și o normativizare culturală în ceea ce privește proiectul european. Caracteristica valorilor europene de necesitate și obligativitate de a fi respectate de către state membre sau în proces de aderare este completată și de caracteristica permanenței. „Respectarea acestor principii etice este o cerință permanentă pentru toți membrii Uniunii, încălcarea lor conducând la o procedură juridică de sancționare – procedura garanției democratice – , care poate merge până la pierderea drepturilor politice de vot în cadrul Consiliului"[146].

În cadrul Convenției s-a stabilit să existe o listă limitată de valori din motivul clarității și securității juridice care sunt absolut necesare pentru operaționalizarea procedurii de garanție democratică. Prin urmare, s-a considerat potrivit a fi inclus un al doilea nivel de principii general-comune împărtășite de societățile statelor membre. Acestea, sunt valori esențiale ale Uniunii Europene, dar conținutul lor nu are valoarea unei definiri solide din punct de vedere juridic. Un aspect mult mai delicat aici este referitor și la faptul că percepția asupra lor este diferită de la un

[145]Iordan Bărbulescu, *op. cit.*, p. 442.

[146]Francisco Aldecoa Luzarraga; Mercedes Guinea Llorente, *op. cit.*, p. 102.

stat la alt stat. Prin urmare, la acest al doilea nivel este vorba mai mult de principii directoare decât despre o bază juridică suficientă pentru declanșarea unei proceduri de garanție democratică.[147]

La nivel de valori europene se discută și despre un model social al Europei sau despre Europa socială. În acest sens, se consideră că Tratatul de la Lisabona reușește să marcheze un progres fără precedent în constituționalizarea modelului social european prin formularea obiectivelor și a instrumentelor acestora, dar și prin redactarea noilor clauze sociale, aspecte ce nu existau înainte. „Tratatul de la Lisabona adaugă noi evoluții conceptului de Europă socială, prin explicitarea și constituționalizarea modelului social european"[148]. Aceste valori și obiective produc efecte juridice, fiind obligatoriu de respectat în toate deciziile Uniunii.

Astfel, valorile și principiile cu conținut economic și social se regăsesc în Articolul 2 al noului TUE. Modul cum acționează și funcționează aceste valori în cadrul Uniunii arată impactul la nivelul politicilor sociale și economice. Una dintre valorile fundamentale din tratat este egalitatea. Dar această valoare nu ar trebui înțeleasă doar în termeni strict juridici și politici (egalitatea cetățenilor în fața legii). Valoarea egalității ar trebui să fie valabilă și în zona termenilor economici și sociali, ceea ce ar duce la obligativitatea puterilor publice de a formula politici economice și sociale de care să beneficieze toți cetățenii. Alte principii ale societății europene

[147]Ibidem.

[148]Ibidem, p. 126.

care au legătură cu modelul economic și social sunt nediscriminarea, toleranța, solidaritatea și egalitatea de gen.[149]

Reluăm și aici din definirea valorilor deoarece acestea imiplică o problematică suplimentară, pentru că avem de-a face cu un caracter polisemantic al termenului de valoare, aceasta fiind înțeleasă atât denotativ cât și conotativ, aici însă noi ne referim la valorile individului care răspund unui întreg complex de orientări latente și care corespund filosofiei de viață a unui om.[150]

Definirea conceptului de valoare acoperă o arie largă de dimensiuni. Una dintre definițiile de largă acceptare în rândul sociologilor, îi aparține antropologului american Kluckhohn. Pentru acesta, valoarea este o concepție clară sau ușor observabilă care distinge indivizii între ei și caracterizează grupurile sau comunitățile cu privire la dorințele și acțiunile acestora cât și ceea ce le influențează acțiunile în final.[151] Pe lângă noțiunea în sine de valoare, Kluckhohn face precizări importante și despre noțiunea de *orientare valorică* care influențează în cele din urmă comportamentul, cu privire la mai multe aspecte ale vieții: natură, relații, etc. Valorile sunt definite astfel în corelație strânsă cu acțiunea, cu componenta practică. Valoarea joacă și un rol de demarcație și orientare socială față de mentalitatea comunității din care facem parte.

---

[149]Ibidem, p. 127.

[150]Raymond Boudon, *The origin of values: sociology and pshilosophy of beliefs,* New Brunswick, Londra, 2001.

[151]Clyde Kluckhohn, *op. cit.*, în Parsons, Talcott, Edward Shils (coord.) – *Toward a General theory of Action*, Harper & Row Publishers, New York, 1951, p. 395.

Milton Rokeach vede valoarea ca pe o alegere sau un crez de durată cum că o anumită rută sau traseu de viață și de principii sunt de preferat în detrimentul altora cu care individul nu simte sau nu se regăsește în ele.[152] Valorile nu există disparat, ci sunt înglobate în cadrul unui *sistem de valori*, care reprezintă o organizare de lungă durată a credințelor cu privire la scopurile existenței și la modurile considerate dezirabile de atingere a acestora. Schimbarea valorilor presupune reordonarea priorităților în cadrul sistemului valoric individual. Ca atare, valorile presupun întotdeauna un mod de acțiune, ele determină direcția pe care o urmează un individ, o colectivitate, o societate. Reiau ideea că valorile sunt realități latente și nu pot fi observate de sine stătătoare deorece ele sunt incluse organic sau chiar structural în paradigma morală a individului (comportament, decizii, atitudini). Vorbim despre sisteme de valori pentru a putea înțelege tendințele etice dintr-o anumită comunitate, pentru că într-un sistem de valori se reflectă personalitatea individului, până chiar la personalitatea unei comunități.[153] Din acest motiv, valorile se vor regăsi întotdeauna la nivelul politicilor sociale și în strategiile politice.

Cultural vorbind, orientarea valorică în acest moment este în mod clar către postmodernism și tot ce derivă de aici, având în mod firesc în centrul său tot ce ține de postmaterialism și cu tendințe vădite de focusare spre buna calitate a vieții și a stimei de sine prin

[152]Milton Rokeach, *op. cit.*, The Free Press, New York, Collier Macmillan Publishers, London, 1973, p. 5.
[153]Ibidem, p.11.

autoexprimare.[154] Relația cu cultura, însă, poate ridica câteva câteva probleme suplimentare de abordare, pentru că sunt sociologi care echivalează cultura cu valorile, pe când cei mai influenți cercetători în studiul valorilor, consideră că elementul central al culturii este dat de valorile individului.[155]

Spațiul european ca spațiu cultural şi valoric

Când vorbim despre spațiul european, trebuie să ținem seama nu doar de aspectul istoric sau geografic, ci este necesar să luăm în calcul dimensiunea culturală și valorică, pentru că Uniunea Europeană se construiește și prin apartenență culturală. Astfel că putem găsi elemente de cultură europeană și în alt spațiu, nu doar în spațiul strict al Europei geografice și istorice.[156]

Conceptul de Europa a început să existe datorită unei unități conjuncturale, o unitate care urmărea atât comparația cu exteriorul cât și mai ales apărarea de exterior. În *Aufgang Europas,* Friedrich Heer, consideră că abia din secolul al 12-lea putem vorbi despre o Europă relevantă astăzi. Specificul istoriei europene a devenit observabil prin similitudinile politice, sociale, economice şi mai ales religioase.[157] E important să știm că până la acțiunile reformatoare

---

[154]Ronald Inglehart, *op. cit.*, Princeton University Press, 1997, p. 4.

[155]Bogdan Voicu, *op. cit.*, în Lazăr Vlăsceanu (coord.) Manual de Sociologie, *Polirom, Iași, 2010, p. 260.*

[156]Andrei Marga, *Filosofia Unificării Europene,* Apostrof, Cluj, 1998, p. 25.

[157]Friedrich Heer, *Aufgang Europas,* Europa Verlag, Wien-Zurich, 1949, p. 15.

ale lui Luther la început de secol 16, Europa era adesea *confundată* cu catolicismul.[158] Scindările date de protestantism or revoluția franceză nu au făcut nimic altceva decât să dea un contur tot mai sigur a ceea ce este Europa astăzi.[159] Superioritatea culturală europeană este dată de faptul că dincolo de orice raționalitate politico-administrativă, Europa are capacitatea de a se grupa de la sine din însăși spiritul ei de individualitate și libertate în concomitență.[160] Așa cum am amintit deja, e important de înțeles ideea lui Burke de apartenență europeană, care spunea că pentru un european, nicio altă țară europeană nu este exil.[161]

„Durkheim susține că valorile orientează activitatea persoanelor fizice, oferindu-le un set de referințe ideale, devenind, prin urmare, bazele, temeliile, fundamentul acțiunii sociale”[162].

Perspectiva pe care specialiștii o au asupra dezvoltării unei societăți este legată de valori pentru că importanța valorilor orientează spre latura lor empirică, a impactului pe care îl determină atât la nivelul individului cât şi la nivelul întregii societăți. Valorile

[158]Marga, *op. cit.*, p. 27.

[159]Ibidem, p. 28.

[160]Antonio Sandu, *Dimensiuni etice ale comunicării în postmodernitate*, Lumen, Iași, 2009, p. 25.

[161]Edmund Burke, *Reflections on the Revolution and other Essays*, London, 1912, p. 84.

[162]Nicolae Păun, *About European Values In A Global World*, Global Jean Monnet Conference, The European Union and the World Sustainable Development, Bruxelles, 2007, p. 2, articol disponibil pe Internet http://ec.europa.eu/education/jean-monnet/doc/forum07/paun_en.pdf, accesat în 18.10.2013.

sunt în mod real preferințele colective reflectate în cadre și contexte instituționale și care prin natura acestor valori ele însele organizează acel context.[163]

Valorile pot fi diferite de la o societate la alta, de la o cultură la alta sau de la un grup la altul în cadrul aceleiași societăți, fapt care ar putea genera conflicte. „Conflictele sunt create între valorile a două sau mai multe societăți / comunități sau în aceeaşi societate, în special, atunci când realitatea este prea îndepărtată de valorile cetățenilor. În cel mai rău caz, primul tip de conflict poate duce la războaie (civile, între națiuni și în prezent între civilizații), al doilea tip poate duce la revoluții sau, în țările democratice, la răsturnarea guvernului"[164].

Conceptul de valoare este legat de conceptul ce cultură europeană a diversității. A fost considerat o construcție hibridă între *cultura creștină occidentală* și celelalte subculturi. Într-un context plurivaloric, cum este cazul spațiului european, se ridică problema unui posibil conflict valoric. Este spațiul european un context în care „crizele de valori sunt suficient exprimate în cadrul națiunilor, fiind cunoscută confuzia pe care un simplu cetățean ar putea-o avea între politica națională și cea europeană?"[165]

Într-o altă ordine de idei, obiectivul integrării europene a fost un *target* și o provocare pentru fiecare națiune care a fost

---

[163]Raymond Boudon, Bourricaud F., *Dictionnaire critique de la sociologie*, PUF, Paris, 2000, p. 664.

[164]Nicolae Păun, *op. cit.*, p. 3, articol disponibil online http://ec.europa.eu/education/jean-monnet/doc/forum07/paun_en.pdf, accesat în 18.10.2013.

[165]Ibidem, p. 4.

acceptată în marea familie a UE. Această integrare a vizat prin excelență respectarea și implementarea unor seturi de strategii social-economice și politice, ignorându-se aspectele culturale și valorice proprii fiecărei națiuni. „Actuala criză arată că limitele de integrare instituțională și rațională la rece sau artificială a UE au fost, probabil, atinse. Numai obiectivele și valorile comune ar putea implica cetățenii într-un proiect politic”[166].

Pornind de la această constatare a limitelor unei integrări *la rece* s-au realizat studii cu privire la valorile care trebuie să ghideze construcția europeană. Surprindem astfel ideea că „orice încercare de codificare a valorilor europene se confruntă inevitabil cu o varietate de înțelegeri naționale, regionale, etnice, sectare și sociale divergente. Această diversitate de interpretare nu poate fi eliminată printr-un tratat constituțional, chiar dacă e susținut de legislație și interpretare judiciară”[167].

Integrarea europeană este abordată tot mai mult și din perspectiva culturală și valorică ținându-se cont de faptul că „Europa este o zonă multilingvistică și multiculturală. Uniunea Europeană este o uniune voluntară a statelor cu propria lor istorie, cu structurile sociale, politice, economice, cu propriul patrimoniu cultural, cu propria lor limbă, sau, mai bine zis, cu propriile lor limbi. Nimeni nu contestă faptul că, continentul nostru este leagănul unei civilizații

---

[166]Ibidem.

[167]Krzysztof Michalski, in *Europe's Constitutional Crisis: International Perspectives*, EFES, Cluj-Napoca, 2007, p. 96.

excepționale. Această civilizație este marcată atât de caracteristici culturale comune cât și de o diversitate extraordinară"[168].

În acest moment, Europa pare să fie într-o criză de identitate cu cauze și efecte multiple. Avem de-a face cu o societate tot mai secularizată, iar sentimentul apartenenței la un sistem de valori și principii este tot mai scăzut, cu toate că, la începutul construcției europene, Adenauer, Schuman sau Gasperi au mizat pe dimensiunea spirituală și rolul religiei în construcția civilizației europene. Schuman susținea că „idealul democratic de care depindea viitorul Europei își datorează originile exclusiv Creștinismului"[169]. Și, mai mult decât atât, Schuman considera că „democrația va fi creștină sau nu va fi deloc"[170]. Iar Jacques Delors atrăgea atenția că este nevoie de un suflet sau spirit al Europei. Pe fondul globalizării și fragmentării sociale se impune exact această analiză dacă nu cumva identitatea Europei dată de valori, s-a relativizat or fragmentat. Procesul europenizării ar trebui să aibă astfel un ritm mai intens, dacă nu mai alert în ceea ce privește cultura în raport cu fenomenul globalizării.

---

[168]Viviane Reding, *Le defit de l'education en Europe,* martie 2003, in *Europe's Constitutional Crisis: International Perspectives,* EFES, Cluj-Napoca, 2007, p. 96.
[169]*Religion in Europe. Contemporany perspectives,* Kok Pharos Publishing House, 1994, p. 7.
[170]Robert Schuman, *Pour L'Europe,* Paris, Nagel, 2nd Ed., 1964, pp. 50-80.

ANALIZA VALORILOR EUROPENE

Valorile europene: Eurobarometre

În această secțiune ne propunem să punem în vedere cele mai recente Eurobarometre privitoare la valorile europene. Eurobarometrul Standard 77 din 2012 și Eurobarometrul 82 din 2014. O privire mai atentă vom acorda EB 82, datorită faptului că este cel mai apropiat față de data de azi. În finalul capitolului 4 vom interpreta datele privitoare la valorile europene care reies din anchetele sociologice ale EVS dar și EB.

Eurobarometrul Standard 77

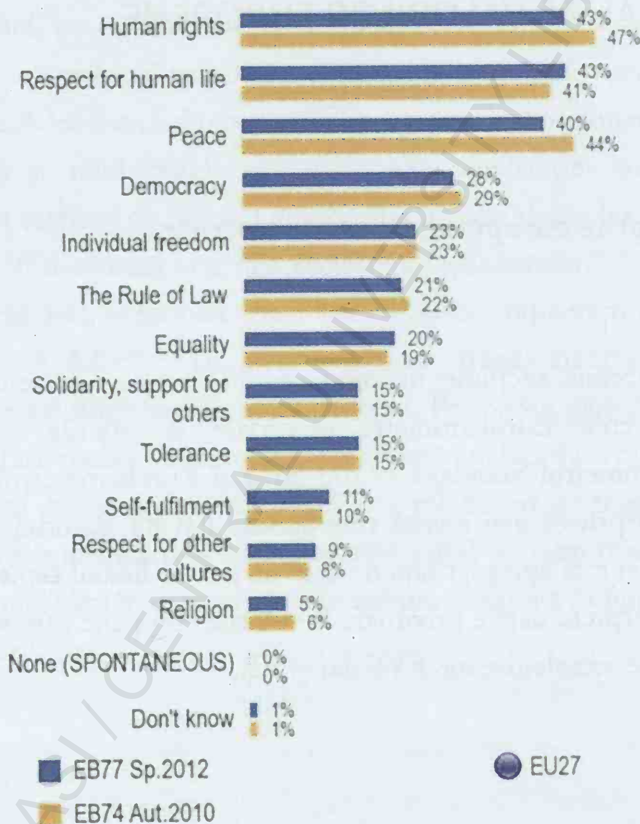

Figura 9: Grafic privind lista cu cele mai importante trei valori europene
Sursa: Eurobarometrul Standard 77 (2012)[1]

---

[1]http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

QE2 In the following list, which are the three most important values for you personally?

	Respect for human life	Human rights	Peace	Democracy	Individual freedom	The Rule of Law	Equality	Solidarity, support for others	Tolerance	Self-fulfilment	Respect for other cultures	Religion	None (SPONT.)	Don't know
EU27	43%	43%	40%	28%	23%	21%	20%	15%	15%	11%	9%	5%	0%	1%
EU15	43%	43%	42%	30%	22%	22%	20%	15%	16%	11%	10%	4%	0%	0%
NMS12	44%	45%	34%	21%	26%	19%	19%	15%	12%	13%	4%	9%	1%	1%
Euro zone	42%	44%	44%	30%	22%	20%	19%	17%	15%	12%	9%	4%	0%	0%
Non euro zone	45%	42%	33%	25%	24%	23%	21%	11%	15%	11%	9%	7%	0%	0%
BE	41%	38%	40%	27%	19%	15%	18%	24%	30%	13%	11%	3%	0%	0%
BG	52%	51%	32%	15%	41%	24%	15%	20%	13%	10%	5%	6%	0%	0%
CZ	43%	41%	39%	25%	41%	19%	12%	13%	15%	16%	4%	4%	1%	0%
DK	38%	38%	42%	52%	23%	29%	21%	10%	18%	5%	17%	3%	0%	0%
DE	36%	50%	55%	39%	23%	24%	10%	11%	16%	9%	11%	3%	0%	0%
EE	48%	43%	42%	14%	17%	24%	13%	11%	21%	15%	16%	2%	0%	1%
IE	58%	33%	37%	21%	28%	9%	24%	13%	12%	20%	8%	6%	0%	1%
EL	44%	37%	46%	34%	19%	26%	19%	21%	1%	13%	4%	14%	0%	0%
ES	46%	50%	44%	28%	15%	20%	28%	20%	12%	10%	7%	3%	0%	1%
FR	49%	44%	42%	24%	24%	10%	23%	22%	22%	13%	12%	4%	0%	0%
IT	38%	38%	33%	26%	20%	30%	20%	15%	7%	11%	5%	4%	1%	1%
CY	51%	62%	40%	28%	25%	24%	22%	14%	3%	2%	8%	13%	0%	0%
LV	43%	46%	44%	14%	33%	9%	17%	11%	10%	10%	15%	6%	1%	1%
LT	48%	51%	28%	19%	37%	20%	14%	11%	16%	11%	6%	6%	0%	0%
LU	46%	41%	48%	21%	17%	12%	21%	20%	23%	8%	18%	3%	0%	1%
HU	49%	35%	42%	27%	28%	14%	21%	14%	10%	20%	4%	6%	0%	1%
MT	46%	41%	47%	30%	21%	17%	17%	18%	9%	11%	9%	15%	0%	0%
NL	38%	39%	40%	34%	25%	9%	19%	21%	19%	19%	16%	10%	0%	1%
AT	39%	36%	48%	30%	53%	15%	20%	11%	12%	12%	5%	5%	1%	0%
PL	38%	46%	32%	19%	15%	16%	25%	13%	14%	5%	4%	8%	1%	3%
PT	45%	38%	41%	19%	19%	8%	35%	25%	8%	13%	5%	3%	0%	1%
RO	51%	48%	31%	23%	30%	22%	15%	18%	5%	20%	3%	15%	0%	1%
SI	37%	41%	51%	13%	26%	38%	19%	17%	19%	8%	6%	2%	0%	0%
SK	33%	38%	39%	24%	26%	25%	18%	19%	17%	18%	6%	10%	1%	0%
FI	40%	46%	45%	22%	26%	25%	25%	11%	21%	9%	5%	7%	1%	0%
SE	37%	65%	42%	51%	17%	11%	19%	19%	11%	6%	11%	2%	0%	0%
UK	48%	34%	31%	25%	22%	31%	25%	5%	21%	8%	15%	5%	0%	3%
CY (tcc)	37%	44%	31%	33%	35%	33%	33%	9%	11%	9%	4%	7%	1%	1%
HR	49%	56%	37%	18%	31%	28%	15%	22%	14%	4%	6%	7%	0%	0%
TR	50%	45%	25%	22%	26%	23%	18%	11%	16%	2%	5%	27%	0%	3%
MK	42%	50%	47%	24%	20%	29%	19%	13%	10%	4%	6%	9%	0%	1%
IS	30%	57%	42%	35%	26%	8%	31%	11%	17%	14%	19%	7%	0%	0%
ME	41%	46%	45%	18%	33%	33%	19%	12%	12%	10%	3%	8%	0%	1%
RS	35%	41%	46%	17%	35%	20%	16%	18%	15%	9%	3%	16%	0%	0%

Highest percentage per country *Lowest percentage per country*
Highest percentage by item | Lowest percentage by item

Figura10: Grafic privind lista cu cele mai importante trei valori europene pe state
Sursa: Eurobarometrul Standard 77 (2012)[2]

[2]http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

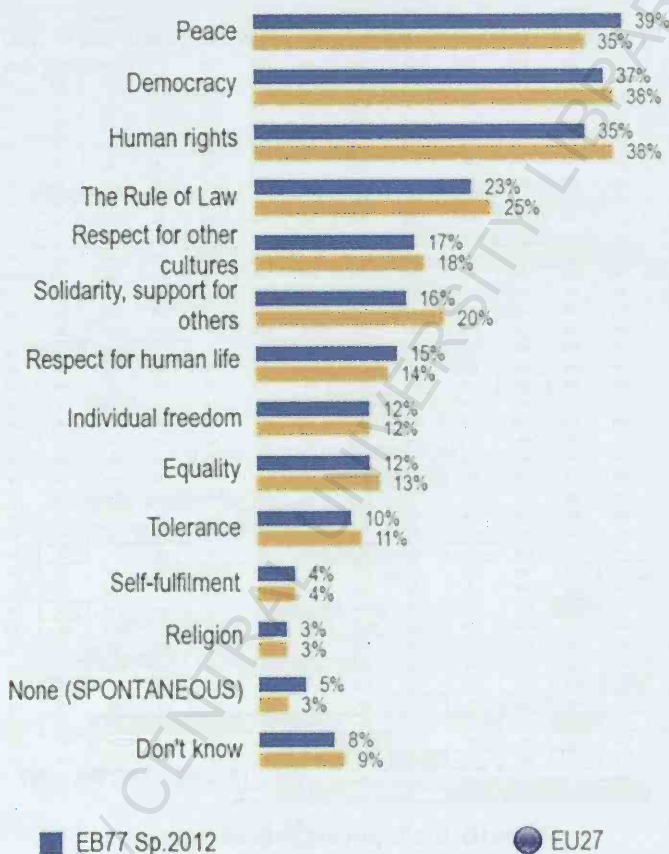
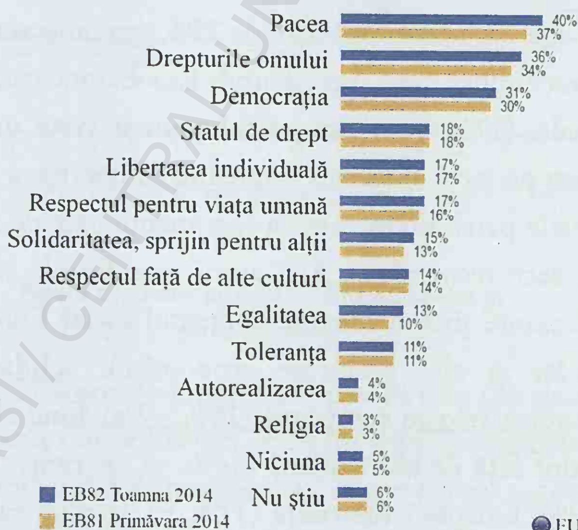

Figura11: Grafic privind valorile considerate că reprezintă cel mai bine UE
Sursa: Eurobarometrul Standard 77 (2012) [3]

[3]http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

Eurobarometrul Standard 82:

Conform celui mai recent studiu sociologic apărut privitor la valorile europene: Eurobarometrul Standard 82 din toamna anului 2014[4], valorile care reprezintă cel mai bine Uniunea Europeană sunt pacea, drepturile omului și democrația. Toate valorile pe care europenii le asociează cu Uniunea Europeană au câștigat teren (procentual) sau au rămas la același procent. Totodată și ierarhizarea acestora a rămas relativ neschimbată.

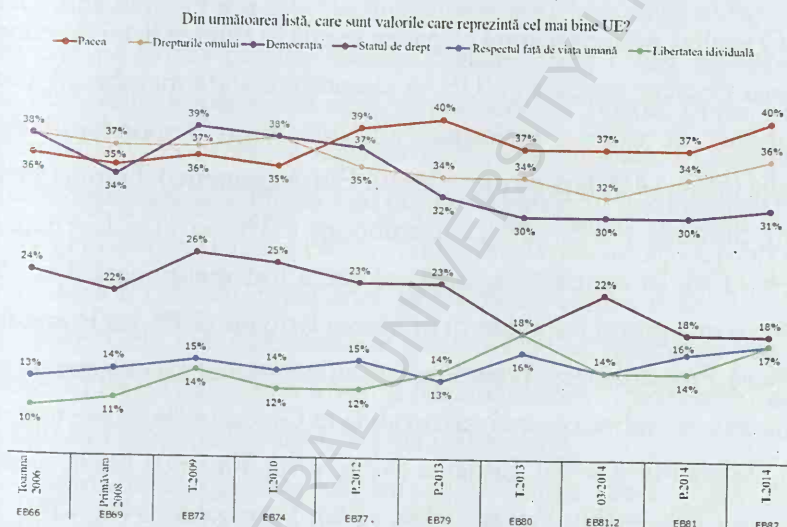
[4]Eurobarobetrul Standard 82 privitor la cetățenia europeană. Disponibil online pe site-ul Comisiei Europene http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_citizen_en.pdf, accesat la 10. 02. 2017.

Figura 12. Grafic privind valorile care reprezintă Uniunea Europeană[5]

Pacea (securitatea, siguranța) rămâne valoarea pe care europenii o asociază în primul și în primul rând cu Uniunea Europeană: a fost menționată de patru din zece respondenți și este singura valoare care și-a întărit poziția semnificativ de la o anchetă la alta (40%, +3% față primăvara anului 2014). Valoarea privind **Drepturile omului** (36%, +2%) și **democrația** (31%, +1%), amândouă cu o ușoară creștere, completează topul celor trei valori asociate cu UE. Celelalte valori care au fost sugerate *respondenților* au fost menționate de mai puțin de doi din zece europeni. Doar trei valori au obținut scoruri mai mari de 15%, și anume: **statul de drept** (18%, neschimbat față precedentul Eurobarometru), **libertatea individuală** (17%, =) și **respectul pentru viața umană** (17%, +1%, acum pe locul al șaselea împreună cu libertatea individuală). Următoarele patru valori care au fost menționate de mai mult de unu din zece respondent. Aici avem modificările ierarhice cele mai interesante ținând cont de contextul social European (criza imigranților și alte probleme economice): **solidaritatea** este acum a șaptea valoare europeană (15%, +2%), fiind chiar înaintea **respectului față de alte culturi** (14%, =), în timp ce **egalitatea** (13%, +3%) a depășit **toleranța** (11%, =). Împlinirea de sine sau

[5]Eurobarobetrul Standard 82 privitor la cetățenia europeană. Preluat și tradus de pe site-ul Comisiei Europene http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_citizen_en.pdf, accesat la 10. 02. 2017.

autorealizarea (4%, =) și **religia** (3%, =) sunt astăzi valori mai puțin asociate cu Uniunea Europeană și sunt menționate de mai puțin de unu din zece europeni, deși acestea au fost cândva sinonime cu tot ce însemna Europa.[6]

* Doar primii şase itemi menţionaţi

Figura 13. Grafic privind valorile europene în țările membre[7]

Cu toate că scorurile înregistrate pentru șase din doisprezece valori au crescut din primăvara 2014 (în timp ce celelalte șase au rămas neschimbate), 5% (neschimbat) dintre europeni continuă să

---

[6] *Ibidem.*

[7] Eurobarobetrul Standard 82 privitor la cetățenia europeană. Preluat și tradus de pe site-ul Comisiei Europene http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_citizen_en.pdf, accesat la 10. 02. 2017.

spună în mod constant că ei nu asociază niciuna dintre aceste valori cu Uniunea Europeană.

Valorile europene la nivelul statelor membre

O analiză naţională arată că **pacea** se află în fruntea listei de valori cel mai frecvent asociate cu UE în şaisprezece state membre. A fost menţionat de către o majoritate absolută dintre respondenţii din Suedia (55%, +4 % faţă de precedentul Eurobarometru), Franţa (54%, +7%), Slovenia (54%, +2%), Luxembourg (53%, +5%) şi Germania (52%, +1%). În contrast, această valoare a fost menţionată doar de 25% sau mai puţini respondenţi în Marea Britanie (24%,) şi România (25%, =). Proporţia respondenţilor care au menţionat pacea a crescut în 24 de state membre, cea mai remarcabilă în Grecia (49%, în creştere cu 9%), Belgia (44%, +9%), Lituania (42%, +9%), Finlanda (48%, +8%), Croaţia (33%, +8%), Franţa (54%, +7%), Portugalia (34%, +7%) şi Bulgaria (34%, +7%). Doar în două state membre **pacea** şi **drepturile omului** sunt calsificate împreună pe locul întâi: Lituania (42%, +9% pentru pace şi +1% pentru drepturile omului) şi Cipru (35%, +1% şi respectiv -4%). **Drepturile omului** se află în fruntea listei a nouă state membre: Finlanda (53%, +9%), România (43%, +2%), Malta (42%, neschimbat), Estonia (41%, +3%), Irlanda (40%, +4%), Letonia (39%, +5%), Marea Britanie (37%, -4%), Polonia (37%, +8%) şi Croaţia (34%, -1%). Această valoare a fost de asemenea menţionată de cel puţin patru din zece respondenţi în Luxemburg (47%, +8%), Franţa (44%, +1%), Belgia (41%, -1%), Olanda (41%, -2%), Suedia (41%, =),

Danemarca (41%, -3%) și Germania (40%, +5%). Totuși, proporția respondenților care au menționat această valoare a fost de zece puncte procentuale mai jos decât media europeană în Italia (26%, care acum e în creștere cu 3%) și Grecia (26%, +1%). Danemarca este singura țară unde **democrația** este clasificată pe primul loc (48%, +3 %). Deși nu este pe prima poziție, această valoare a fost totuși menționată de mai mult de patru din zece respondenți în Suedia (44%, -1%), Germania (43%, +5%) și Olanda (42%, neschimbat). În schimb, a fost menționată de 20% sau mai puțini respondenți în Slovenia (19%, -1%) și în Marea Britanie (20%, =). Din primăvara lui 2014, proporția persoanelor care au menționat democrația a crescut în 17 state membre. Cele mai considerabile creșteri s-au înregistrat în Austria (39%, +11%), Malta (36%, +6%) și Republica Cehă (35%, +6%), dar a scăzut în Franța (25%, -6%), Spania (30%, -5%).

Scorurile înregistrate pentru unele dintre aceste valori s-au modificat semnificativ din primăvara lui 2014: de exemplu **statul de drept** a câștigat teren în Spania (27%, +7%) și Estonia (21%, +7%), dar a pierdut teren în Croația (15%, -12%), Italia (11%, -6%) și Slovenia (10%, -6%). Valoarea **libertății personale** a câștigat teren în Croația (26%, +8%), precum solidaritatea în Bulgaria (22%, +8%) și Lituania (24%, +6%), egalitatea în Portugalia (19%, +6%) și România (15%, +6%), și în cele din urmă, o creștere importantă a avut loc și în dreptul **toleranței** în Croația (15%, +6%).[8]

---

[8]Eurobarobetrul Standard 82 privitor la cetățenia europeană. Preluat și tradus de pe site-ul Comisiei Europene http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_citizen_en.pdf, accesat la 10. 02. 2017.

Din următoarea listă, care sunt valorile care reprezintă cel mai bine UE?

	Pacea	Drepturile omului	Democrația	Statul de drept	Libertatea individuală	Respectul față de viața umană	Solidaritatea	Respectul față de alte culturi	Egalitatea	Toleranța	Auto-realizarea	Religia
EU28	40%	36%	31%	18%	17%	17%	15%	14%	13%	11%	4%	3%
BE	44%	41%	32%	17%	15%	17%	18%	16%	14%	14%	5%	3%
BG	34%	32%	24%	26%	20%	21%	22%	9%	6%	11%	5%	4%
CZ	46%	30%	35%	15%	26%	13%	16%	12%	7%	10%	4%	4%
DK	46%	41%	48%	17%	12%	16%	17%	16%	19%	11%	2%	1%
DE	52%	40%	43%	27%	20%	13%	19%	12%	6%	10%	4%	2%
EE	36%	41%	26%	21%	16%	19%	20%	15%	9%	10%	7%	3%
IE	32%	40%	30%	14%	21%	27%	11%	14%	21%	8%	3%	2%
EL	49%	26%	23%	12%	17%	21%	14%	15%	10%	8%	5%	6%
ES	32%	28%	30%	27%	10%	15%	9%	13%	10%	8%	2%	1%
FR	54%	44%	25%	13%	15%	18%	15%	22%	11%	9%	3%	3%
HR	33%	34%	23%	15%	26%	21%	15%	12%	16%	15%	2%	4%
IT	34%	26%	29%	11%	18%	17%	13%	15%	17%	12%	5%	8%
CY	35%	35%	22%	13%	24%	23%	10%	19%	13%	8%	2%	9%
LV	32%	39%	22%	12%	31%	14%	12%	20%	8%	8%	6%	4%
LT	42%	42%	28%	5%	33%	17%	24%	13%	10%	14%	5%	3%
LU	53%	47%	31%	15%	22%	20%	18%	18%	8%	11%	3%	3%
HU	35%	28%	23%	18%	22%	18%	12%	11%	14%	8%	12%	4%
MT	33%	42%	36%	19%	20%	30%	15%	16%	15%	8%	3%	4%
NL	49%	41%	42%	25%	20%	14%	22%	11%	16%	10%	6%	2%
AT	45%	36%	39%	17%	26%	14%	18%	11%	14%	14%	4%	2%
PL	35%	37%	34%	12%	18%	15%	16%	8%	18%	17%	3%	4%
PT	34%	27%	21%	16%	15%	24%	22%	16%	19%	9%	4%	2%
RO	25%	43%	31%	21%	18%	19%	16%	4%	15%	6%	4%	5%
SI	54%	29%	19%	10%	18%	18%	13%	15%	10%	9%	1%	3%
SK	46%	30%	31%	16%	19%	16%	19%	10%	8%	13%	9%	6%
FI	48%	53%	30%	34%	17%	20%	9%	8%	20%	10%	4%	3%
SE	55%	41%	44%	22%	21%	11%	16%	13%	9%	8%	3%	1%
UK	24%	37%	20%	15%	13%	19%	8%	18%	17%	11%	2%	3%

Procentajul cel mai mare pe țară — Procentajul cel mai mic pe țară

Procentajul cel mai mare pe item — Procentajul cel mai mic pe item

Maxim trei răspunsuri

Figura 14. Tabel privind valorile care sunt considerate că reprezintă cel mai bine UE în țările membre.[9]

Valorile europene: European Values Survey: 1981-2008

În ceea ce privește începutul demersului de cercetare European Values Survey, adică startul unor cercetări comune pentru a putea

[9]Eurobarobetrul Standard 82 privitor la cetățenia europeană. Preluat și tradus de pe site-ul Comisiei Europene http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_citizen_en.pdf, accesat la 10. 02. 2017.

vedea care sunt valorile cu care se identifică cetățenii din țările europene mergem până în anul 1978, an în care a apărut Grupul de Studiu al Sistemelor de Valori Europene. Obiectivele de la care au pornit aceste cercetări socio-valorice au avut în vedere întâi de toate compararea sistemelor de valori a europenilor. Iar mai apoi de văzut la ce valori aderă cei din Comunitatea Europeană și de anlizat astfel orientările valorice din spațiul european după o anumită perioadă de timp. Pentru acest demers s-a folosit chestionarul, care includea un număr crescut de itemi cu referire la atitudini și comportamente care să permită studierea valorilor. Chestionarul a mai vizat câteva valori, după cum urmează: valorile privitoare la religie, politică, raportul față de muncă, viața și relațiile de familie, relațiile sociale, dar și relațiile sexuale, etc. O atenție sporită a fost acordată valorilor religioase, unul dintre obiectivele propuse și declarate ale cercetării a mai fost și compararea valorilor de orientare religioasă între diferitele țări din spațiul european, precum și o necesară analiză longitudinală a evoluției și schimbării acestora. Prima cercetare a avut loc în 1981, a doua între 1990-1991, iar al treilea val al cercetării a avut loc 1999-200. Obiectivele au fost aceleași, „vizându-se comparația transversală, intercultrală și longitudinală”[10].

Atlasul valorilor europene (2005) care analizează rezultatele sondajelor în *Studiul Valori Europene*, evidențiază o serie de observații cu privire la perceperea valorilor considerate comune la nivel european. Câteva dintre aceste valori sunt „democrația,

[10]Mălina Voicu, Bogdan Voicu, *op. cit.*, 1-2.

solidaritatea, munca și concurența, dezvoltarea durabilă, non-discriminare și toleranță"[11].

Rezultatele cu privire la democrație arată că „sprijinul pentru democrație există în toate țările din Europa, astfel, în fiecare stat UE, o majoritate covârșitoare sunt de acord cu afirmația: democrația ar putea avea problemele sale, dar este mai bună decât orice altă formă de guvernare"[12]. „Problema pare a fi diferența între dezideratele și realitățile UE, de multe ori criticată pentru deficit democratic"[13].

Ideea solidarității, ca valoare europeană, se regăsește în dorința Comunității de a fi o „Europă a cetățenilor. În concluziile grupului de reflecție cu privire la dimensiunea spirituală, culturală a Europei, solidaritatea este identificată ca unul dintre link-urile care trebuie să fie suficient de puternic pentru a face față la presiunea impusă de opinii inevitabil divergente între interesele economice imediate ale cetățenilor și ale statelor: Solidaritatea – un autentic sentiment de comunitate civic – este vitală, deoarece concurența care domină piața dă naștere la forțe centrifuge puternice"[14].

„Valorile economice: locul de muncă, concurență și piață liberă, dezvoltarea durabilă reprezintă un punct important în dezbaterile din statele membre cu privire la Tratatul Constituțional. Povestea instalatorului polonez, care este gata să lucreze mai mult pentru a

[11]Nicolae Păun, *op. cit.*, p. 6.

[12]Atlas of European Values, 2005, p. 90

[13]Nicolae Păun, *op. cit.*, p. 6.

[14]Final Reflection Group's Report, in *Europe's Constitutional Crisis: International Perspectives*, EFES, Cluj-Napoca, 2007, p. 102.

câştiga mai puţin, în concurenţă cu „instalatorul francez", a convins o mare parte a cetăţenilor. Studiul Valorilor Europene analizează valorile care fac parte din aspectele economice, în special locul de muncă şi concurenţă, şi confirmă că există un decalaj important între cetăţenii statelor membre vechi şi noi"[15].

Ideea construirii unor valori europene comune a fost un deziderat proclamat la forurile de dezbateri europene, punându-se problema includerii acestora în tratate legislative la care să adere toate ţările membre. „Al doilea articol al Tratatului Constituţional European consacră faptul că: Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnităţii umane, libertăţii, democraţiei, egalităţii, statului de drept şi respectarea drepturilor omului. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate de pluralism, toleranţă, justiţie, solidaritate şi nediscriminare"[16]. Dincolo de postularea acestor valori în formă juridică, s-a constatat existenţa unei dificultăţi a aplicabilităţii efective a acestora la nivelul tipurilor diferite de societăţi, a înţelegerii şi interiorizării acestora. „Al doilea articol este ambiguu. Nu există nicio expresie concisă, care ar putea fi învăţată uşor, memorată, care ar putea fi scrisă pe un document oficial al UE, care ar putea exprima pur şi simplu valorile fundamentale ale cetăţenilor UE. Frazele sunt dificile, deoarece acestea nu pot fi folosite în discursurile politice, ele nu pot fi dezbătute în mass-media, şi ele trebuie să fie studiate foarte atent"[17].

---

[15] *Ibidem.*

[16] The European Constitutional Treaty

[17] Nicolae Păun, *op. cit.*, p. 5.

Astfel, pentru o Europă puternică, o integrare autentică a țărilor membre în spațiul european, se impune necesitatea consolidării valorilor europene în contextul globalizării și formularea unei paradigme a integrării europene în care dimensiunea cultural-valorică să fie luată în considerare.

E limpede că valorile europene s-au schimbat în ultimele decenii și încă se află într-o continuă schimbare. Factorul determinant al acestor schimbări este datorat de fenomenele sociale recente. În mod special ne referim aici la fenomenul globalizării și la forța determinantă a acestui fenomen asupra identității culturale la nivel European și nu numai. Fenomenul migrației și al multiculturalismului contribuie într-o măsură semnificativă la schimbarea valorilor și mentalităților sociale în Europa. Pe lângă aceste fenomene atât de vizibile în Europa de azi e important să amintim și fenomenul secularizării din Europa, cu un impact tot mai puternic. În acest context e important de aflat cât de mult se pot schimba valorile în contextul acestor fenomene, dar mai mult decât atât e important de observat cât de mult contează în această ecuație socială configurația demografică. Care e legătura dintre schimbarea sau slăbirea valorilor europene în contextul reconfigurării demografice și etnice la nivelul Europei? Oare putem spune, bazați pe faptul că în marile orașe din Vestul Europei majoritatea nou-născuților sunt de proveniență noneuropeană, se va ajunge astfel la schimbarea identității europene în timp, sau e o teză care nu poate trece? Anchetele deținute de EVS, WVS, Eurobarometrele, și nu numai, pot ajuta

la finalizarea acestui studiu având în vedere că cercetarea ar fi astfel clară și bazată strict pe cifre incontestabile.

În lucrarea de față ne propunem şi o incursiune despre actualitatea identității și a valorilor sociale europene subliniind totodată importanța acestei abordări la acest moment pentru viitorul Europei. Recunoaștem că Europa a apărut, inițial, mai puțin din considerente economice cât printr-o regăsire reciprocă de valori, idei și conștiințe culturale similare, iar o analiză în zona aceasta ne va ajuta să înțelegem momentul actual în Europa cu posibilitatea de a face predicțiile necesare. În prima parte, ne vom referi la contextul globalizării și migrației, unde se pune tot mai mult problema identității și a relevanței valorilor pentru reformă socială și necesitatea unei posibile profilaxii sociale, culturale și identitare. Vom încerca mai apoi să stabilim momentul cultural în care ne aflăm, observând cu interes dacă se pot oferi instuțiilor competente date și instrumente necesare unei acțiuni în acord cu realitatea. În urma analizelor tuturor studiilor de cercetare cu privire la valori, avem în vedere observarea unei resurgențe identitare valorice.

Trendurile și tendințele pe care vom observa din diferite studii valorice vor demonstra sau nu că astăzi valorile europene mai mult ca oricând sunt în criză.

În secțiunea următoare vom privi comparativ doar câteva din valorile europene. Ne-am oprit în studiul nostru doar asupra a trei valori europene: *Toleranța, Identitatea creștină europeană* sau spiritul european creștin și, nu în cele din urmă, asupra *Solidarității europene.* De ce ne-am oprit doar asupra acestor valori? Răspunsurile la

această întrebare necesară pot fi cel puțin multiple. Dar ne-am oprit doar în dreptul acestor valori în acestă secțiune de analiză comparativă datorită faptului că, în urma studiilor și lecturilor vis a vis de subiectul valorilor europene, aceste trei valori deja amintite reflecă cel mai mult etosul european. Adică, putem spune că aceste trei valori sunt cele mai sinonime cu Europa. Iar în urma acestor analize și interpretări evolutive putem să înțelegem și alte consecințe sau efecte vis a vis de alte valori tot specific europene. Spre exemplu, dacă vom observa o slăbire a creștinismului în Europa vom putea deduce foarte ușor că multe lucruri sunt în curs de redefinire. Dacă vom observa că în Europa noastră specifică pentru unitate în diversitate, valoarea toleranței este în scădere, putem să preconizăm o slăbire a ceea ce era cândva spațiul cultural european, un spațiu de întâlnire a diversității. În ceea ce privește schimbările în dreptul solidarității, se va putea preconiza gradul de implicare și totodată altruismul sau egoismul cu care va înainta proiectul european. Toate aceste trei valori sunt interdependente și fiecare se reflectă în cealaltă. Și toate aceste trei valori, la rândul lor, au puterea de a reflecta schimbările pe care celelalte valori europene le pot comporta. Inițial, am dorit ca analiza valorilor să fie doar în rândul celor șase țări fondatoare, dar acest demers nu ar fi fost unul legitim și corect metodic pentru că am fi fost reducționiști și ar fi fost aproape imposibil să prezentăm doar tendițele valorice doar din șase țări, având în vedere că fenomenele capabile să schimbe sau să modifice valorile, se petrec la o scară mult mai largă și cu foarte multe influențe și implicații externe.

Analiza comparativă a valorilor europene din perspectiva studiilor valorice EVS [1981-2008]

Așa cum am precizat deja, European Values Survey a inițiat studiul valorilor și măsoară valorile europene tot o dată la 9 ani, începând cu anul 1981, când s-a început cu 12 țări. Inițial, s-a urmărit în mod deosebit analizarea valorilor religioase și, implicit, evoluția acestora. Cel de-al doilea val de investigații a cuprins mai multe state europene și a avut loc în 1990 și 1991 și a urmărit compararea valorilor la care aderă locuitorii diferitelor state europene. Apoi, între anul 1999 și 2000 a avut loc cel de-al treilea val de investigații și a cuprins mult mai multe țări europene: 33 la număr. În cadrul acestui val de investigații s-a *urmărit comparația transversală, inter-culturală și longitudinală* a valorilor. În fine, ultimul val efectuat de cei de la EVS a avut loc în anul 2008 și s-a focusat pe o scară mai largă de valori, incluzând de data aceasta 47 de țări.[18] Sunt întrebări și itemi care se repetă la fiecare val, altele sunt investigate doar la un singur val, în funcție de provocările sociale pe care gânditorii din cadrul EVS le-au considerat relevante și importante de anchetat la acel moment. Se poate observa totuși că anchetele au vizat în mod permanent reflexia actualității sociale. Respondentul acestor anchete a ajuns să aibă la valul din 2008 în fața lui 250 de întrebări și un timp de 70 de minute pentru a finaliza studiul. Un efort considerabil atât pentru anchetatori cât și pentru respondenți.

[18] http://www.europeanvaluesstudy.eu/page/survey-2008.html, accesat la 10. 05. 2017.

Toleranța socială europeană: atribut al creștinismului și diversității

, Opinion on a scale of 0 to 100: for the greater good of society it is better if immigrants adopt the customs of the country

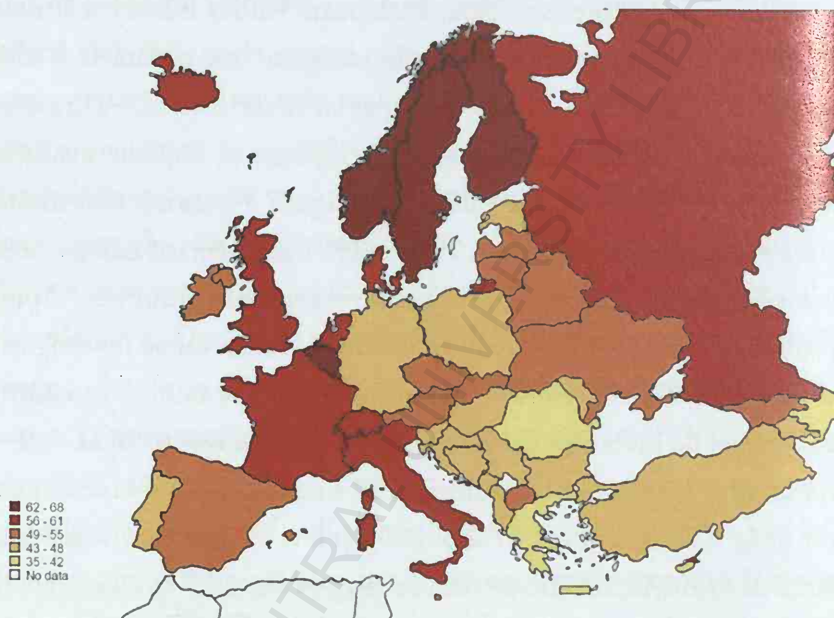

Figura 15: Hartă valorică privind importanța adoptării obiceiurilor țării în care vin imigranții pentru binele societății[19]

---

[19]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=273&year=2008, accesat la 10.05.2017.

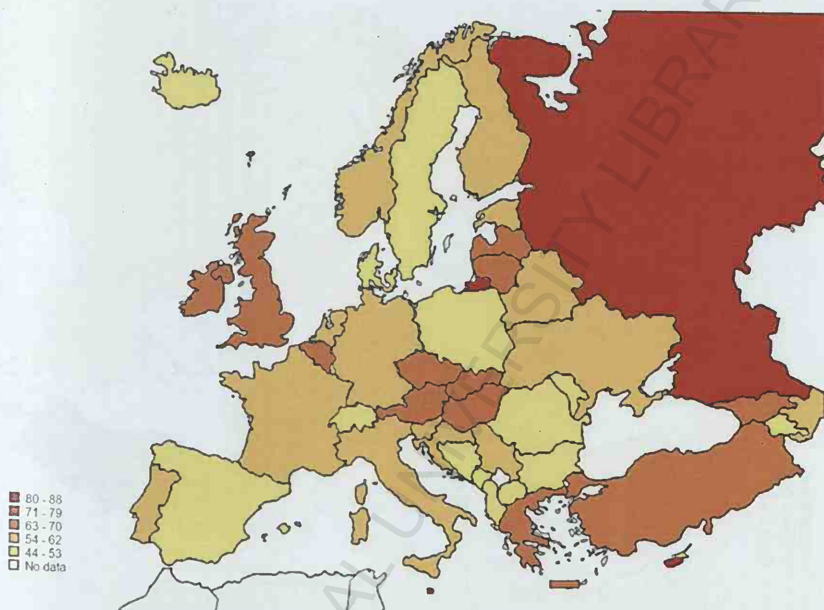

Figura 16: Hartă privind opinia europenilor față de faptul că venirea a prea multor imigranți pune în pericol viitorul societății europene[20]

[20]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=272&year=2008&country=, accesat la 10.05.2017.

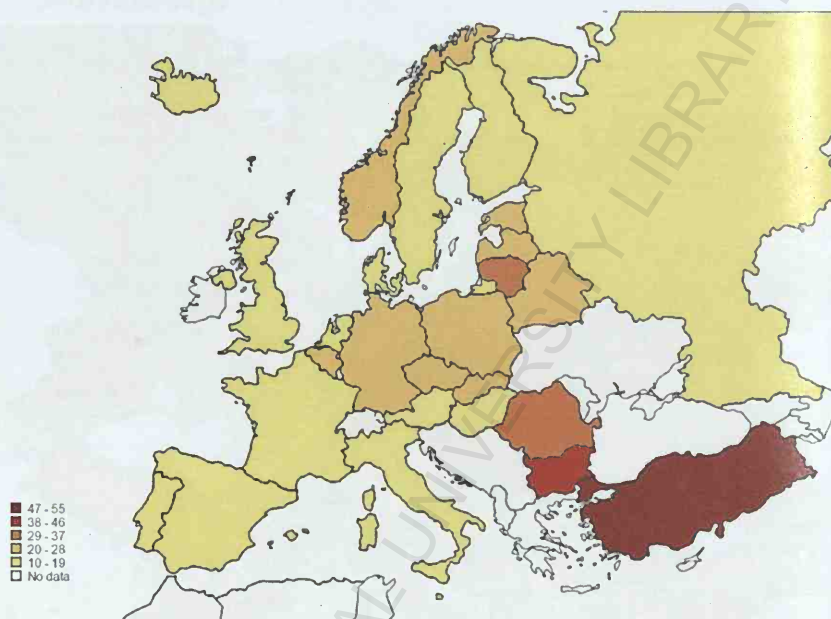

Figura 17: Hartă privind procentajul europenilor care nu își doresc vecini musulmani[21] (1990)[22]

[21]Este foarte posibil ca în demersul anchetei celor de la EVS această întrebare să fi sunat diferit în țările majoritar musulmane. Altfel nu ne putem explica de ce în Turcia (majoritar musulmană) procentul împotriva vecinilor musulmani este de 55%. Posibil ca întrebarea să fi sunat acolo referitor la vecini de altă religie.

[22]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=53&year=1990&country=, accesat la 10.05.2017.

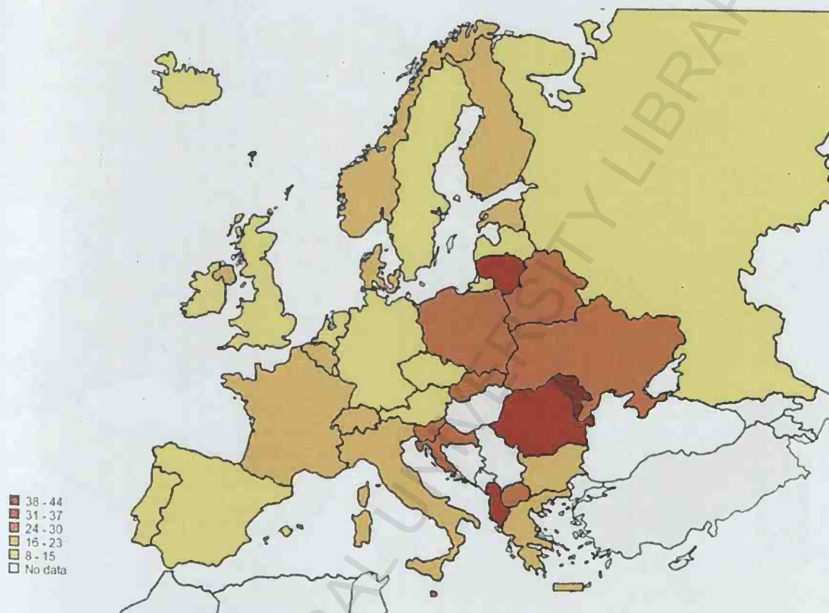

Figura 18: Hartă privind procentajul europenilor care nu își doresc vecini musulmani (1999)[23]

[23]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=53&year=1999&country=, accesat la 10.05.2017.

Figura 19: Hartă privind procentajul europenilor care nu își doresc vecini musulmani (2008)[24]

[24]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=53&year=2008&country=, accesat la 10.05.2017.

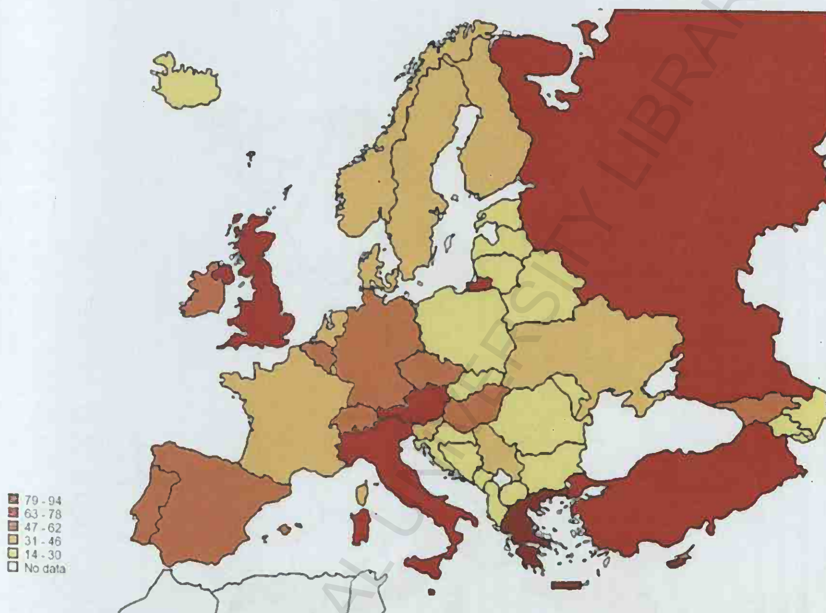

Figura 20: Hartă privind percepția europenilor asupra faptului că în țara lor sunt prea mulți imigranți[25]

[25]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=275&year=2008&country=, accesat la 10.05.2017.

Identitatea creștină a Europei

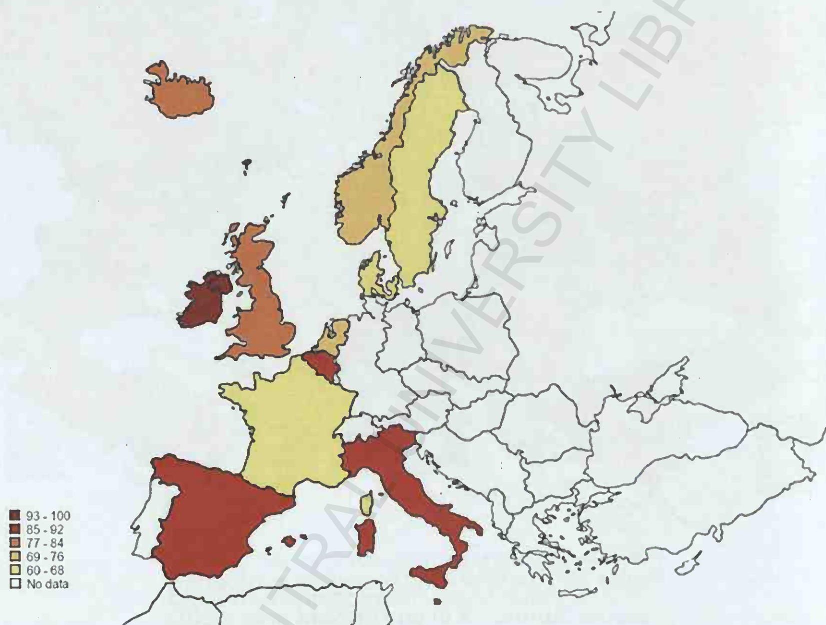

Figura 21: Hartă privind procentul *creștinilor* în Europa (1981)[26]

---

[26]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=119&year=1981&country==, accesat la 15.05.2017.

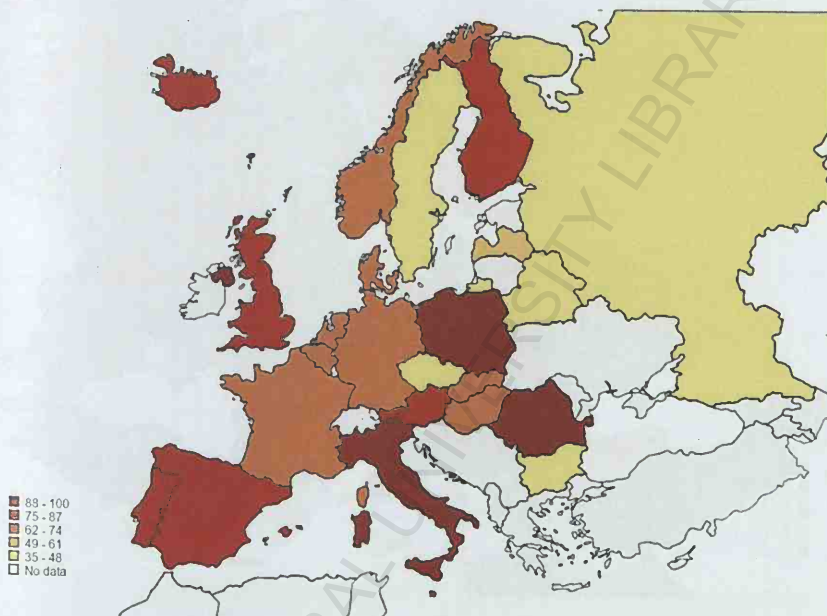

Figura 22: Hartă privind procentul oamenilor care cred în *divinitate*[27] Europa (1990)[28]

[27]Am ales termenul de divinitate pentru că nu întotdeauna vorbim despre divinitatea creștină aparent ușor de la sine înțeleasă.

[28]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=119&year=1990&country=, accesat la 15.05.2017.

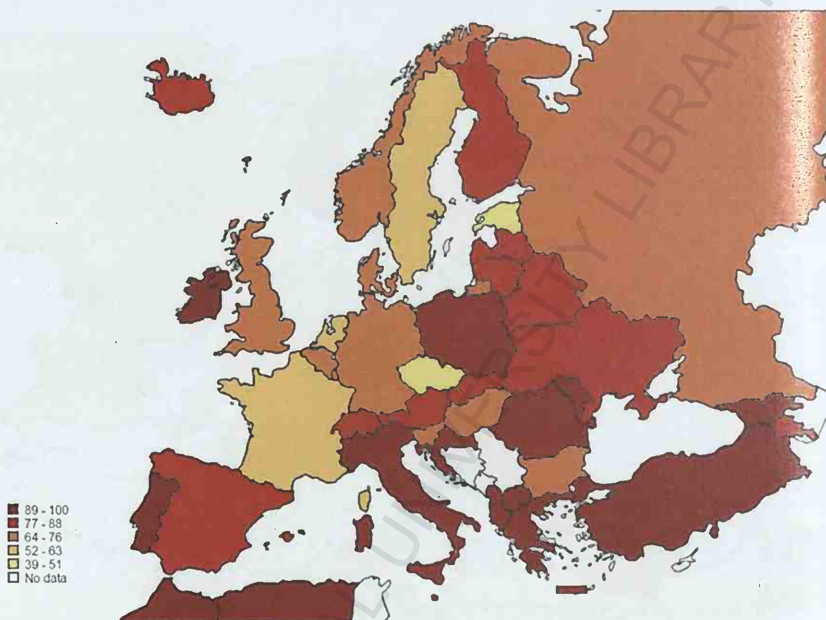

Figura 23: Hartă privind procentul oamenilor care cred în *divinitate*[29] în Europa (1990)[30]

[29]Am ales termenul de divinitate pentru că nu întotdeauna vorbim despre divinitatea creștină aparent ușor de la sine înțeleasă.

[30]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=119&year=1990&country=, accesat la 15.05.2017.

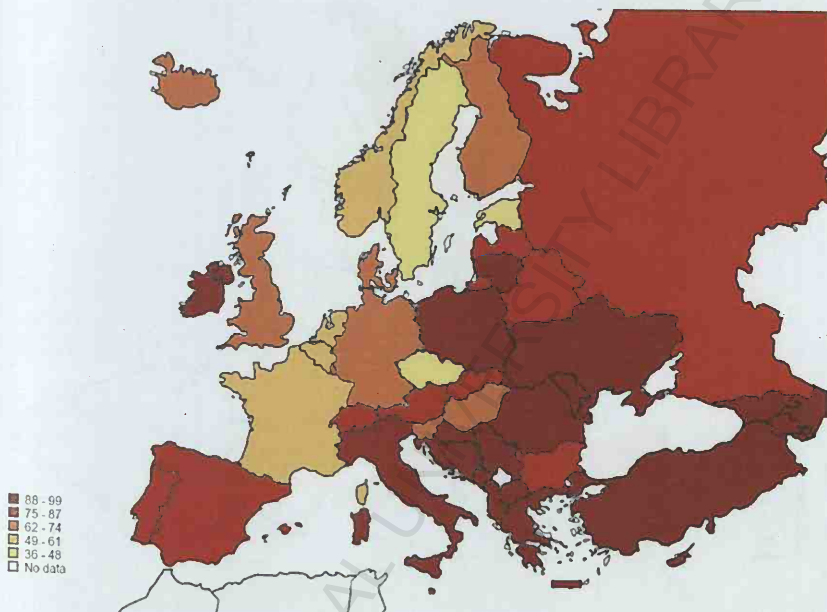

Figura 24: Hartă privind procentul oamenilor care cred în *divinitate*[31] Europa (1990)[32]

[31]Am ales termenul de divinitate pentru că nu întotdeauna vorbim despre divinitatea creștină aparent ușor de la sine înțeleasă.

[32]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=119&year=1990&country=, accesat la 15.05.2017.

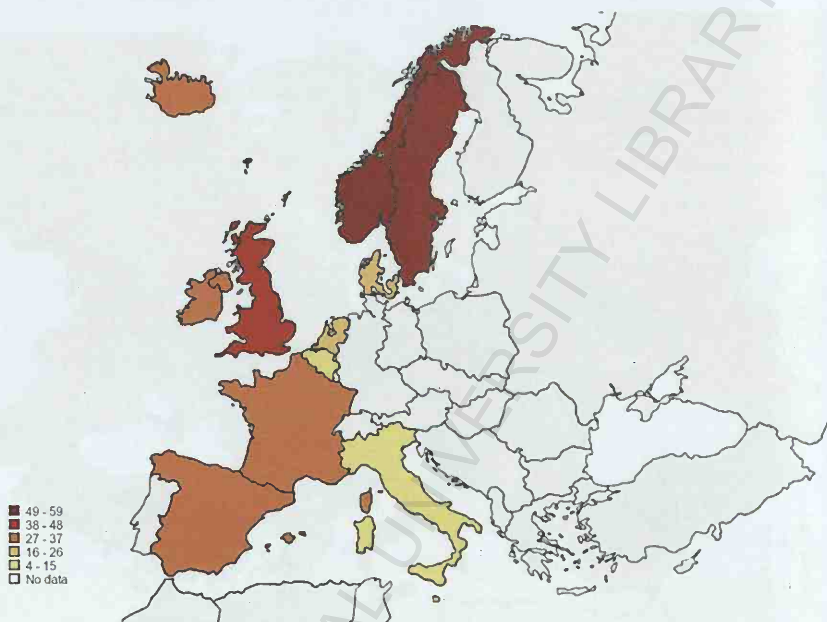

Figura 25: Hartă valorică privind procentajul europenilor care nu se consideră religioși (1981)[33]

[33]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=1142&year=1981&country=, accesat la 15.05.2017.

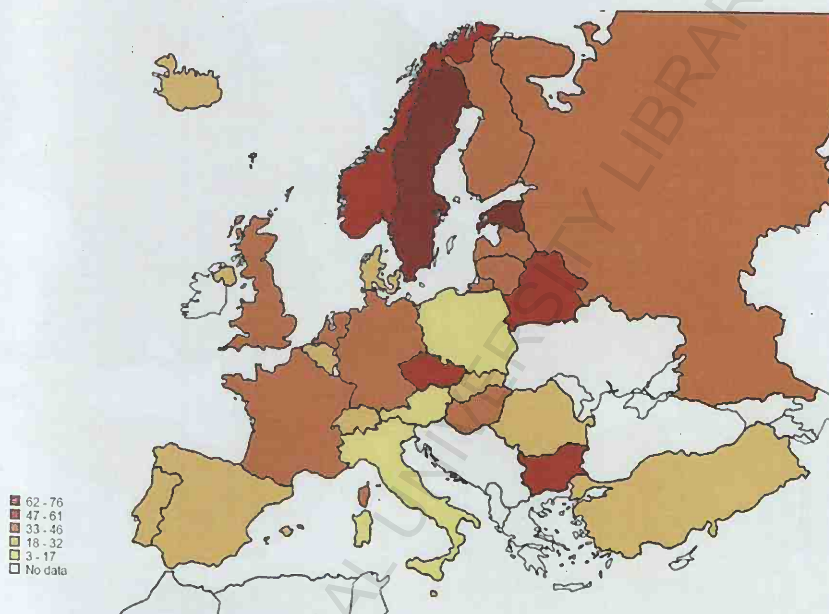

Figura 26: Hartă valorică privind procentajul europenilor care nu se consideră religioși (1990)[34]

[34]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=1142&year=1990&country=, accesat la 15.05.2017.

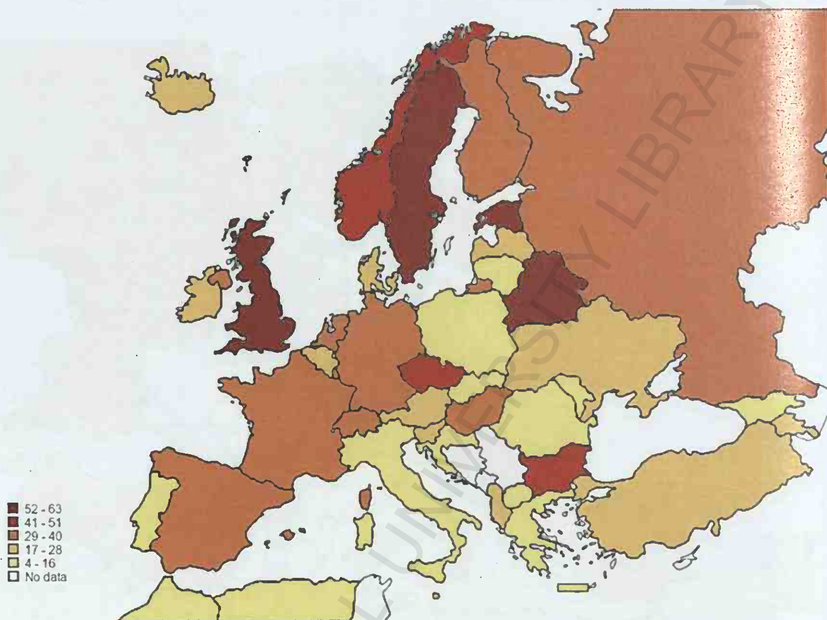

Figura 27: Hartă valorică privind procentajul europenilor care nu se consideră religioși (1999)[35]

[35]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=1142&year=1999&country= accesat la 15.05.2017.

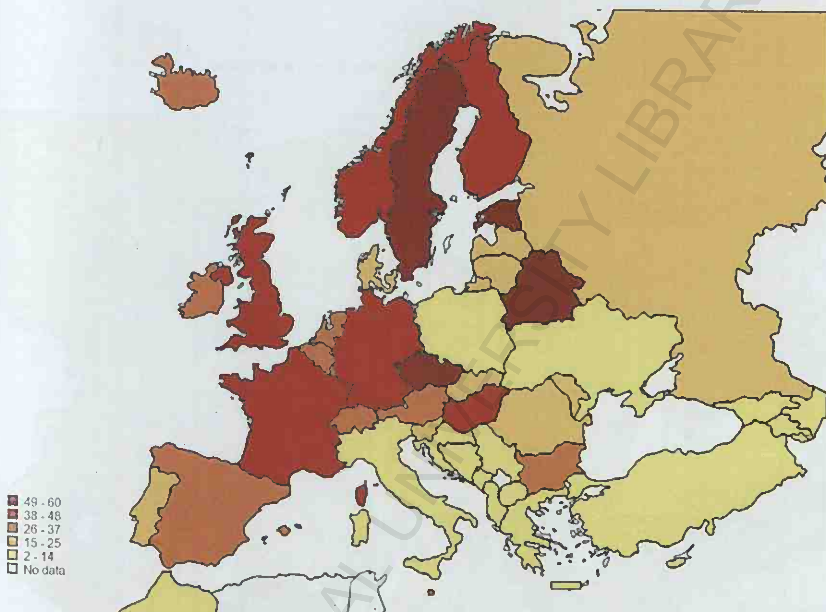

Figura 28: Hartă valorică privind procentajul europenilor care nu se consideră religioși (2008)[36]

[36]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=1142&year=2008&country=, accesat la 15.05.2017.

Valoarea solidarităţii

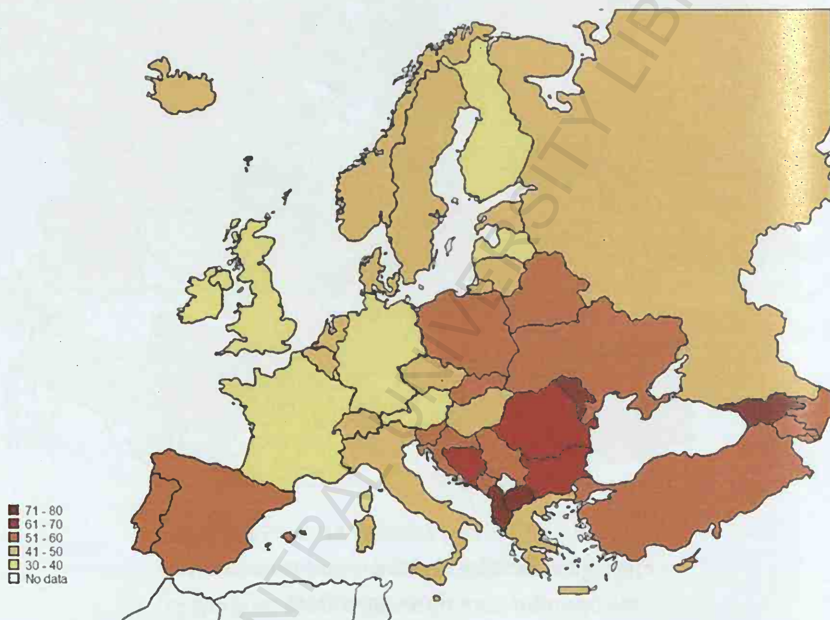

Figura 29: Hartă privind procentajul cu europenii care cred că extinderea UE trebuie să continue[37]

[37]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=262&year=2008&country=, accesat la 15.05.2017.

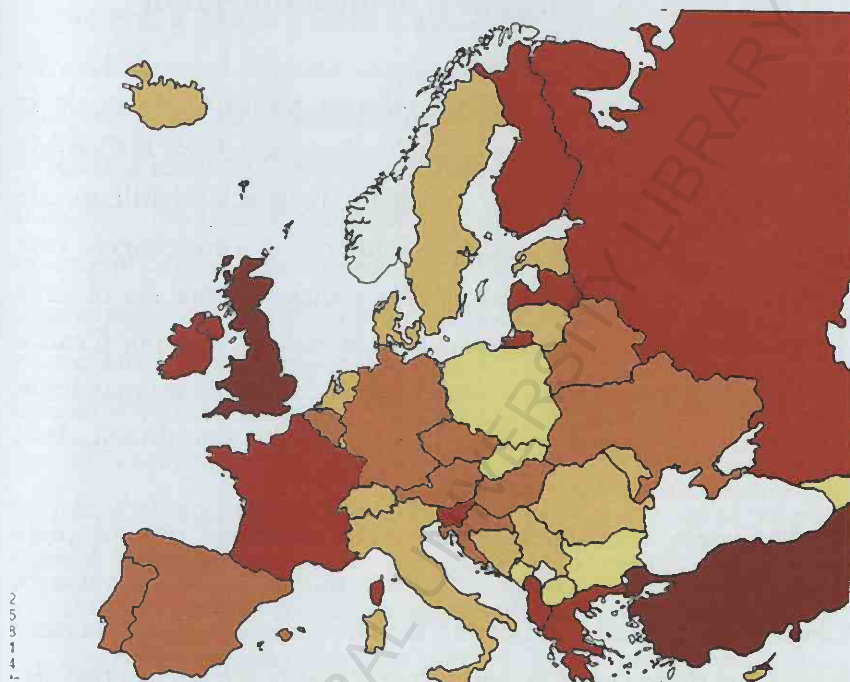

Figura 30: Hartă privind percepția europenilor asupra faptului că extinderea UE duce la o pierdere a identității naționale și culturale[38]

[38]Sursa: Atlasul European al Valorilor: http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=258&year=2008, accesat la 15.05.2017.

Criza valorilor europene și *oboseala* integrării

În urma prezentării hărților valorice realizate de cei de la European Values Survey, dar și de Eurobarometrele de la Comisia Europeană, se pot face câteva constatări. Toate schimbările sociale și valorice au în spate anumite influențe și constrângeri care provoacă atitudini și comportamente sociale diferite. Se observă slăbirea creștinismului de la o anchetă la cealaltă. Aici pot fi cauze multiple. Dar una dintre cauze este dată și de apariția tot mai des în ultima vreme a familiilor mixte dintre creștini și musulmani. Apoi este vorba și de un mare deficit moral.

Atentatele, problemele financiare, problemele privind piața muncii provocate de imigranți și nu numai, au slăbit valoarea toleranței în dreptul europenilor. E foarte adevărat că atunci când se vorbește de toleranță se vorbește din mai multe perspective, dar are în vedere și mentalitatea de acceptare sau neacceptare a celui care, prin anumite drepturi, te invadează sau simți că te invadează.

„Europa nu este însă doar un spațiu al toleranței, ci și unul în care riscurile la adresa securității sunt gestionate în comun – iar migrația, atunci când nu mai poate fi gestionată eficient, este un risc nu numai la adresa securității europene, dar și a siguranței persoanei, chiar și a celor îndreptățiți la azil din cauza persecuțiilor în țările de origine”[39].

---

[39]Radu Carp, *Criza refugiaților nu trebuie să se transforme într-o criză a valorilor comune europene,* Articol disponibil online: http://adevarul.ro/news/politica/crizarefugiatilor-nu-trebuie-transforme-intr-o-criza-valorilor-

Recent, a apărut o carte a analistutlui britanic Murray despre sfârșitul Europei.[40]Acesta susține, într-o incursiune analitică de excepție, faptul că fenomenul imigrației, terorismului Islamic, dar și slăbirea identității creștine a Europei duce mai repede decât ne imaginăm noi la acest moment la *moartea ciudată a Europei*. Acesta nu este printre puținii care susțin faptul că anumite crize apărute în ultima perioadă la nivelul continentului European au mare legătură cu secularismul accentuat, relativismul etic, deficit moral și, implicit, acestea se văd cel mai bine la nivelul valorilor. Slăbirea creștinismului este direct proporțională cu slăbirea Europei. Europa are nevoie din nou de vitalitatea valorilor iudeo-creștine pentru a putea să redevină reperul mondial din punct de vedere instituțional, educațional, cultural, și nu numai cu care ne-a obișnuit secole de-a rândul.

Succesul proiectului european constă și în capacitatea de a genera un sentiment de apartenență la valori recunoscute de cetățeni, la o comunitate bazată pe o tradiție și o istorie al căror înțeles nu diferă în linii mari de la o țară la alta.[41]

Criza refugiaților oferă suficiente motive pentru a înțelege mai bine cum pot fi promovate valorile comune europene, cât de mult ne regăsim

---

comuneeuropene-1_55df606df5eaafab2cfb3d1a/index.html, accesat la 15. 05. 2017.

[40]Douglas Murray, *The Strange Death of Europe: Immigration, Identity, Islam*, Bloomsbury Continuum Publishing, 2017.

[41]Radu Carp, *op. cit.*, Articol disponibil online: http://adevarul.ro/news/politica/crizarefugiatilor-nu-trebuie-transforme-intr-o-criza-valorilor-comuneeuropene-1_55df606df5eaafab2cfb3d1a/index.html, accesat la 15. 05. 2017.

în acestea și cum le putem apăra de cei care le neagă, cât de departe suntem dispuși să mergem cu punerea în comun a diferitelor aspecte care țin de suveranitatea națională. Cum vor fi transmise generațiilor viitoare aceste valori dacă nu vom fi capabili să oferim un răspuns coerent la această criză? Alain Fienkelkraut are dreptate: integrarea noilor veniți nu poate fi făcută decât în numele unei moșteniri comune tuturor națiunilor din Europa. În caz contrar, această moștenire dispare, odată cu sensul apartenenței la o identitate europeană. S-ar putea însă ca exercițiul transmiterii de valori să fie mai dificil decât era cu câteva generații în urmă, ceea ce ar face ca toate soluțiile propuse pentru soluționarea crizei refugiaților să nu poată fi puse în aplicare. Oricum, ele nu vor putea fi aplicate în lipsa unui fundament moral, a cărui existență a devenit, în acest moment, obiect de dezbatere.[42]

Societatea actuală este mai fragmentată ca oricând, iar criza morală a valorilor are actualitatea ei indiscutabilă. Gilles Lipovetsky consideră că epoca noastră nu restabilește domnia vechii morale, ci iese din ea. Mai mult decât atât, pe fondul absenței moralei, nu numai că reperele au dispărut, dar am ajuns să moștenim vidul în viața socială.[43] Criza morală indică apusul valorilor și a condiției umane așa cum sunt înțelese acestea prin prisma principiilor morale. Modernitatea si globalizarea sunt factori generatori ai acestei crize sociale și morale. În ultimii ani se vorbește tot mai mult despre maladia lumii moderne (Bauman), iar Hans Kung consideră

---

[42]Ibidem.

[43]Gilles Lipovetsky, *L'ere du vide. Essais sur l individualisme contemporain*, Galimard 1992, pp. 8-20.

că la ora actuală criza puterilor conducătoare ale Occidentului a ajuns între timp o criză morală pe fondul distrugerii tradițiilor și a ordinilor sociale de până acum.

E important să reiau și aici ideea că modernitatea, prin globalizare aduce plusuri incomensurabile lumii noastre, însă aduce și o diluare culturală și o relativizare valorică. Uniunea Europeană are astfel un mandat suplimentar de a rămâne puternică, și de a înțelege că desecularizarea și deficitul moral nu fac parte din identitatea sa, ci sunt un efect al postmodernismului. Provocarea de a menține o Europă unită valoric nu e puțin lucru, dar Europa trebuie să demonstreze că multiculturalismul identitar trebuie să fie un punct în plus și nu o vulnerabilitate socială. Situația dată implică aproape imperativ o repoziționare valorică în contextul migrației, provocărilor tot mai diverse, dar mai ales ale globalizării. Este foarte important să existe sisteme de valori reale, puncte de reper socio-cultural și lideri europeni pentru o coeziune profundă a proiectului european.

Modernitatea, prin intermediul globalizării, dar și prin sentimentul social tot mai multicultural aduce plusuri incomensurabile lumii noastre, și trebuie să recunoaștem deschis acest aspect, însă aduce și o diluare culturală și o relativizare valorică la nivelul societății europene. Uniunea Europeană are astfel, un mandat suplimentar în aceste vremuri amestecate, de a rămâne puternică, și de a înțelege că secularizarea, deficitul moral, și chiar creșterea fenomenului eurosceptic nu fac parte din identitatea sa ci sunt un efect al postmodernismului și fenomenelor derivate din

globalizare. Provocarea de a menține o Europă unită valoric nu e puțin lucru, dar Europa trebuie să demonstreze că multiculturalismul identitar trebuie să fie un punct în plus și nu o vulnerabilitate social identitară. Situația data, implică aproape imperativ o repoziționare valorică în contextul migrației, provocărilor tot mai diverse, dar mai ales ale globalizării cum deja am mai precizat. Este foarte important să existe sisteme de valori reale și asumate. Avem nevoie mai mult ca oricând de puncte de reper socio-cultural și de lideri europeni veritabili pentru o coeziune profundă a proiectului european.

Cultura este o putere orizontală care afectează toate domeniile vieții,[44] spunea Gottfried Wagner ilustrând foarte bine forța pe care o are cultura. Europa trebuie să fie mai fermă în a-și consolida și menține valorile, tradițiile, principiile, pentru că acestea au construit-o. Chiar dacă acest lucru e destul de greu de realizat, totuși, există cîteva elemente prin care s-ar putea acționa astfel încât să nu respingem imigranții și să respectăm toate drepturile omului, indiferent de religie și provenineță. Europa nu are dreptul să acționeze împotriva imigranților.

De pildă, un lucru pe care l-ar putea face europenii e să ia act de recomandarea ministrului german al apărării. Mamă a șapte copii, medic de profesie și căsătorită tot cu un medic care este și profesor universitar, a vorbit recent despre faptul că cea mai mare

---

[44]Gottfried Wagner, *The art of Difference, From Europe as a cultural project to EU policies for culture,* Alliance Publishing Trust, London, 2011, p.139. - http://www.alliancepublishing.org/wp-content/uploads/THE-ART-OF-DIFFERENCE-full-PDF.pdf, accesat octombrie 2014.

provocare a Europei este astăzi aceea de a spune *da copiilor*.[45] Da, acesta este unul din lucrurile pe care le poate face Europa pentru a rămâne europeană și pentru a nu se mai confrunta cu fenomenul unei populații tot mai îmbătrânite și, implicit, cu o înlocuire de cohortă.

Momentele imediate ieșirii din criză necesită o perioadă de introspecție și reflecție asupra valorilor, paradigmelor, obiectivelor și bineînțeles a acțiunilor politice. Dacă acest lucru este făcut corect, vom realiza că criza se poate transforma în oportunitate.[46] Secolul nostru are provocări imense și chiar dacă nicicând nu a fost nivelul de trai mai bun ca astăzi, creșterea complexității vieții aduce provocări imprevizibile și multă instabilitate.

Pe fondul globalizării și fragmentării sociale se impune exact această analiză dacă nu cumva identitatea Europei dată de valori, s-a relativizat or fragmentat, iar Europa trăiește drama de a avea cetățeni care nu se mai regăsesc în valorile și cultura actuală. Este foarte posibil astfel ca vechile valori și identitatea creștină să nu mai conteze și să avem de-a face cu un alt cadru de valori. Acesta însă, trebuie identificat și stabilit pentru că doar așa putem vorbi de stabilitatea acestui proiect. Redefinirea și stabilirea pulsului e vitală pentru a administra ulterior cele necesare funcționalității.

---

[45]http://www.euronews.com/2013/06/12/german-labour-minister-proud-of-merkel-s-legacy/, accesat la 19. 02. 2015.

[46]Nicolae Păun, *Europe's Crisis-A Crisis of Values?* in Păun, Nicolae, and O'Neill, Michael, *Europe's Constitutional Crisis, Internationa Perspectives*, EFES, Cluj Napoca, 2007, p. 91.

Astfel, pentru o Europă puternică, o integrare autentică a țărilor membre în spațiul european, se impune necesitatea consolidării valorilor europene în contextul globalizării și formularea unei paradigme a integrării europene în care dimensiunea cultural-valorică să fie luată în considerare. Distincția și afirmarea limitelor au devenit esențiale. Situația dată implică aproape imperativ o repoziționare valorică.

Pe fondul evenimentelor diverse care au marcat istoria Europei, definirea identității europene devine o cutezanță și o sarcină deloc ușoară. „Cu ale sale numai două secole de revoltă (a)gnostică, Europa revoluționară, iluministă, progresist-socială, tehnologică, ideologizată, secularizată excesiv, rămâne însă un pustiu amnezic, în care umanismul ateu depersonalizează indivizii și ofilește savoarea lucrului public… Cu alte cuvinte, Europa va exista numai dacă bătălia pentru memoria ei colectivă va fi câștigată"[47]. Iar memoria colectivă a Europei este fără doar și poate legată de creștinism și bineînțeles a valorilor ce decurg de aici.

Pentru a-și (re)construi identitatea și pentru a-și contura spiritul unitar, este crucială „acceptarea moștenirii pe care o are. Dacă europenii își revendică o identitate distinctă, dacă mai au orgoliul unei diferențe specifice și ambiția de a conta în noile angajamente geopolitice, atunci vor fi nevoiți să-și amintească de unde vin și să reintegreze în canonul lor fundamental ideea creștină. Creștinismul depășește cadrul european – atât ca difuzare, cât și ca stil. Există

[47]Teodor Baconsky, *op. cit.*, p. 17.

un creștinism în afara Europei. Dar poate exista o Europă în afara creștinismului?"[48]

„*Creștinismul a făcut Europa. Creștinismul a murit. Europa va muri, ce poate fi mai simplu?*"[49] Cu acest citat își începe H. R. Patapievici capitolul *Noua Europă și vocea care lipsește: creștinismul.* Tot aici, gânditorul român consideră că Europa își refuză originile din corectitudine politică. Este adus aici în discuție și profesorul Joseph Weiler: „Gândirea creștină și integrarea europeană par să locuiască azi în lumi diferite, care se exclud un ape alta. Creștinismul nu intră în câmpul vizual al integrării europene, iar Europa nu pare, nu mai face parte, într-o manieră semnificativă, din preocupările creștine"[50].

Patapievici îl mai aduce în această discuție și pe George Wigel: „Europenii s-au auto-convins că pentru a fi modern și liber trebuie să fii neapărat secular, și anume până la capăt. Această convingere are urmări cruciale, chiar letale, asupra vieții publice și culturii europene, într-adevăr, această convingere și consecințele ei publice se află la originea crizei morale a civilizației europene. Această criză morală, la rândul ei, explică de ce europenii sunt hotărâți să își uite istoria..."[51]

---

[48]Ibidem.

[49]George Bernanos, în Horia Roman Patapievici, *Partea nevăzută decide totul, Noua Europă și vocea care lipsește: creștinismul,* Humanitas, București, 2015, p. 97.

[50]Joseph Weiler, Un Europa cristiana, pp, 104-112, în Horia Roman Patapievici, *Partea nevăzută decide totul, Noua Europă și vocea care lipsește: creștinismul,* Humanitas, București, 2015, p. 114.

[51]George Weigel, *Europe s Problem and Ours, 2004,* în *op. cit.*, p. 115.

Un alt lucru pe care l-ar putea face, este acela de a-și impune mai mult cultura și valorile prin educarea celor veniți. Recent, academicianul Basarab Nicolescu, părintele transdisciplinarității, a făcut o propunere, care, la data comunicării era în curs de trimitere la Comisia Europeană. A propus un manual de istorie, cultură și civilizație pentru fiecare stat membru, cu același număr de pagini pentru fiecare stat. Acest manual ar trebui să fie una din bazele educației europene pentru toți cei care vin din alte culturi pe continentul european. Doar cunoașterea și expunerea la cultura spațiului unde ai ajuns, spune Nicolescu, poate ajuta la integrare autentică și, implicit, poate ajuta și salva Europa. Comisia Europeană ar trebui să ia inițiativa în cel mai urgent mod pentru a lupta pentru supraviețuirea și consolidarea culturii europene.

Creatorii noii Europe vor fi nevoiți probabil să studieze tendințele europene comune ale noii configurații a populației și să proiecteze astfel un mit al originii, să rescrie istoria, să inventeze tradiții, ritualuri și simboluri care să creeze o nouă identitate, pentru că nu cred că imigranții vor fi mulțumiți cu o istorie care nu îi privește.

CONCLUZII

Studiul de față se referă cu precădere la valorile europene și la felul cum aceste valori europene în contextul larg al globalizării tind să se schimbe sau să devină *negociabile* în funcție de context. Pe tot parcursul lucrării noastre am făcut o incursiune identitară și analitică a momentului în care se află Europa din punct de vedere valoric astăzi.

Un alt aspect la care am făcut apel în cadrul analizei noastre a fost creșterea numărului de non-europeni în Europa (problema migrației). Am făcut acest apel și la aceste detalii pentru că valorile sociale țin de oameni și, implicit, de configurația (reconfigurația) demografică (cu identități și origini diverse și diferite) care, în Europa, sunt într-o continuă schimbare. Ne-am folosit aici de hărți valorice (EVS) Eurobarometre și bineînțeles discursurile liderilor politici corelate cu explozia partidelor naționaliste din anumite țări.

În sens larg, după cum se observă, lucrarea este o analiză socio-culturală a spațiului european din perspectiva provocărilor multiculturale, identitare și a altor fenomene sociale cu impact internațional. Fenomenul euroscepticismului și al altor *EXIT-uri* ne-a obligat în mod suplimentar la o astfel de analiză privind viitorul european împreună.

Atât fenomenul identitar-valoric cât și al mentalităților sociale a fost, de-a lungul timpului, probabil unul dintre cele mai controversate subiecte de analiză și ținta multor percepții sociale. A fost considerat, analizat și reconsiderat în multe moduri și în multe raportări sociale, iar maniera de abordare a fost tot atât de diferită și de polarizată. De la a fi considerat sursă generatoare de tipuri de societăți la sursă declanșatoare de conflicte ori acte de terorism, fenomenul religios, identitar, cultural și valoric, a fost întotdeauna o constantă socială catalizatoare chiar dacă uneori a fost mai puțin direct acțional și sau vizibil. Acest fenomen a fost prezent în toate etapele istorice ale dezvoltării societății umane, contribuind la conturarea unor strategii socio-politice ale națiunilor şi, mai mult decât atât, a contribuit chiar asupra bătrânului continent. De la blamare la apreciere, de la mândrie la reținere, cultura și valorile europene au parcurs un drum sinusoidal adesea, dar a rămas întotdeauna o constantă a vieții sociale în orice etapă istorică, fiind de cele mai multe ori o constantă în cadrul politicii europene.

În primul capitol al acestei lucrări am făcut precizările și delimitările metodologice. Tot aici am precizat și sursele de informare ale lucrării. Având în vedere că termenul valoare este un termen cu multiple uzanțe și înțelegeri, aici am definit termenii și conceptele de lucru. Tot în acest capitol am precizat metoda și designul cercetării. Din punct de vedere metodologic, studiul se recomandă a fi în mod clar unul calitativ, prin enunțarea (în mod repetitiv chiar) a unei ipoteze pe tot parcursul lucrării și care va fi supusă probei în urma observației, prin culegerea de informații și

date și recente și mai puțin recente, dar reprezentative și cât mai relevante subiectului propus. Spre exemplificarea argumentelor și a intuițiilor, am apelat la analiza documentelor și a studiilor, dar și la ajutorul unor hărți valorice. Întrucât subiectul este unul larg și cu un caracter introductiv, analiza studiilor sociologice reprezentate de hărțile valorice, eurobarometre și declarațiile oficiale au fost pe alocuri singurele argumente.

Fenomenul globalizării a făcut obiectul celui de-**al doilea capitol**. Globalizarea este un fenomen socio-economic și cultural care și-a pus amprenta pe tot ce cuprinde societatea. Acest fenomen are *capacitatea* de difuziune instituțională, culturală, economică, tehnică, or mai ales politică. De altfel, globalizarea universalizează și astfel se ajunge în mod implicit la relativizarea identitară a unei comunități, creându-se astfel o cultură globală care ajunge să fie măsura tuturor lucrurilor. Sfera valorilor sociale a intrat într-o umbră în această eră a globalizării. Pe fondul acutizării ideii de *drepturi ale omului*, unele valori sociale care erau nenegociabile, astăzi ele nu numai că au devenit discutabile ba pe alocuri nici nu mai contează. În acest capitol am încercat să punem în evidență fondul sau contextul în urma căruia subiectul nostru este problematizat. Multiculturalismul și tot mai acuta problemă a migrației, dar și așa-numitele *contagiuni valorice* care decurg implicit de aici. Fără precizrea acestor probleme de ordin cultural, problematizarea crizei valorilor în Europa contemporană nu își are sensul. Nu putem afla cauza fără să știm determinantul. Acest capitol a fost într-o altă ordine de idei, capitolul în care am identificat determinantul social

al crizei valorilor. Totul are cel puțin o cauză și un determinant. Criza valorilor europene a fost declanșată și este susținută de acești determinanți sociali chiar dacă nu în mod direct, dar implicit.

În **al treilea capitol,** am avut în vedere *Dimensiunile valorilor europene* sau reprezentarea valorilor europene în diferite ipostaze de-a lungul vremii. Identitatea și cultura europeană reflectă valorile europene, la fel cum, în mod implicit, valorile europene la rândul lor determină un ethos socio-cultural. Incursiunea istorică, teologică chiar pe alocuri literară, artistică, culturală sau, spre finalul capitolului, în tratatele constituționale ori documente oficiale, ne-au ajutat să înțelegem care sunt valorile care au construit Europa. Această incursiune trebuie să pună factorii de decizie pe gânduri și să ne gândim dacă nu cumva în lipsa sau în contextul *slăbirii* acestor valori identitare vom mai putea vorbi de aceeași Europă de care vorbim astăzi.

Ultimul capitol a avut în vedere validarea ipotezei. Cel mai ușor am reușit să facem acest lucru printr-o analiză comparativă a valorilor. În urma prezentării hărților valorice realizate de cei de la European Values Survey dar și de Eurobarometrele de la Comisia Europeană se pot face câteva constatări. Toate schimbările sociale și valorice au în spate anumite influențe și constrângeri care provoacă atitudini și comportamente sociale diferite. Se observă slăbirea creștinismului de la o anchetă la cealaltă. Aici pot fi cauze multiple. Dar, de departe este vorba și de un mare deficit moral. Toleranța oscilează din extremă în extremă, fiind valabile adesea doar în funcție de ceva. Solidaritatea europeană a căpătat și ea

nuanțe și valențe tot mai puțin specific identității creștin europene (adică nu mai e întotdeauna dezinteresată). Prin EVS și prin itemii folosiți, am încercat să privim câteva valori din mai multe unghiuri, și se poate observa cu destulă ușurință o **inconsecvență valorică, dar și o inconstanță identitară.** De altă parte și în fapt, *inconstanța și inconsecvența* pot fi caracteristici serioase ale europeanului de azi. Nu mai amintim aici faptul că, din perspectiva valorilor, vorbim de mai multe *mici Europe.* Regiunea și valoarea. Bunăstarea și valoarea și lista ar putea continua.

Creatorii noii Europe vor fi nevoiți, probabil, să studieze tendințele europene comune ale noii configurații a populației și să proiecteze astfel un mit al originii, să rescrie istoria, să inventeze tradiții, ritualuri și simboluri care să creeze o nouă identitate, pentru că nu cred că imigranții vor fi mulțumiți cu o istorie care nu îi privește.

Întrebarea rămasă în final după tot acest periplu demonstrativ este aceasta: Există, aşadar, o conștiință europeană bazată și rezultată din valorile și identitatea europeană? Care sunt acestea și ce se poate face pentru menținerea ei în era uniformizării la toate nivelele sociale și a expansiunii multiculturalismului și migrației. Sau, dacă nu există, va mai putea fi ea edificată în acest context? Ori, am putea vorbi oare ca în lipsa ei, criza de identitate a Uniunii Europene să se transforme în timp (scurt) în falimentul Uniunii Europene, întorcându-ne fără să vrem tocmai de unde am plecat.

Consider că tema acestei lucrări: *Criza identității și a valorilor europene în contextul globalizării* poate fi un important punct de

plecare în înțelegerea și în demararea unor acțiuni concrete în ceea ce privește viitorul european. Desigur că lucrarea are limitele ei, dar problemele ridicate aici cât și concluziile rezultate spun clar că ne aflăm într-o criză europeană fără precedent.

BIBLIOGRAFIE:

Documente ale Uniunii Europene privitoare la valori:

Tratatul pentru Uniunea Europeană, Tratatul de la Lisabona: Titlul I, Articolul 2 și 3.

Eurobarometrul Standard 82 din toamna lui 2014 privitor la cetățenia europeană: Disponibil online pe site-ul Comisiei Europene: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_citizen_en.pdf, accesat la 10. 02. 2017.

Eurobarometrul Standard 77 din primavara lui 2012 privitor la valorile europene: Disponibil online pe site-ul Comisiei Europene: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf, accesat la 12. 12. 2016

Cărți, articole şi lucrări de specialitate:

Baconsky, Teodor, *Europa creștină. Metoda cut & paste, Pentru un creștinism al noii Europe,* seria Boltzman, vol. III, Editura Humanitas, București, 2007.

Balandier, Georges; Antropologie politică, Amarcord, Timișoara, 1998.

Bauman, Zigmund, Globalizarea și efectele ei sociale, Antet, Prahova, 2005.

Bauman, Zigmund, *Liquid Modernity*, Polity Press, London, 2000.

Baylis, J., Smith, S., *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2001.

Barber, Nathan, *Istoria Europei*, Editura Curtea Veche, București, 2012.

Bărbulescu, Iordan Gheorghe, *Noua Europă, Identitate și model European*, Editura Polirom, Iași, 2015.

Beiner, Ronald, *Theorizing Nationalism*, Albany, State University of New York Press, 1999.

Beyer, Peter & Lori Beaman, *Religion, Globalization and Culture*, Boston, Brill Leiden, 2007.

Biblia sau Sfânta Scriptură, Ediția Cornilescu, Societatea Biblică din România, Oradea.

Boari, Vasile, *Noua Europă în căutarea identității*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2009.

Boia, Lucian, *Sfârșitul Ocidentului*, Humanitas, București, 2013.

Boudon, Raymond, Bourricaud F., Dictionnaire critique de la sociologie, PUF, Paris, 2000.

Boudon, Raymond, *The origin of values: sociology and pshilosophy of beliefs*, New Brunswick, Londra, 2001.

Burke, Edmund, *Reflections on the Revolution and other Essays*, London, 1912.

Carp, Radu, Dumnezeu la Bruxelles. Religia în spațiul public european, Eikon, Cluj Napoca, 2009.

Carp, Radu; Stat, Biserică, cetățean – în căutarea unui model european al religiilor, în *Pentru un creștinism al noii Europe*, seria Boltzman, vol. III, Editura Humanitas, București, 2007.

Cerutti, Furio, Enno Rudolph; (eds), *A soul for Europe*, Peeters Leuven, Sterling Virginia, 2001.

Checkel, Jeffrey, Katzenstein, Peter; *European Identity*, Cambridge University Press, 2009.

Coruga, Petru; *Morala religioasă și Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Convergențe, divergențe și perspective*, "Ethos", nr. 3, Institutul European, 2011.

Coudenhove-Kalergi, Richard, *Paneuropa. 1922 bis 1966*, Verlag Herold, Wien, München, 1966.

Deth, Jan van, Elinor Scarbrough; *The Impact of Values*, Oxford University Press, 1994.

DEXI: Dicționarului explicativ ilustratal al limbii române, Editura Arc și Editura Gunivas, Chișinău, s.a. .

Dinu, Mihai-Ştefan, Rolul religiei în construcția viitoarei Europe, Universitatea Naționale de Apărare „Carol I" București, 2009.

Drace, Francis Alex, *European Identity, A Historical Reader*, Palgrave Macmillan, New York, 2013.

Duțu, Alexandru; *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, Editura All, București, 1999.

Dufeu, Sylvain; *Valeurs et constitutions europeennes,* L-Harmattan, Paris, 2005.

Ernu, Vasile, *Sectanții,* primul volum din *Mică trilogie a marginalilor,* Polirom, Iași, 2015.

Fărcaș, Lucian; *Legea morală naturală – tradiție catolică și deschidere actuală,* "Ethos", nr. 3, Institutul European, 2011.

Gasperi, Alcide de, *Europa. Scrieri și discursuri,* Editura Universității de Vest, Timișoara, 2015.

Gavriluță, Nicu; Nicolae Dima, Sorin Mihalache, *Religie și violență în Europa secular,* Editura Trinitas aPatriarhiei Române și Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, București, 2016.

Giddens, Anthony, *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber,* Cambridge University Press, 1973.

Giddens, Anthony, *The Consequences of Modernity,* Stanford University Press, 1990.

Gill, Sean; *Religion in Europe. Contemporany perspectives,* Kok Pharos Publishing House, 1994.

Girault, Rene, (coord.); *Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea,* Curtea Veche, București, 2004.

Habermas, Jurgen, Joseph Ratzinger, *Dialectica secularizării, Despre rațiune și religie,* Apostrof, Cluj, 2005.

Hamnett, Ian, (ed.), *Religious Pluralism and Unbelief: Studies Critical and Comparative,* Routledge, Chapman & Hall, London, 1990.

Haviland, A. William, *Cultural Anthropology*, Holt, Rinchart and Winston, Chicago, 1990.

Hazard, Paul, *Criza conștiinței europene 1680-1715*, Editura Humanitas, București, 2007.

Heer, Friedrich, *Aufgang Europas,* Europa Verlag, Wien-Zurich, 1949.

Hopkins, Dwight N., *Religions /Globalization. Theory and cases*, Duke University Press, Durham and London, 2001.

Hulban, Horia; *Petre Andrei: Gânduri despre morală și moralitate*, "Ethos", nr. 3, Institutul European, 2011.

Huntington, Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii militare,* Litera, București, 2012

Inglehart, Ronald, *Culture Shift in Advanced Industrial Societies,* Princeton University Press, 1990.

Inglehart, Ronald, *Modernization and Post Modernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton University Press, 1997.

Jones, Andrew, *Globalizarea. Teoreticieni fundamentali*, Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011.

King , Gary, Robert Keohane, Sidney Verba, *Fundamentele cercetării sociale,* Editura Polirom, Iași, 2000.

Kittsteiner, Heinz D., *La naissance de la conscience morale,* Les Éditions du Cerf, Paris, 1997.

Kluckhohn, Clyde, *Values and Value Orientations in the Theory of Action*, în Parsons, Talcott, Edward Shils (coord.) – *Toward a General theory of Action*, Harper & Row Publishers, New York, 1951.

Laquer, Walter, *The last Days of Europe*, St. Martins Press, New York, 2007.

Lavelle, Louis ; *Traité des valeurs,* Presses Universitaires de France, Paris, 1950.

Lipovetsky, Gilles, *L'ere du vide. Essais sur l individualisme contemporain*, Galimard 1992

Luzarraga, Francisco Aldecoa; Mercedes Guinea Llorente, *Europa viitorului. Tratatul de la Lisabona,* Editura Polirom, 2011.

Manent, Pierre, *Metamorfozele cetății*, Humanitas, București, 2012.

Morfaux, *Dictionnaire de la philosophie et des sciences humaines*, Armand Colin, Paris, 1980.

Marga, Andrei, *Filosofia Unificării Europene*, EFES, Cluj Napoca, 2006.

Marga, Andrei, *Relativismul și consecințele sale,* Presa Universitară Clujeană, 2007.

Marga, Andrei, *The Destinity of Europe,* Ed. Academiei Române, București, 2011.

McLuhan, Marshall, The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century, Oxford University Press, 1992.

Mehran, Kamrava, *Politics and Society in the Developing World*, Second edition, Routledge, London, 2000.

Mendras, H., Éléments de sociologie, Armand Colin, Paris, 2001.

Moscovici, Serge Fabrice Buschini (coord.), *Metodologia Științelor Socioumane*, Editura Polirom, Iași, 2009.

Moyser, George, *Politics and religion in the modern world*, London and New York, Routledge, 1991.

Nietzsche, Friedrich, *Voința de putere. Încercarea de transmutare a tuturor valorilor* (Fragmente postume), Editura Aion, Oradea, 1999.

Noica, Constantin, *Modelul cultural European*, Editura Humanitas, București, 1993.

Patapievici, Horia Roman, *Partea nevăzută decide totul, Noua Europă și vocea care lipsește: creștinismul*, Humanitas, București, 2015.

Păun, Nicolae, *Europe's Crisis-A Crisis of Values?* in Păun, Nicolae, and O'Neill, Michael, *Europe's Constitutional Crisis, Internationa Perspectives*, EFES, Cluj Napoca, 2007.

Păun, Nicolae; Ciceo Waldtraudt, Georgiana; Albu, Radu-Bogdan; Păun, Ciprian Adrian, *Finalitatea Europei*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2005.

Păun, Nicolae; Păun, Adrian Ciprian; Ciceo Waldtraudt, Georgiana, *Europa Unită, Europa Noastră*, Presa Universitară Clujeană, 2003.

Păun, Nicolae; O'Neill, Michael, Europe's Constitutional Crisis: International Perspectives, Ediția a 2-a, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2007.

Petrila, Laurențiu și Păun Nicolae, *Criza identității și a valorilor europene în contextul globalizării: criza de încredere și de solidaritate,*

capitol în volumul coordonat de Valentin Naumescu, Criza Uniunii Europene și ordinea globală în era Trump, Editura Trei, colecția Contributors, București, 2017, pp. 203-216.

Petrila, Laurențiu; *The Resourgence of religion and Its Implications for International Politics,* Romanian Review of International Studies, VI, 1, Cluj-Napoca, 2014, pp. 87-103.

Idem, *A new beginning for Europe through rediscovering and prioritising the European Identity and Values??* On-line Journal Modelling the New Europe no.13/2014, pp. 106-121.

Idem, *The Role of Culture in the European Integration Process in the Context of Globalisation. A Romanian Case,* Studia Universitatis Babeș Bolyai, December 4/2014, pp. 57-70

Idem, *Actuality of European Values: Solidarity as a Solution in the Eastern European Crisis,* ECSA-Moldova, Chișinău, Studii Europene, Nr. 6, pp. 182-192.

Idem, *The Relevance of the Religious Phenomenon in the Present, in the Context of Globalization. Introductory Analysis,* Globalization and intercultural dialogue :multidisciplinary perspectives / ed.: Iulian Boldea - Tîrgu-Mureș : Arhipelag XXI, 2014 ISBN 978-606-93691-3-5 (C) Arhipelag XXI Press, 2014, pp. 536-545.

Idem, *The Influence of Globalization on the European Cultural Identity,* Communication, Context, Interdisciplinarity - 3rd Edition, ISSN: 2069 – 3389, Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies, Published by: „Petru Maior" University Press, Tîrgu-Mureș, 2014, pp. 240-250

Idem, *The Challenges Europe Faces at the Beginning of the 21st Century. Multiculturalism as an End to the European Identity?*, Analele Universității din Oradea - Relații Internaționale și Studii Europene, 2014, pp. 115-124.

Idem, *About Moral Crisis of European Values in the Context of Globalization*, Analele Universității din Oradea - Relații Internaționale și Studii Europene, 2015, pp. 155-164.

Idem, *The Necessity of Appeal to Culture and Identity for the Stability of Europe*, Analele Universității din Oradea - Relații Internaționale și Studii Europene, 2016, pp. 73-78.

Idem, *Etica protestantă și spiritual capitalismului – o analiză*, în volumul: *Importanța cărții de specialitate în pregătirea studentului de la teologie*, Coordonatori: Corneliu Constantineanu, Mihai Handaric, Iosif Riviș-Tipei, Mircea Demean-Dumulesc, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2016, pp. 165-186.

Philip, André; *For a European Policy*, în *The Absent Countries of Europe*, Schriftenreihe der Osteuropa, Strasbourg-Robertsan, 1958.

Preda, Radu, *Christianity and the Limits of Europe. A Social-Theological Approach.*

Preda, Radu, *Comunismul. O modernitate eșuată*, Eikon, Cluj Napoca 2009.

Prodi, Romano, *O viziune asupra Europei,* Polirom, Iași, 2001.

Resweber, Jean Paul *La philosophie des valeurs,* Presses Universitaires de France, Paris, 1992.

Ribémont, Bernard, *De la chrétienté à l'Europe,* Paradigme, Orleans, 1995.

Ritter (Hrsg.), Joachim, *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Basel-Stuttgart, Band II, 1976.

Ritzer, George, *Globalizarea nimicului. Cultura consumului și paradoxurile abundenței*, Humanitas, București, 2010.

Rokeach, Milton ; *The Nature of Human Values*, The Free Press, New York, Collier Macmillan Publishers, London, 1973.

Romero, Pose Eugenio, *La radice cristiane d'Europa,* Marietti 1820, Genova- Milano, 2006.

Rosenau, J. N. and Czempiel, E-O. (eds), Governance without Government: Order and Change in World Politics, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Roth, François, *Inventarea Europei. De la Europa lui Jean Monnet la Uniunea Europeană*, Institutul European, Iași, 2007.

Rouquette, Michel Louis; *Gândirea socială, perspective fundamentale și cercetări aplicate,* Editura Polirom, Iași, 2010.

Said, A. A., *et all., Concepts of International Politics in Global Perspective*, 4th edn, Englewood Cliffs, N. J., 1995.

Sandu, Antonio, *Dimensiuni etice ale comunicării în postmodernitate*, ed. Lumen, Iași 2009.

Săgeată, Radu; *Globalizare culturală și cultură globală. Global și local în geografia culturală,* Editura Universitară București, București, 2009.

Scheffer, P., *An Open Society Needs Borders, contribution to the Reflection Group on the Spiritual and Cultural Dimension of Europe.*

Schuman, Robert, *Pour L'Europe,* Paris, Nagel, 2nd Ed., 1964.

Spengler, Oswald, *Declinul Occidentului* , Beladi, Craiova, 1996.

Steger, Manfred B., *Globalization. A Very Short Introduction*, Oxford, University Press, Oxford, 2003.

Stiglitz, J.E., *Globalizarea,* București: Editura Economică, 2003.

Tartler, Grete, *Identitate europeană*, Cartea Românească, București, 2006.

Tomlinson, John, *Globalizare și cultură,* Amarcord, Timișoara, 2002.

Unc, Gheorghe, *Rezistența europeană: în anii celui de-al doilea război mondial,*trimitere la ambele volume, Editura Militară, București, 1973-1976.

Ungureanu, Camil (coord.*),* *Religia în democrație. O dilemă a modernității,* Polirom, Iași, 2011.

Venner, Domnique; *Istorie și tradiție la europeni,* Editura Lider, București, 2006.

Vlăsceanu, Lazăr (coord.) *Manual de Sociologie, Polirom, Iași, 2010,*

Voicu, Bogdan, Mălina Voicu; *Valori ale românilor 1993-2006,* Editura Institutului European, Iași, 2007.

Voicu, Mălina, Bogdan Voicu, 2002, Studiul valorilor europene: un proiect de cercetare internațională [European Values Study: an international research program], ICCV-Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2002, 1-2.

Voicu, Mălina, *Valori sociale ale tranziției post-comuniste,* Editura Lumen, Iași, 2010.

Wallace, Helen, *Elaborarea politicilor în Uniunea Europeană*, ed. a 6-a, Institutul European din România, București.
Weber, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Incitatus, trad.Alexandru Diaconovici, București, 2003.
Weiler, J.H.H., *Constituția Europei*, Editura Polirom, Iași, 2009.

Surse on-line:

A Soul for Europe : http://www.asoulforeurope.eu/
Atlas of European Values: www.atlasofeuropeanvalues.eu
EVS - European Values Survey : http://www.europeanvaluesstudy.eu/
http://www.romanianvalues.ro/
WVS – World Values Survey : http://www.worldvaluessurvey.org/
Cultural politics in Europe, http/www.spoe/ri/kulturkonferenz/index.htm
Comisia Europeană- https://ec.europa.eu/commission/index_ro
https://en.oxforddictionaries.com/
Bauman, Zygmund, Planeta a început să se preschimbe într-un arhipelag al diasporelor: http://www.criticatac.ro/7744/zygmunt-bauman-%E2%80%9Eplaneta-a-inceput-sa-se-preschimbe-intr-un-arhipelag-al-diasporelor%E2%80%9D/, accesat la 12. 01. 2015.
Carp, Radu *Criza refugiaților nu trebuie să se transforme într-o criză a valorilor comune europene*, Articol disponibil online: http://adevarul.ro/news/politica/crizarefugiatilor-nu-trebuie-transforme-intr-o-criza-valorilor-comuneeuropene-1_55df606df5eaafab2cfb3d1a/index.html, accesat la 15. 05. 2017.

Cruceru, Marius; recenzie Sectanții: *Conviețuirea în amestecul de culturi*, http://mariuscruceru.ro/2017/02/17/sectantii-lui-siberia-de-ce-ne-intereseaza/, accesat la 17. 02. 2017.

Delors, Jacques; *Europe and Culture,* discurs disponibil online: http://www.instesw.ebox.lublin.pl/ed/0/delors.html.en, accesat la 15. 02. 2017.

Djuvara Neagu (2015), *Europa-conștient-sau-inconștient-se-sinucide* http://inliniedreapta.net/neagu-djuvara-europa-constient-sau-inconstient-se sinucide/ , accesat la 10. 01. 2015.

Fischer, Joschka; *From Confederacy to Federation-Thoughts on the Finality of European Integration,* discurs susținut la Unversitatea Humbold din Berlin la 12 Mai 2000. Discursul este disponibil online :http://www.cvce.eu/en/obj/speech_by_joschka_fischer_on_the_ultimate_objective_of_european_integration_berlin_12_may_2000-en-4cd02fa7-d9d0-4cd2-91c9-2746a3297773.html, accesat la 10. 02. 2017.

Naumescu, Valentin Brexit, Frexit, Grexit, Nexit, mai poate fi oprită dezintegrarea europeană?, articol disponibil online: http://cursdeguvernare.ro/valentin-naumescu-brexit-frexit-grexit-nexit-mai-poate-fi-oprita-dezintegrarea-europeana.html, accesat la 13. 01. 2017.

Novalis; Fragmente: *Christenheit oder Europa,* Kapitel 26. Text disponibil online: http://gutenberg.spiegel.de/buch/fragmente-6618/26, accesat la 15. 04. 2016.

Pleșu, Andrei - Toleranța și Intolerabilul, http://www.vestul.ro/uploads/file/aplesutoleranta.pdf, accesat la 15. 11. 2014.

Scott, Thomas *A Globalized God: Religion's Growing Influence in International Politics and Culture*, articol disponibil pe Internet, http://www.longlooking.com/2011/10/a-globalized-god-religions-growing-influence-in-international-politics-and-culture/ , accesat la 31. 01. 2015.

Weber, Manfred; liderul Partidului Popular European, reacție imediată după discursul Papei Francisc din Parlamentul European din 25.11.2014, disponibil online: http://www.paginaeuropeana.ro/ce-spun-alesii-despre-discursul-papei-din-parlamentul-european/, accesat la 26.11.2016.

http://adevarul.ro/international/europa/ciocniri-violente-franta-cauza-valului-islamic-1_51ea5f08c7b855ff565834f8/index.html, accesat la 06. 12. 2014.

http://revista22online.ro/70261440/ue-cu-ritmuri-si-intensitati-diferite-insa-liderii-europei-isi-reinnoiesc-juramintele-la-roma.html, accesat la 25. 03. 2017.

http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results, accesat la 10. 10. 2016.

http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25-tusk-ceremony-rome-speech/, accesat la 26. 03. 2017.

http://www.dailymail.co.uk/news/article-2009853/UK-population-growing-fastest-rate-50-years.html#ixzz1QqDOFvrZ, accesat la 13. 01. 2015.

http://www.dw.de/atac-terorist-%C3%AEn-danemarca/a-18259230, accesat la 02. 02. 2015.

http://www.dw.de/guvernul-de-la-berlin-nu-tolerează%C4%83-poli%C5%A3ia-sharia/a-17905755, accesat la 03. 12. 2014.

http://www.euronews.com/2013/06/12/german-labour-minister-proud-of-merkel-s-legacy/, accesat la 16. 02. 2015.

http://www.frontpress.ro/2011/07/viitor-negru-pentru-europa-numarul-imigrantilor-depaseste-sporul-natural-demografic-inregistrat-in-uniunea-europeana.html, accesat la 11. 12. 2014.

http://www.frontpress.ro/2014/11/angela-merkel-diversitatea-culturala-a-esuat-in-germania.html, accesat la 09. 12. 2014.

http://www.gallup.com/strategicconsulting/ro-ro/government.aspx

http://www.gatestoneinstitute.org/2722/european-union-collapse, accesat la 20. 01. 2015.

http://www.mediafax.ro/social/romania-are-cea-mai-ridicata-rata-de-avort-din-europa-480-de-avorturi-la-1-000-de-nasteri-15875649, accesat la 10. 03. 2017.

http://www.paginaeuropeana.ro/musulmanii-au-infiintat-politia-sharia-si-terorizeaza-populatia-dintr-un-oras-german/ accesat la 08. 12. 2014.

http://www.rfi.ro/articol-stiri-social-43245-valul-islamic-interzis-universitatile-franceze, accesat la 08. 12. 2014.

http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/15/dutch-election-results-geert-wilders-andmark-rutte-vie-power/, accesat la 16. 03. 2017.

http://www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed

http://www.wall-street.ro/articol/International/166496/alegeri-europarlamentare-extremistii-castiga-in-franta-si-marea-britanie.html, accesat la 18. 12. 2014.

https://mappingworld.wordpress.com/2012/06/26/eurotopia-amb-cervesa/, accesat la 17. 12. 2014.

https://www.dcnews.ro/rezultat-alegeri-olanda-vot-crucial-pentru-viitorul-ue_535994.html, accesat la 15. 03. 2017.

https://www.neweurope.eu/article/crisis-continues-n-ireland-brussels-willing-play-constructively/, accesat la 28. 03. 2017.

https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/mar/15/nicola-sturgeon-brexit-scottish-independence-snp-second-referendum, accesat la 15. 03. 2017.

ANEXE

Anexa 1

Discurs despre Europa: Winston Churchill, Uiversitatea din Zurich, 1946

www.cvce.eu

Address given by Winston Churchill (Zurich, 19 September 1946)

Caption: On 19 September 1946, Winston Churchill, British Conservative leader, gives an address at the University of Zurich in which he identifies Franco-German reconciliation and the establishment of a European organisation as conditions for peace and liberty throughout the continent.
Source: Winston Churchill, speech delivered at the University of Zurich, 19 September 1946. [EN LIGNE]. [Strasbourg]: Council of Europe - Conseil de l'Europe, mise a jour 21.11.2005[21.11.2005]. Disponible sur http://www.coe.int/T/E/Com/About_Coe/DiscoursChurchill.asp.

URL: http://www.cvce.eu/obj/address_given_by_winston_churchill_zurich_19_september_1946-en-7dc5a4cc-4453-4c2a-b130-b534b7d76ebd.html
Last updated: 06/05/2014

Address given by Winston Churchill (Zurich, 19 September 1946)

I wish to speak about the tragedy of Europe, this noble continent, the home of all the great parent races of the Western world, the foundation of Christian faith and ethics, the origin of most of the culture, arts, philosophy and science both of ancient and modern times. If Europe were once united in the sharing of its common inheritance there would be no limit to the happiness, prosperity and glory which its 300 million or 400 million people would enjoy. Yet it is from Europe that has sprung that series of frightful nationalistic quarrels, originated by the Teutonic nations in their rise to power, which we have seen in this 20th century and in our own lifetime wreck the peace and mar the prospects of all mankind.

What is this plight to which Europe has been reduced? Some of the smaller states have indeed made a good recovery, but over wide areas are a vast, quivering mass of tormented, hungry, careworn and bewildered human beings, who wait in the ruins of their cities and homes and scan the dark horizons for the approach of some new form of tyranny or terror. Among the victors there is a Babel of voices, among the vanquished the sullen silence of despair. That is all that Europeans, grouped in so many ancient states and nations, and that is all that the Germanic races have got by tearing each other to pieces and spreading havoc far and wide. Indeed, but for the fact that the great republic across the Atlantic realised that the ruin or enslavement of Europe would involve her own fate as well, and stretched out hands of succour and guidance, the Dark Ages would have returned in all their cruelty and squalor. They may still return.

Yet all the while there is a remedy which, if it were generally and spontaneously adopted by the great majority of people in many lands, would as by a miracle transform the whole scene and would in a few years make all Europe, or the greater part of it, as free and happy as Switzerland is today. What is this sovereign remedy? It is to recreate the European fabric, or as much of it as we can, and to provide it with a structure under which it can dwell in peace, safety and freedom. We must build a kind of United States of Europe. In this way only will hundreds of millions of toilers be able to regain the simple joys and hopes which make life worth living. The process is simple. All that is needed is the resolve of hundreds of millions of men and women to do right instead of wrong and to gain as their reward blessing instead of cursing.

Much work has been done upon this task by the exertions of the Pan-European Union, which owes so much to the famous French patriot and statesman Aristide Briand. There is also that immense body which was brought into being amidst high hopes after the First World War — the League of Nations. The League did not fail because of its principles or conceptions. It failed because those principles were deserted by those states which brought it into being, because the governments of those states feared to face the facts and act while time remained. This disaster must not be repeated. There is, therefore, much knowledge and material with which to build and also bitter, dearly bought experience to spur.

There is no reason why a regional organisation of Europe should in any way conflict with the world organisation of the United Nations. On the contrary, I believe that the larger synthesis can only survive if it is founded upon broad natural groupings. There is already a natural grouping in the Western Hemisphere. We British have our own Commonwealth of Nations. These do not weaken, on the contrary they strengthen, the world organisation. They are in fact its main support. And why should there not be a European group which could give a sense of enlarged patriotism and common citizenship to the distracted peoples of this mighty continent? And why should it not take its rightful place with other great groupings and help to shape the honourable destiny of man? In order that this may be accomplished there must be an act of faith in which the millions of families speaking many languages must consciously take part.

We all know that the two World Wars through which we have passed arose out of the vain passion of Germany to play a dominating part in the world. In this last struggle crimes and massacres have been committed for which there is no parallel since the Mongol invasion of the 13th century, no equal at any time in human history. The guilty must be punished. Germany must be deprived of the power to rearm and make another aggressive war. But when all this has been done, as it will be done, as it is being done, there must be an end to retribution. There must be what Mr Gladstone many years ago called a "blessed act of oblivion". We must all turn our backs upon the horrors of the past and look to the future. We cannot afford to drag forward across the years to come hatreds and revenges which have sprung from the injuries of the past. If Europe is to be saved

from infinite misery, and indeed from final doom, there must be this act of faith in the European family, this act of oblivion against all crimes and follies of the past. Can the peoples of Europe rise to the heights of the soul and of the instinct and spirit of man? If they could, the wrongs and injuries which have been inflicted would have been washed away on all sides by the miseries which have been endured. Is there any need for further floods of agony? Is the only lesson of history to be that mankind is unteachable? Let there be justice, mercy and freedom. The peoples have only to will it and all will achieve their heart's desire.

I am now going to say something that will astonish you. The first step in the re-creation of the European family must be a partnership between France and Germany. In this way only can France recover the moral and cultural leadership of Europe. There can be no revival of Europe without a spiritually great France and a spiritually great Germany. The structure of the United States of Europe will be such as to make the material strength of a single State less important. Small nations will count as much as large ones and gain their honour by a contribution to the common cause. The ancient States and principalities of Germany, freely joined for mutual convenience in a federal system, might take their individual places among the United States of Europe.

But I must give you warning, time may be short. At present there is a breathing space. The cannons have ceased firing. The fighting has stopped. But the dangers have not stopped. If we are to form a United States of Europe, or whatever name it may take, we must begin now. In these present days we dwell strangely and precariously under the shield, and I even say protection, of the atomic bomb. The atomic bomb is still only in the hands of a nation which, we know, will never use it except in the cause of right and freedom, but it may well be that in a few years this awful agency of destruction will be widespread and that the catastrophe following from its use by several warring nations will not only bring to an end all that we call civilisation but may possibly disintegrate the globe itself.

I now sum up the propositions which are before you. Our constant aim must be to build and fortify the United Nations Organisation. Under and within that world concept we must re-create the European family in a regional structure called, it may be, the United States of Europe, and the first practical step will be to form a Council of Europe. If at first all the States of Europe are not willing or able to join a union we must nevertheless proceed to assemble and combine those who will and who can. The salvation of the common people of every race and every land from war and servitude must be established on solid foundations, and must be created by the readiness of all men and women to die rather than to submit to tyranny. In this urgent work France and Germany must take the lead together. Great Britain, the British Commonwealth of Nations, mighty America — and, I trust, Soviet Russia, for then indeed all would be well — must be the friends and sponsors of the new Europe and must champion its right to live. Therefore I say to you "Let Europe arise!"

Anexa 2

Discursul lui Joschka Fischer din 12 Mai 2000 susținut la Universitatea Humbold din Berlin: *From Confederacy to Federation - Thoughts on the finality of European integration*

www.cvce.eu

Speech by Joschka Fischer on the ultimate objective of European integration (Berlin, 12 May 2000)

Caption: In a speech delivered on 12 May 2000 at the Humboldt University in Berlin, Joschka Fischer, German Foreign Minister, speaks in a private capacity in the debate on the future of the European Union. He proposes that a constitutional treaty be concluded which establishes a European Federation based on the principle of subsidiarity.
Source: "From Confederacy to Federation - Thoughts on the finality of European integration" Speech by Joschka Fischer at the Humboldt University in Berlin, 12 May 2000. [ON-LINE]. [Berlin]. Auswartiges Amt (The Federal Foreign Office), [17.01.2005]. Available on http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/infoservice/download/pdf/reden/redene/r000512b-r1008e.pdf
Copyright: (c) Auswärtiges Amt
URL:
http://www.cvce.eu/obj/speech_by_joschka_fischer_on_the_ultimate_objective_of_european_integration_berlin_12_may_2000-en-4cd02fa7-d9d0-4cd2-91c9-2746a3297773.html
Publication date: 19/12/2013

Speech by Joschka Fischer at the Humboldt University: "From Confederacy to Federation – Thoughts on the finality of European integration" (Berlin, 12 May 2000)

(Translation of advance text)

Fifty years ago almost to the day, Robert Schuman presented his vision of a "European Federation" for the preservation of peace. This heralded a completely new era in the history of Europe. European integration was the response to centuries of a precarious balance of powers on this continent which again and again resulted in terrible hegemonic wars culminating in the two World Wars between 1914 and 1945. The core of the concept of Europe after 1945 was and still is a rejection of the European balance of power principle and the hegemonic ambitions of individual states that had emerged following the Peace of Westphalia in 1648, a rejection which took the form of closer meshing of vital interests and the transfer of nation state sovereign rights to supranational European institutions.

Fifty years on, Europe, the process of European integration, is probably the biggest political challenge facing the states and peoples involved, because its success or failure, indeed even just the stagnation of this process of integration, will be of crucial importance to the future of each and every one of us, but especially to the future of the young generation. And it is this process of European integration that is now being called into question by many people; it is viewed as a bureaucratic affair run by a faceless, soulless Eurocracy in Brussels – at best boring, at worst dangerous.

Not least for this reason I should like to thank you for the opportunity to mull over in public a few more fundamental and conceptional thoughts on the future shape of Europe. Allow me, if you will, to cast aside for the duration of this speech the mantle of German Foreign Minister and member of the Government – a mantle which is occasionally rather restricting when it comes to reflecting on things in public – although I know it is not really possible to do so. But what I want to talk to you about today is not the operative challenges facing European policy over the next few months, not the current intergovernmental conference, the EU's enlargement to the east or all those other important issues we have to resolve today and tomorrow, but rather the possible strategic prospects for European integration far beyond the coming decade and the intergovernmental conference.

So let's be clear: this is not a declaration of the Federal Government's position, but a contribution to a discussion long begun in the public arena about the "finality" of European integration, and I am making it simply as a staunch European and German parliamentarian. I am all the more pleased, therefore, that, on the initiative of the Portuguese presidency, the last informal EU Foreign Ministers' Meeting in the Azores held a long, detailed and extremely productive discussion on this very topic, the finality of European integration, a discussion that will surely have consequences.

Ten years after the end of the cold war and right at the start of the age of globalization one can literally almost feel that the problems and challenges facing Europe have wound themselves into a knot which will be very hard to undo within the existing framework: the introduction of the single currency, the EU's incipient eastern enlargement, the crisis of the last EU Commission, the poor acceptance of the European Parliament and low turn outs for European elections, the wars in the Balkans and the development of a common foreign and security policy not only define what has been achieved but also determine the challenges still to be overcome.

Quo vadis Europa? is the question posed once again by the history of our continent. And for many reasons the answer Europeans will have to give, if they want to do well by themselves and their children, can only be this: onwards to the completion of European integration. A step backwards, even just standstill or contentment with what has been achieved, would demand a fatal price of all EU member states and of all those who want to become members; it would demand a fatal price above all of our people. This is particularly true for Germany and the Germans.

The task ahead of us will be anything but easy and will require all our strength; in the coming decade we will have to enlarge the EU to the east and south east, and this will in the end mean a doubling in the number

of members. And at the same time, if we are to be able to meet this historic challenge and integrate the new member states without substantially denting the EU's capacity for action, we must put into place the last brick in the building of European integration, namely political integration.

The need to organize these two processes in parallel is undoubtedly the biggest challenge the Union has faced since its creation. But no generation can choose the challenges it is tossed by history, and this is the case here too. Nothing less than the end of the cold war and of the forced division of Europe is facing the EU and thus us with this task, and so today we need the same visionary energy and pragmatic ability to assert ourselves as was shown by Jean Monnet and Robert Schuman after the end of the Second World War. And like then, after the end of this last great European war, which was – as almost always – also a Franco German war, this latest stage of European Union, namely eastern enlargement and the completion of political integration, will depend decisively on France and Germany.

Two historic decisions in the middle of last century fundamentally altered Europe's fate for the better: firstly, the USA's decision to stay in Europe, and secondly France's and Germany's commitment to the principle of integration, beginning with economic links.

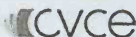
The idea of European integration and its implementation not only gave rise to an entirely new order in Europe – to be more exact, in Western Europe – but European history underwent a fundamental about turn. Just compare the history of Europe in the first half of the 20th century with that in the second half and you will immediately understand what I mean. Germany's perspective in particular teaches a host of lessons, because it makes clear what our country really owes to the concept and implementation of European integration.

This new principle of the European system of states, which could almost be called revolutionary, emanated from France and her two great statesmen Robert Schuman and Jean Monnet. Every stage of its gradual realization, from the establishment of the European Coal and Steel Community to the creation of the single market and the introduction of the single currency, depended essentially on the alliance of Franco German interests. This was never exclusive, however, but always open to other European states, and so it should remain until finality has been achieved.

European integration has proved phenomenally successful. The whole thing had just one decisive shortcoming, forced upon it by history: it was not the whole of Europe, but merely its free part in the West. For fifty years the division of Europe cut right through Germany and Berlin, and on the eastern side of the Wall and barbed wire an indispensable part of Europe, without which European integration could never be completed, waited for its chance to take part in the European unification process. That chance came with the end of the division of Europe and Germany in 1989/90.

Robert Schuman saw this quite clearly back in 1963: "We must build the united Europe not only in the interest of the free nations, but also in order to be able to admit the peoples of Eastern Europe into this community if, freed from the constraints under which they live, they want to join and seek our moral support. We owe them the example of a unified, fraternal Europe. Every step we take along this road will mean a new opportunity for them. They need our help with the transformation they have to achieve. It is our duty to be prepared."

Following the collapse of the Soviet empire the EU had to open up to the east, otherwise the very idea of European integration would have undermined itself and eventually self destructed. Why? A glance at the former Yugoslavia shows us the consequences, even if they would not always and everywhere have been so extreme. An EU restricted to Western Europe would forever have had to deal with a divided system in Europe: in Western Europe integration, in Eastern Europe the old system of balance with its continued national orientation, constraints of coalition, traditional interest led politics and the permanent danger of nationalist ideologies and confrontations. A divided system of states in Europe without an overarching order would in the long term make Europe a continent of uncertainty, and in the medium term these traditional lines of conflict would shift from Eastern Europe into the EU again. If that happened Germany in particular would be the big loser. The geopolitical reality after 1989 left no serious alternative to the eastward

enlargement of the European institutions, and this has never been truer than now in the age of globalization.

In response to this truly historic turnaround the EU consistently embarked upon a far reaching process of reform:

– In Maastricht one of the three essential sovereign rights of the modern nation state – currency, internal security and external security – was for the first time transferred to the sole responsibility of a European institution. The introduction of the euro was not only the crowning point of economic integration, it was also a profoundly political act, because a currency is not just another economic factor but also symbolizes the power of the sovereign who guarantees it. A tension has emerged between the communitarization of economy and currency on the one hand and the lack of political and democratic structures on the other, a tension which might lead to crises within the EU if we do not take productive steps to make good the shortfall in political integration and democracy, thus completing the process of integration.

– The European Council in Tampere marked the beginning of a new far reaching integration project, namely the development of a common area of justice and internal security, making the Europe of the citizens a tangible reality. But there is even more to this new integration project: common laws can be a highly integrative force.

–It was not least the war in Kosovo that prompted the European states to take further steps to strengthen their joint capacity for action on foreign policy, agreeing in Cologne and Helsinki on a new goal: the development of a common security and defence policy. With this the Union has taken the next step following the euro. For how in the long term can it be justified that countries inextricably linked by monetary union and by economic and political realities do not also face up together to external threats and together maintain their security?

– Agreement was also reached in Helsinki on a concrete plan for the enlargement of the EU. With these agreements the external borders of the future EU are already emerging. It is foreseeable that the European Union will have 27, 30 or even more members at the end of the enlargement process, almost as many as the CSCE at its inception.

Thus we in Europe are currently facing the enormously difficult task of organizing two major projects in parallel:

1. Enlargement as quickly as possible. This poses difficult problems of adaptation both for the acceding states and for the EU itself. It also triggers fear and anxiety in our citizens: are their jobs at risk? Will enlargement make Europe even less transparent and comprehensible for its citizens? As seriously as we must tackle these questions, we must never lose sight of the historic dimension of eastern enlargement. For this is a unique opportunity to unite our continent, wracked by war for centuries, in peace, security, democracy and prosperity.

Enlargement is a supreme national interest, especially for Germany. It will be possible to lastingly overcome the risks and temptations objectively inherent in Germany's dimensions and central situation through the enlargement and simultaneous deepening of the EU. Moreover, enlargement – consider the EU's enlargement to the south – is a pan European programme for growth. Enlargement will bring tremendous benefits for German companies and for employment. Germany must therefore continue its advocacy of rapid eastern enlargement. At the same time, enlargement must be effected carefully and in accordance with the Helsinki decision.

2. Europe's capacity to act. The institutions of the EU were created for six member states. They just about still function with fifteen. While the first step towards reform, to be taken at the upcoming intergovernmental conference and introducing increased majority voting, is important, it will not in the long term be sufficient for integration as a whole. The danger will then be that enlargement to include 27 or 30 members will hopelessly overload the EU's ability to absorb, with its old institutions and mechanisms, even with increased use of majority decisions, and that it could lead to severe crises. But this danger, it goes

without saying, is no reason not to push on with enlargement as quickly as possible; rather it shows the need for decisive, appropriate institutional reform so that the Union's capacity to act is maintained even after enlargement. The consequence of the irrefutable enlargement of the EU is therefore erosion or integration.

Fulfilling these two tasks is at the heart of the current intergovernmental conference. The EU has pledged to be able to admit new members by 1 January 2003. Following the conclusion of Agenda 2000, the aim now is to put in place the institutional preconditions for the next round of enlargement. Resolving the three key questions – the composition of the Commission, the weighting of votes in the Council and particularly the extension of majority decisions – is indispensable for the smooth continuation of the process of enlargement. As the next practical step these three questions now have absolute priority.

Crucial as the intergovernmental conference is as the next step for the future of the EU, we must, given Europe's situation, already begin to think beyond the enlargement process and consider how a future "large" EU can function as it ought to function and what shape it must therefore take. And that's what I want to do now.

•••

Permit me therefore to remove my Foreign Minister's hat altogether in order to suggest a few ideas both on the nature of this so called finality of Europe and on how we can approach and eventually achieve this goal. And all the Eurosceptics on this and the other side of the Channel would be well advised not to immediately produce the big headlines again, because firstly this is a personal vision of a solution to the European problems. And, secondly, we are talking here about the long term, far beyond the current intergovernmental conference. So no one need be afraid of these ideas.

Enlargement will render imperative a fundamental reform of the European institutions. Just what would a European Council with thirty heads of state and government be like? Thirty presidencies? How long will Council meetings actually last? Days, maybe even weeks? How, with the system of institutions that exists today, are thirty states supposed to balance interests, take decisions and then actually act? How can one prevent the EU from becoming utterly intransparent, compromises from becoming stranger and more incomprehensible, and the citizens' acceptance of the EU from eventually hitting rock bottom?

Question upon question, but there is a very simple answer: the transition from a union of states to full parliamentarization as a European Federation, something Robert Schuman demanded 50 years ago. And that means nothing less than a European Parliament and a European government which really do exercise legislative and executive power within the Federation. This Federation will have to be based on a constituent treaty.

I am well aware of the procedural and substantive problems that will have to be resolved before this goal can be attained. For me, however, it is entirely clear that Europe will only be able to play its due role in global economic and political competition if we move forward courageously. The problems of the 21st century cannot be solved with the fears and formulae of the 19th and 20th centuries.

Of course, this simple solution is immediately criticized as being utterly unworkable. Europe is not a new continent, so the criticism goes, but full of different peoples, cultures, languages and histories. The nation states are realities that cannot simply be erased, and the more globalization and Europeanization create superstructures and anonymous actors remote from the citizens, the more the people will cling on to the nation states that give them comfort and security.

Now I share all these objections, because they are correct. That is why it would be an irreparable mistake in the construction of Europe if one were to try to complete political integration against the existing national institutions and traditions rather than by involving them. Any such endeavour would be doomed to failure by the historical and cultural environment in Europe. Only if European integration takes the nation states along with it into such a Federation, only if their institutions are not devalued or even made to disappear, will such a project be workable despite all the huge difficulties. In other words: the existing concept of a federal

European state replacing the old nation states and their democracies as the new sovereign power shows itself to be an artificial construct which ignores the established realities in Europe. The completion of European integration can only be successfully conceived if it is done on the basis of a division of sovereignty between Europe and the nation state. Precisely this is the idea underlying the concept of "subsidiarity", a subject that is currently being discussed by everyone and understood by virtually no one.

So what must one understand by the term "division of sovereignty"? As I said, Europe will not emerge in a political vacuum, and so a further fact in our European reality is therefore the different national political cultures and their democratic publics, separated in addition by linguistic boundaries. A European Parliament must therefore always represent two things: a Europe of the nation states and a Europe of the citizens. This will only be possible if this European Parliament actually brings together the different national political elites and then also the different national publics.

In my opinion, this can be done if the European parliament has two chambers. One will be for elected members who are also members of their national parliaments. Thus there will be no clash between national parliaments and the European parliament, between the nation state and Europe. For the second chamber a decision will have to be made between the Senate model, with directly elected senators from the member states, and a chamber of states along the lines of Germany's Bundesrat. In the United States, every state elects two senators; in our Bundesrat, in contrast, there are different numbers of votes.

Similarly, there are two options for the European executive, or government. Either one can decide in favour of developing the European Council into a European government, i.e. the European government is formed from the national governments, or – taking the existing Commission structure as a starting point – one can opt for the direct election of a president with far reaching executive powers. But there are also various other possibilities between these two poles.

Now objections will be raised that Europe is already much too complicated and much too intransparent for the citizen, and here we are wanting to make it even more complicated. But the intention is quite the opposite. The division of sovereignty between the Union and the nation states requires a constituent treaty which lays down what is to be regulated at European level and what has still to be regulated at national level. The majority of regulations at EU level are in part the result of inductive communitarization as per the "Monnet method" and an expression of inter state compromise within today's EU. There should be a clear definition of the competences of the Union and the nation states respectively in a European constituent treaty, with core sovereignties and matters which absolutely have to be regulated at European level being the domain of the Federation, whereas everything else would remain the responsibility of the nation states. This would be a lean European Federation, but one capable of action, fully sovereign yet based on self confident nation states, and it would also be a Union which the citizens could understand, because it would have made good its shortfall on democracy.

However, all this will not mean the abolition of the nation state. Because even for the finalized Federation the nation state, with its cultural and democratic traditions, will be irreplaceable in ensuring the legitimation of a union of citizens and states that is wholly accepted by the people. I say this not least with an eye to our friends in the United Kingdom, because I know that the term "federation" irritates many Britons. But to date I have been unable to come up with another word. We do not wish to irritate anyone.

Even when European finality is attained, we will still be British or German, French or Polish. The nation states will continue to exist and at European level they will retain a much larger role than the Länder have in Germany. And in such a Federation the principle of subsidiarity will be constitutionally enshrined.

These three reforms – the solution of the democracy problem and the need for fundamental reordering of competences both horizontally, i.e. among the European institutions, and vertically, i.e. between Europe, the nation state and the regions – will only be able to succeed if Europe is established anew with a constitution. In other words: through the realization of the project of a European constitution centred around basic, human and civil rights, an equal division of powers between the European institutions and a precise delineation between European and nation state level. The main axis for such a European constitution will be the

relationship between the Federation and the nation state. Let me not be misunderstood: this has nothing whatsoever to do with a return to renationalization, quite the contrary.

The question which is becoming more and more urgent today is this: can this vision of a Federation be achieved through the existing method of integration, or must this method itself, the central element of the integration process to date, be cast into doubt?

In the past, European integration was based on the "Monnet method" with its communitarization approach in European institutions and policy. This gradual process of integration, with no blueprint for the final state, was conceived in the 1950s for the economic integration of a small group of countries. Successful as it was in that scenario, this approach has proved to be of only limited use for the political integration and democratization of Europe. Where it was not possible for all EU members to move ahead, smaller groups of countries of varying composition took the lead, as was the case with Economic and Monetary Union and with Schengen.

Does the answer to the twin challenge of enlargement and deepening, then, lie in such a differentiation, an enhanced cooperation in some areas? Precisely in an enlarged and thus necessarily more heterogeneous Union, further differentiation will be inevitable. To facilitate this process is thus one of the priorities of the intergovernmental conference.

However, increasing differentiation will also entail new problems: a loss of European identity, of internal coherence, as well as the danger of an internal erosion of the EU, should ever larger areas of intergovernmental cooperation loosen the nexus of integration. Even today a crisis of the Monnet method can no longer be overlooked, a crisis that cannot be solved according to the method's own logic.

That is why Jacques Delors, Helmut Schmidt and Valéry Giscard d'Estaing have recently tried to find new answers to this dilemma. Delors' idea is that a "federation of nation states", comprising the six founding states of the European Community, should conclude a "treaty within the treaty" with a view to making far reaching reforms in the European institutions. Schmidt and Giscard's ideas are in a similar vein, though they place the Euro 11 states at the centre, rather than just the six founding states. As early as 1994 Karl Lamers and Wolfgang Schäuble proposed the creation of a "core Europe", but it was stillborn, as it were, because it presupposed an exclusive, closed "core", even omitting the founding state Italy, rather than a magnet of integration open to all.

So if the alternative for the EU in the face of the irrefutable challenge posed by eastern enlargement is indeed either erosion or integration, and if clinging to a federation of states would mean standstill with all its negative repercussions, then, under pressure from the conditions and the crises provoked by them, the EU will at some time within the next ten years be confronted with this alternative: will a majority of member states take the leap into full integration and agree on a European constitution? Or, if that doesn't happen, will a smaller group of member states take this route as an avant garde, i.e. will a centre of gravity emerge comprising a few member states which are staunchly committed to the European ideal and are in a position to push ahead with political integration? The question then would simply be: when will be the right time? Who will be involved? And will this centre of gravity emerge within or outside the framework provided by the treaties? One thing at least is certain: no European project will succeed in future either without the closest Franco German cooperation.

Given this situation, one could imagine Europe's further development far beyond the coming decade in two or three stages:

First the expansion of reinforced cooperation between those states which want to cooperate more closely than others, as is already the case with Economic and Monetary Union and Schengen. We can make progress in this way in many areas: on the further development of Euro 11 to a politico economic union, on environmental protection, the fight against crime, the development of common immigration and asylum policies and of course on the foreign and security policy. In this context it is of paramount importance that closer cooperation should not be misunderstood as the end of integration.

One possible interim step on the road to completing political integration could then later be the formation of a centre of gravity. Such a group of states would conclude a new European framework treaty, the nucleus of a constitution of the Federation. On the basis of this treaty, the Federation would develop its own institutions, establish a government which within the EU should speak with one voice on behalf of the members of the group on as many issues as possible, a strong parliament and a directly elected president. Such a centre of gravity would have to be the avant garde, the driving force for the completion of political integration and should from the start comprise all the elements of the future federation.

I am certainly aware of the institutional problems with regard to the current EU that such a centre of gravity would entail. That is why it would be critically important to ensure that the EU acquis is not jeopardized, that the union is not divided and the bond holding it together are not damaged, either in political or in legal terms. Mechanisms would have to be developed which permit the members of the centre of gravity to cooperate smoothly with others in the larger EU.

The question of which countries will take part in such a project, the EU founding members, the Euro 11 members or another group, is impossible to answer today. One thing must be clear when considering the option of forming a centre of gravity: this avant garde must never be exclusive but must be open to all member states and candidate countries, should they desire to participate at a certain point in time. For those who wish to participate but do not fulfil the requirements, there must be a possibility to be drawn closer in. Transparency and the opportunity for all EU member states to participate would be essential factors governing the acceptance and feasibility of the project. This must be true in particular with regard to the candidate countries. For it would be historically absurd and utterly stupid if Europe, at the very time when it is at long last reunited, were to be divided once again.

Such a centre of gravity must also have an active interest in enlargement and it must be attractive to the other members. If one follows Hans Dietrich Genscher's tenet that no member state can be forced to go farther than it is able or willing to go, but that those who do not want to go any farther cannot prevent others from doing so, then the centre of gravity will emerge within the treaties. Otherwise it will emerge outside them.

The last step will then be completion of integration in a European Federation. Let's not misunderstand each other: closer cooperation does not automatically lead to full integration, either by the centre of gravity or straight away by the majority of members. Initially, enhanced cooperation means nothing more than increased intergovernmentalization under pressure from the facts and the shortcomings of the "Monnet Method". The steps towards a constituent treaty – and exactly that will be the precondition for full integration – require a deliberate political act to reestablish Europe.

This, ladies and gentlemen, is my personal vision for the future: from closer cooperation towards a European constituent treaty and the completion of Robert Schuman's great idea of a European Federation. This could be the way ahead!

Anexa 3

Declarația de la Roma 2017: declarația comună a celor 27 de lideri din statele membre și ale Consiliului European, Paralamentului European și Comisiei Europene.

European Commission - Statement

Rome Declaration of the Leaders of 27 Member States and of the European Council, the European Parliament and the European Commission

Brussels, 25 March 2017

Declaration of the Leaders of 27 Member States and of the European Council, the European Parliament and the European Commission

The Rome Declaration

We, the Leaders of 27 Member States and of EU institutions, take pride in the achievements of the European Union: the construction of European unity is a bold, far-sighted endeavour. Sixty years ago, recovering from the tragedy of two world wars, we decided to bond together and rebuild our continent from its ashes. We have built a unique Union with common institutions and strong values, a community of peace, freedom, democracy, human rights and the rule of law, a major economic power with unparalleled levels of social protection and welfare.

European unity started as the dream of a few, it became the hope of the many. Then Europe became one again. Today, we are united and stronger: hundreds of millions of people across Europe benefit from living in an enlarged Union that has overcome the old divides.

The European Union is facing unprecedented challenges, both global and domestic: regional conflicts, terrorism, growing migratory pressures, protectionism and social and economic inequalities. Together, we are determined to address the challenges of a rapidly changing world and to offer to our citizens both security and new opportunities.

We will make the European Union stronger and more resilient, through even greater unity and solidarity amongst us and the respect of common rules. Unity is both a necessity and our free choice. Taken individually, we would be side-lined by global dynamics. Standing together is our best chance to influence them, and to defend our common interests and values. We will act together, at different paces and intensity where necessary, while moving in the same direction, as we have done in the past, in line with the Treaties and keeping the door open to those who want to join later. Our Union is undivided and indivisible.

In the ten years to come we want a Union that is safe and secure, prosperous, competitive, sustainable and socially responsible, and with the will and capacity of playing a key role in the world and of shaping globalisation. We want a Union where citizens have new opportunities for cultural and social development and economic growth. We want a Union which remains open to those European countries that respect our values and are committed to promoting them.

In these times of change, and aware of the concerns of our citizens, we commit to the Rome Agenda, and pledge to work towards:

1. A safe and secure Europe: a Union where all citizens feel safe and can move freely, where our external borders are secured, with an efficient, responsible and sustainable migration policy, respecting international norms; a Europe determined to fight terrorism and organised crime.
2. A prosperous and sustainable Europe: a Union which creates growth and jobs; a Union where a strong, connected and developing Single Market, embracing technological transformation, and a stable and further strengthened single currency open avenues for growth, cohesion, competitiveness, innovation and exchange, especially for small and medium-sized enterprises; a Union promoting sustained and sustainable growth; through investment, structural reforms and working towards completing the Economic and Monetary Union; a Union where economies converge; a Union where energy is secure and affordable and the environment clean and safe.
3. A social Europe: a Union which, based on sustainable growth, promotes economic and social progress as well as cohesion and convergence, while upholding the integrity of the internal market; a Union taking into account the diversity of national systems and the key role of social partners; a Union which promotes equality between women and men as well as rights and equal opportunities for all; a Union which fights unemployment, discrimination, social exclusion and poverty; a Union where young people receive the best education and training and can study and

find jobs across the continent; a Union which preserves our cultural heritage and promotes cultural diversity.

4. A stronger Europe on the global scene: a Union further developing existing partnerships, building new ones and promoting stability and prosperity in its immediate neighbourhood to the east and south, but also in the Middle East and across Africa and globally; a Union ready to take more responsibilities and to assist in creating a more competitive and integrated defence industry; a Union committed to strengthening its common security and defence, also in cooperation and complementarity with the North Atlantic Treaty Organisation, taking into account national circumstances and legal commitments; a Union engaged in the United Nations and standing for a rules-based multilateral system, proud of its values and protective of its people, promoting free and fair trade and a positive global climate policy.

We will pursue these objectives, firm in the belief that Europe's future lies in our own hands and that the European Union is the best instrument to achieve our objectives. We pledge to listen and respond to the concerns expressed by our citizens and will engage with our national parliaments. We will work together at the level that makes a real difference, be it the European Union, national, regional, or local, and in a spirit of trust and loyal cooperation, both among Members States and between them and the EU institutions, in line with the principle of subsidiarity. We will allow for the necessary room for manoeuvre at the various levels to strengthen Europe's innovation and growth potential. We want the Union to be big on big issues and small on small ones. We will promote a democratic, effective and transparent decision-making process and better delivery.

We as Leaders, working together within the European Council and among our institutions, will ensure that today's agenda is implemented, so as to become tomorrow's reality. We have united for the better. Europe is our common future.

STATEMENT/17/767

Press contacts:

Margaritis SCHINAS (+ 32 2 296 05 24)
Mina ANDREEVA (+32 2 299 13 82)
Natasha BERTAUD (+32 2 296 74 56)

General public inquiries: Europe Direct by phone 00 800 67 89 10 11 or by email

Attachments

The Rome Agenda.pdf
Rome declaration factsheet_Social Europe.pdf
Rome declaration factsheet_single market.pdf
Rome declaration factsheet_global EU.pdf
Rome declaration factsheet_Migration.pdf
Better Regulation Factsheet.pdf
Rome declaration factsheet_enhance cooperation.pdf

Anexa 4

Discursul de recepție Doctor Honoris Causa al Anei Blandiana[1]

ISTORIA CA VIITOR

Discursul doamnei Ana Blandiana

Aş vrea ca să încep rugându-vă să nu priviţi ca pe o întâmplare stranie faptul că un scriitor ca mine vine să vă vorbească despre istorie. Numai din perspectiva finală a ultimului secol, care a apropiat poezia mai mult de joc decât de religie, acest lucru poate să apară nefiresc. În Grecia preclasică, dimpotrivă, aezii erau purtătorii din generaţie în generaţie ai memoriei colective, devenită în egală măsură poem şi istorie, iar în mitologie Memoria – Mnemosine – era mama tuturor muzelor.

Titlul alocuţiunii pe care am pregătit-o pentru acest prilej solemn – pe care n-aş fi îndrăznit să-l visez niciodată în lungii ani în care singura mea speranţă fără măsură era să devin studentă a acestei prestigioase universităţi – este *Istoria, ca viitor,* ceea ce nu înseamnă că voi îndrăzni să mă erijez în istoric şi să prezint sub acest titlu un studiu ci, mai degrabă, sau chiar dimpotrivă, îi voi permite scriitorului care sunt să privească istoria ca pe o sursă de subiective proiecte de trecut, cu atât mai tulburătoare cu cât reuşesc să-şi întindă umbrele până la noi şi mai departe.

Faptul că Facultatea de Studii Europene este cea care a avut iniţiativa onoarei care mi se face azi - iniţiativă căreia i s-au alăturat atât Facultatea de Litere,cât şi cea de Istorie şi Filozofie - m-a determinat să aleg ca arie a meditaţiei nu ţara, ci continentul căreia îi aparţinem şi care de altfel este mai în cumpănă şi mai ameninţat azi decât alteori

Nu există nici o îndoială că omenirea de azi este în criză. Dar există, oare, un singur moment al lungii sale istorii când să nu fi fost? Etimologic, în greaca veche cuvântul criză vine din verbul *krinein* care înseamnă a judeca, a analiza. Acest sens şi consecinţele sale fiind de altfel şi partea de câştig a încercării. Dacă în acest moment Europa îşi vede puse

---

[1]La inițiativa Facultății de Studii Europene și a Facultății de Litere- pe care a și absolvit-o Ana Balndiana, i s-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa din partea Universității Babeș Bolyai din Cluj Napoca la data de 24 Martie 2016. Discursul atașat aici a fost și discursul de recepție din Aula Magna.

sub semnul întrebării toate principiile - care au făcut-o să fie ceea ce este și pe care a făcut tot ce-a putut nu numai să le respecte ea insăși, ci să convingă și pe ceilalți să le respecte - ea este obligată să se oprească din goana irațională a profitului și progresului („un elan vers le pire", spunea Cioran), să tragă aer în piept și să se judece, să se analizeze, să privească în trecut ca într-o oglindă retrovizoare – în care șoferul vede pe cine a depășit și cine intenționează să-l depășească - pentru a putea înainta corect. De altfel, Winston Churchill spunea: „Mă uit în trecut ca să am perspectiva drumului pe care îl am de urmat".

Iar în nesfârșitul trecut crizele se înșiră ca mărgelele pe ață, una după alta, dar nu una lângă alta, despărțite între ele de nodurile aței, de scurte perioade de pace, de liniște, care se văd, privind în urmă, fericite, aproape miraculoase. Atlantida, epoca lui Pericle, imperiul lui Augustus, „la belle epoque", anii '60 ai secolului 20. Mărgelele nu sunt de aceeași mărime și unele au forța să se înșire din nou, să revină, iar altele nu. Iar timpul nu mai are răbdare și dă tot mai mult senzația unui mixer care se învârte din ce în ce mai repede și amenință să se oprească prin explozie. Iată, n-au trecut decât 25 de ani de când aveam sentimentul că s-a încheiat un capitol din istoria omenirii și ceea ce trăim pare să spună că tot noi vom fi martorii încheierii capitolului următor. Etape care în trecutul imemorial duraseră milenii și în istoria civilizației noastre secole, abia dacă se-ntind acum peste câteva zeci de ani.

Un lucru este sigur: că istoriei recente începe să-i lipsească nu numai răbdarea, ci și fantezia. Tot mai mult ceea ce ni se întâmplă are aerul unei operațiuni *copy-paste*, a unei reluări abia dacă într-o nouă interpretare. Trăim catastrofe și tragedii cu un obositor sentiment de *deja-vu*, ca și cum ni s-ar fi dat o istorie *second hand*.

Nu e un secret pentru nimeni că epoca noastră seamănă izbitor cu cea de la sfârșitul imperiului roman. Același aer de sfârșit de sezon, de putere, de lume. Să ne amintim: Romanii nu mai credeau în proprii zei și nici nu mai știau bine care sunt aceia, pierduți în mulțimea de zei împrumutați de la popoarele pe care le cuceriseră. De altfel, romanii înșiși se mai regăseau cu greu în mulțimea de neamuri cucerite care lunecaseră spre centru, cucerindu-l. Pe vremea pătrunderii creștinismului, Roma se pare că nu avea mai mult de 60.000 de romani la o populație de un milion de locuitori , ceilalți erau veniți din alte regimuri ale globului. Nu mă refer aici la popoarele migratoare, ci la procesul chimic de amestec al raselor și etniilor pe care l-a presupus uriașul *melting pot* rezultat din cuceririle succesive ale Romei, devenită victima propriilor ei victorii. Astăzi 50% din populația Londrei este neengleză, iar în suburbiile Parisului sau ale Rotterdamului trebuie să îți repeți unde ești pentru a nu uita că te afli în Europa. În mod evident, în antichitate, ca și acum, cei cuceriți reușesc să cucerească, vechile colonii ocupă încet-încet centrul pe care în cele din urmă reușesc să-l dizolve printr-o subtilă subversiune, în care mentalitățile, credințele,

tradițiile diferite sunt arme mai puternice decât armele propriu-zise, mai ales când foștii cuceritori nu și le mai respectă și chiar nu și le mai amintesc pe ale lor. Și pentru că se vede cu ochiul liber cum istoria se repetă, n-ar trebui decât să înțelegem ce a fost pentru a descoperi ce va fi.

Globalizarea nu este o descoperire a secolului 21. De-a lungul istoriei, de la hitiți, perși, babilonieni, fenicieni, greci, romani și până la imperiul britanic sau cel sovietic, fiecare mare putere a încercat să se mondializeze și a făcut-o pe măsura forțelor ei și a dimensiunilor cunoscute ale lumii. Alexandru cel Mare și Cezar au fost cei doi europeni care au avut ambiția și curajul să amestece populațiile lumii cunoscute, schimbându-le obiceiurile, înlocuindu-le limbile, infuențându-le religiile, transformându-le pentru a le stăpâni sau chiar stăpânindu-le pentru a le transforma. Astăzi nu se cunosc numele celor care au hotărât amestecul: în mod paradoxal democratizându-se și liberalizându-se, noțiunea de putere a devenit tot mai ocultă, iar dimensiunile ei, care nu mai sunt la scară umană, o împiedică să se personalizeze. Dar chiar dacă ar fi vorba de un proces obiectiv, determinat de progresul tehnic, satul planetar strângând la un loc nu numai informații, ci și populații, asta nu înseamnă că nu există o premeditare mai mult sau mai puțin vinovată, chiar dacă numai pentru faptul că îndrăznește să se joace de-a Dumnezeu. Un joc început odată cu turnul Babel, sfârșit mereu prost și reluat mereu, care pentru noi are ca gen proxim imperiul roman spulberat în cele din urmă de migrațiunea popoarelor.

Tot ce i se întâmplă Europei în ultima jumătate de an este, dincolo de motivațiile de ordin politic, adesea oculte, un prilej de obligatorie meditație asupra ei însăși, asupra condiției ei spirituale, acoperită, și aproape pierdută din vedere, în umbra groasă a obsesiei intereselor materiale. O gravă interogație asupra definiției ei. Este evident că în implacabila ciocnire a civilizațiilor, Europa pierde văzând cu ochii nu pentru că nu are resurse, ci pentru că nu are credință. Și nu mă refer numai la credința în Dumnezeu, deși evident și despre asta e vorba, ci pur și simplu la puterea de a crede în ceva. Încleștarea dintre unul care crede cu tărie în adevărul credinței sale, oricât de aberant ar fi acel adevăr, și unul care se îndoiește de adevărul idealurilor sale, oricât de strălucitoare, se va termina întotdeauna cu victoria primului.

Ceea ce spun nu este o pledoarie pentru fanatism, ci una pentru încredere și fermitate. Să ne amintim dezbaterile de acum nu mulți ani în urma cărora Uniunea Europeană a optat să refuze sintagma „rădăcinile creștine al Europei", infirmându-și astfel propria istorie și propria definiție culturală. Ni se va răspunde că Europa crede în libertate. E adevărat. Dar libertatea este o noțiune cu margini nesigure, în stare să producă orice, dar nu și să scuze orice. Din nefericire părinții democrației, când au scris *Carta Drepturilor Omului*, au uitat să scrie și o Cartă a datoriilor omului. „Unde nu este datorie, nu este drept,

spunea Carol I, și unde nu este ordine nu este libertate". Ordinea europeană odată sfărâmată sub pașii milioanelor de emigranți, libertatea Europei va rămâne o formă periculoasă cu un fond tot mai inexistent.

Îmi amintesc cât de impresionată am fost când l-am auzit pe Lech Walesa mărturisind că, după ce ani de zile muncitorul care a fost a luptat pentru libertate, a descoperit, devenit președinte, că de libertate răul profită mai mult decât binele. Și nu pot să mă împiedic să consider acest tip de concluzie explicația faptului că țările membre ale Uniunii Europene, care au trecut prin experiența traumatizantă a comunismului, sunt mai reticente, mai suspicioase și mai sceptice decât colegele lor occidentale, a căror corectitudine politică învățată de decenii pe de rost se întinde iresponsabilă între egoism și naivitate. Deceniile de represiune sălbatic organizată și de savante și diabolice manipulări i-au învățat pe estici să caute și să descopere răul programat, oricât de înșelătoare i-ar fi aparențele.

Dar dincolo de argumentele convingătoare ale programării refugiului ca invazie și dincoace de suspiciune, – privind nesfârșitele șiruri de oameni obosiți, cu copiii adormiți în brațe mergând de-a lungul liniilor ferate ale unui continent străin – nu poți să nu fii sfâșiat de compasiune, iar obligația de a-i ajuta să nu devină o nevoie nu numai a lor, ci și a noastră, respectând astfel nu doar drepturile omului, ci și legea infinit mai veche și mai adâncă a iubirii aproapelui și chiar a întoarcerii celuilalt obraz. Indiferent cine, și indiferent în cât de vinovat scop, a bătut gongul acestui exod, noi nu avem dreptul la indiferență nici față de această suferință omenească, nici față de explicațiile producerii ei. Pentru că aceste sute și sute de mii de oameni rătăciți pe drumurile lumii nu suferă doar de pierderea casei, de oboseală, de foame și de frig, ci și de manipulare, de îndoctrinare, de fanatizare, iar aceasta îi face și mai victime, de două ori victime. Și chiar dacă știm că a fi victimă nu e un certificat de bună purtare, ci rezultatul dramatic al unui raport de forțe niciodată nevinovate, știm și că nu avem dreptul să nu ne pese și că trebuie să găsim soluții atât pentru salvarea lor, cât și pentru salvarea noastră. Iar faptul că ne stârnesc compasiunea nu ne poate împiedica să ne stârnească neliniștea și aprehensiunea. În condiții mai mult sau mai puțin similare, Imperiul Bizantin și Imperiul Roman de Apus au plătit tribut popoarelor care lunecau spre ele, reușind să le oprească la limes și amânând astfel mersul implacabil al istoriei cu câteva sute de ani. Dar tot cenzurându-ne istoria am ajuns să nu o mai cunoaștem.

Dacă acceptăm, că actuala perioadă istorică seamănă în multe privințe cu perioada prăbușirii imperiului roman, atunci – ducând comparația mai departe pe un teren de o consistență oarecum diferită – putem accepta că fenomenul pe care a reprezentat creștinismul în căderea unuia, reprezintă lupta pentru drepturile omului azi. Diferențele dintre Noul Testament și Declarația Universală a Drepturilor Omului sunt prea mari pentru

ca paralela să nu apară riscantă și, totuși, există două asemănări care o mențin în planul logic. Acestea sunt altruismul și capacitatea lor de a se lăsa manipulate. N-o să insist asupra comparației și n-o să vorbesc despre transformările pe care le-a suferit creștinismul primitiv devenind religie de stat, dar nu pot să nu subliniez că nu există moment mai greu în viața unei idei decât acela în care ea pare că învinge și nu există idee mai disponibilă manipulării decât o idee victorioasă. Aproape religie și mai mult decât politică, corectitudinea politică a trecut drepturile omului de la condiția de credință la aceea de dogmă, o dogmă care, ca orice dogmă, evoluează în afara spiritului critic și poate deveni, în situații neobișnuite, amenințătoare. În actualele condiții, potrivit *Cartei Drepturilor Omului*, Europa ar trebui să primească pe toată lumea, dar dacă ar primi pe toată lumea, Europa s-ar dizolva în propriul ei demers și ar înceta să mai fie Europa. Ceea ce uită cei cărora o asemenea aserțiune li se pare extremistă este că Europa este cea care a scris *Carta Drepturilor Omului* și, în măsura în care Europa dispare, odată cu ea dispar și drepturile omului.

Un exemplu major al *istoriei ca viitor* pornește de la întrebările legate de *political correctness*, un termen care se folosește în general în engleză pentru că tradus și-ar pierde încărcătura ironică pe care citările o conțin. Corectitudinea politică pare o locuțiune mai benignă, care poate fi discutată, căreia i se pot pune întrebări (cine a stabilit-o? în ce scop? respectarea ei face lumea mai comprehensibilă? omul mai bun?) în timp ce political correctness este pur și simplu un ordin care nu se discută, ci se execută, iar cei ce nu o fac trebuie să se pregătească să tragă consecințele. Mi-ar fi greu să precizez data cât de cât exactă de când acest dictat politico-intelectual a început să funcționeze. E clar însă că e vorba de o perioadă de dinainte de 1989 și că, la data respectivă, noi nu numai că aveam alte probleme și priorități, dar eram prea terorizați de cenzura, devenită cenzură interioară, și prea fascinați de strălucirea libertății occidentale, pentru ca să observăm pete în soarele ei.

O dată cu libertatea, însă după acomodarea cu lumina a ochilor exersați de decenii să-și ascută privirea în întuneric, s-a constat că cei ce cunoscuseră dogmatismul de tip totalitar puteau fi convinși mult mai greu decât intelectualii occidentali să accepte un alt tip de dogmatism, oricât de nobile i-ar fi fost intențiile. La urma urmei și comunismul a fost materializarea tragică a unei frumoase utopii. *Political correctness* nu era pentru estici decât o altă formă a cenzurii interioare, pe care am considerat-o întotdeauna mai periculoasă decât cenzura pur și simplu. Și ce era mai grav era faptul că, o dată cu insistențele dresării după niște reguli care te împiedicau să le judeci, apărea bănuiala că istoria poate să se repete, că, iată, un sâmbure al vechii societăți – interdicția de a judeca singur cu propriul cap lumea prin care treci – fusese implantat în visatele grădini ale

viitorului, care riscau astfel să se umple de bălăriile trecutului. Mi-a plăcut întotdeauna să cred că istoria nu face *marche arrière*, dar descopeream acum că – mai derutant încă – nu era vorba despre o întoarcere ilicită în trecut, ci de prezența congenitală a germenilor trecutului în viitor.

O altă temă pe care prezentul o preia din istorie, istoria relativ recentă de data aceasta, este aceea a poziției față de ideea națională. Laborioasa construcție a secolului 19 care a dat coeziune și sens statelor naționale a fost introdusă în baia de acizi a demitizării și deconstrucției, pentru a se putea înălța pe terenul pustiit un alt edificiu, dictatura mondială a proletariatului,ieri, sau satul planetar,azi.. Satanizarea noțiunii de națiune, naționalitate, naționalism de către internaționalismul proletar sau de către *political correctness*, chiar dacă are scopuri diferite, se manifestă cu aceeași violență și are aceleași victime: tradiția, mândria moștenirii din bătrâni și solidaritatea cu cei din neamul tău, neamul însemnând în același timp popor, dar și familie. Pentru că, deși pare că nu are legătură, primele semne de îmbolnăvire gravă a unei societăți apar la nivelul celulei ei de bază, prin slăbirea legăturilor de familie despre care vorbește David Cooper în „Moartea familiei". Totalitarismele secolului trecut au încercat să pună ideologiile deasupra coeziunii familiale temându-se de sâmburul dur al tradiției pe care aceasta îl conținea. Îmi amintesc cum învățam la școală despre eroul Pavlik Morozov, un elev în clasa a VI-a care își denunțase bunicul chiabur, vinovat că încercase să ascundă, pentru a nu-i fi confiscate de puterea sovietică, niște grâne. Iar în arhivele CNSAS se găsesc câteva sute de dosare ale unor copii momiți sau forțați să devină denuntatori ai propriilor profesori sau ai propriilor familii și obligați să-și mintă părinții păstrând secretul. Coeziunea familiară era privită ca un potențial oponent în cele mai irespirabile perioade ale represiunii ,pentru că retragerea în interiorul familiei, ca în ultima redută împotriva nebuniei, a fost cea mai generală formă de rezistență, pasivă, dar de neînfrânt. Cu atât mai tulburător apare azi felul în care moleșirea, obosirea unei societăți prea bine hrănite, prea hedoniste, prea puțin spiritualizate se manifestă nu numai prin scăderea rigorilor morale și-a tradițiilor, ci și prin scăderea natalității, consecință directă a diminuării coeziunii familiale. Curios, în cazul Europei de azi, este felul în care se reacționează la această situație oarecum obiectivă și,evident,periculoasă : în loc ca statele să-și intensifice programele de stimulare economică a creșterii natalității (în condițiile în care cifra medie de copii pe familie este la europeni 1,2, iar la islamici 8) ultimul trend politically correct în Europa este legalizarea căsătoriilor unor familii care în mod natural nu pot face copii. Nu e singura dintre reacțiile europene care face să-mi vină în minte misterioasa psihologie a balenelor care, din când în când și din motive necunoscute, înoată spre câte un țărm și ies din lumea lor, sinucigându-se.

În orice caz, nu putem să nu recunoaștem că cel de-al treilea mileniu a început mai

curând catastrofic. Abia începuseră să se estompeze puțin ecourile nazismului și comunismului, cele două atât de rușinoase nebunii ale secolului douăzeci, că o altă absurditate și mai totală – terorismul – a inaugurat, s-ar putea spune, noul secol printr-o crimă fără precedent în istoria umanității, distrugerea turnurilor gemene, chintesență a nascocirilor tehnice science fiction, a intensității fanatismului de tip medieval și a perversiunilor sado-masochiste de serie neagră. Dar caracterul spectacular conferit de transmisiunile în direct nu trebuie să șteargă în ochii noștri filiația între crimele secolului trecut (care era, din nefericire, al nostru) și crimele noului secol.

Ura, ca un combustibil al istoriei, nu este o descoperire de dată recentă: ura comunistă de clasă și ura nazistă de rasă sunt conectate prin legături periculoase la ura sinucigașă de tip mărturisit religios a teroriștilor. Amintiți-vă că deschiderea, chiar parțială, a arhivelor sovietice a arătat că teroriștii anilor '70, '80 se antrenau în poligoanele țărilor din Est și că în atentatele din Irlanda, din Țara Bascilor sau din Orientul Mijlociu se găseau mereu arme de producție cehă sau sovietică. Amintiți-vă mai ales în ce măsură, la o privire atentă, prin tragedia iugoslavă, care a încheiat secolul XX, se relevă epilogul în același timp al comunismului și al nazismului și prologul apocalipsei din 11 septembrie. Pentru că, precum în cazul tinerilor educați să se sinucidă, popoarele balcanice – care aveau aerul de a se devora reciproc într-un război religios de tip medieval – nu erau prada unei brusce nebunii naturale, ci a unei piese politice ai cărei actori nu știau că erau numai actori, nici chiar atunci când erau omorâți pe scenă.

"Islamismul ține de ideologia politică nu de credința religioasă – scrie Thierry Wolton, autorul unei recente și monumentale *Istorii mondiale a comunismului* –, de aceea el a putut înlocui comunismul falimentar și deveni un nou spațiu pentru utopie". O observație subtilă și ciudat de adevărată, căreia nu aș avea să-i adaug decât observația că falimentarul comunism a lăsat în urmă nu numai o jumătate de continent în paragină, ci și genialele metode de manipulare care continuă să funcționeze chiar aplicate la ideologii de sens contrar. Iar dintre manipulări cea mai periculoasă și cea mai longevivă a fost și este încercarea de a estompa sau chiar de a șterge memoria. Societățile din secolele trecute, indiferent de forma lor politică și cu precădere cele de dinaintea apariției comunismului ca idee, erau niște societăți bazate pe memorie. Societățile tradiționale aveau memoria în centrul devenirii lor. O generație călca în urmele pașilor generațiilor precedente Erau niște societăți tradiționale în care fiii făceau ceea ce făcuseră părinții și părinții ceea ce făcuseră bunicii. Deci, într-un anumit sens, era ușor să păstreze continuitatea, era ușor să descopere ce este esențial. De altfel, ceea ce era esențial era stabilizat, era tabuizat, era transformat în mit și trecea din generație în generație. Într-o perioadă în care atât de multe lucruri se schimbă deodată (sistemul politic, sistemul de comunicații, chiar clima) este infinit mai greu

să stabilești ce trebuie continuat. Pentru că, până la urmă, problema memoriei este problema răspunsului la întrebarea: ce, din ceea ce au trăit cei dinaintea noastră, trebuie noi să continuăm. Și, evident, nu putem încerca măcar să răspundem decât știind ce au trăit ei. De aici importanța manualelor și orelor de istorie din programa școlară, de aici revolta că cineva ar putea urmări nemaiajungerea la generațiile tinere a memoriei trecutului. Memoria este scheletul societății omenești, și în măsura în care ea este distrusă, societatea devine un fel de monstru moale, dezarticulat, remodelabil după *dorința* oricât de criminală a celui mai puternic. În măsura în care nu știm ce a fost nu avem cum să presupunem ce va fi și nici să recunoaștem în ce măsură trecutul se oglindește în viitor. „Cunoașterea este recunoaștere" spunea Aristotel.

Una dintre cele mai citate fraze în ultimul deceniu al secolului trecut a fost fraza lui André Malraux despre secolul 21 care „va fi religios sau nu va fi deloc". Se va fi gândit Malraux la religia islamică? Pentru că, dacă da, este vorba de o adevărată premoniție a delirantelor războaie programate pentru răzbunarea cruciadelor și-a credinței fanatice într-un Dumnezeu căruia i se aduc jertfă crime și sinucideri. În orice caz terorismul având ca fundal sau ca pretext religia a devenit principala problemă a secolului 21. Sau cel puțin așa li se pare politicienilor care conduc această lume. Pentru că, de fapt, zecile de atentate cu sutele sau chiar miile lor de morți nu reprezintă nici pe departe un pericol comparabil cu cel al înaintării lente și insidioase a milioanelor de emigranți ferm hotărâți să nu se integreze și care vor dizolva din interior cultura și mentalitățile Europei secolului 21, înlocuindu-le cu imperativele unor convingeri de tip medieval. Este diferența dintre un proces fizic și unul chimic. Mai periculos decât terorismul pentru definiția și supraviețuirea Europei este bagajul spiritual și cultural pe care îl aduc noii veniți și care – prin aplicarea libertăților europene și prin dezechilibrul demografic fără speranță dintre băștinași și emigranți – vor înlocui cultura și spiritualitatea europeană.

„Înăuntrul nostru suntem la fel. Cultura este cea care face diferența" observa cu mii de ani în urmă Confucius. Europa se simte amenințată nu pentru că vin spre ea sute de mii de ființe umane care au nevoie de adăpost și a căror primire reprezintă o scădere a propriului ei nivel de viață, ci pentru că aceste ființe umane au o mentalitate și cultură (religia fiind o importantă parte a acesteia) extrem de deosebite, fără a avea intenția și poate nici capacitatea de a se adapta la regulile de viața și formula culturală a celor dispuși să îi găzduiască. Însăși toleranța europeană este privită nu ca o calitate, ci ca o formă de slăbiciune, și chiar este, în măsura în care în toleranța față de ceilalți nu se cuprinde și respectul față de propria noastră definiție și curajul de-a ne-o apăra. În celebrul său discurs intitulat „Lumea sfărâmată", ținut în 1978 la Universitatea Harvard, Alexandr Soljenițin – cel care reușise să declanșeze nu numai sfârșitul comunismului ca sistem, ci și sfârșitul

comunismului ca iluzie – vorbea despre declinul curajului în Occident „un declin sensibil mai cu seamă în pătura conducătoare și predominant în lumea intelectuală". Chiar dacă o întâmplare aberantă ca cea petrecută în urmă cu câteva săptămâni în Italia, când statuile romane au fost ascunse de paravane pentru ca nudurile antice să nu jignească ochiul președintelui iranian, ar părea să îi dea dreptate, eu nu împărtășesc pesimismul marelui scriitor și cred dimpotrivă că tot răul este spre bine și criza de conștiință pe care o traversează azi Europa va funcționa ca un factor regenerator. Pentru că eu sunt convinsă că intuiția lui Malraux se referea la nevoia de a ieși din exclusivitatea interesului material pentru a ne redescoperi valorile spirituale și culturale,religia fiind una dintre ele.Ne-am redescoperi astfel definiția legată întotdeauna de necesitatea patetică de a crede cu adevărat în ceva,o credință în care să se cuprindă inclusiv încrederea unuia în altul, manifestată nu prin like-uri date cu ușurință și indiferență din vârful tastelor,ci printr-o întoarcere la relațiile umane directe,nemijlocite,în care atât de demodata,ridiculizata noțiune de *suflet* să-și recapete conținutul și stima.

Am citit undeva că în limba chineză, cuvântul criză este notat prin două semne: pericol și oportunitate. În cazul nostru pericolul nu mai trebuie demonstrat. Oportunitatea poate fi aceea de a ne obliga să ne gândim la propria noastră definiție culturală și la propria noastră conștiință istorică.

Pe acest fundal nesigur și încărcat de neliniște, noi – și mă refer de data aceasta chiar la români – asemenea fiecăruia dintre celelalte popoare, avem obligația nu numai să ne urmăm destinul, ci să-l și înțelegem. Suntem așezați pe o linie pe care harta Europei a fost îndoită de multe ori și este mereu amenințată să se rupă.Datoria noastră este nu doar să facem tot ce putem pentru acst lucru să nu se întâmple, ci și să ne încăpățânăm să rămânem mereu pe partea dinspre Occident a eventualei rupturi. Pentru că nu numai noi avem nevoie de Europa, oricât de critic am privi-o, ci și Europa are nevoie de noi, oricât de puțin și-ar da seama că în experiența suferinței trăită de noi cei din Est, s-a conservat o autenticitate umană – cu tot ce poate fi bine și tot ce poate fi rău într-o astfel de sintagmă – pe care, prin integrare, o aducem ca pe o zestre patrimoniului comun european.

Căci suferința este un patrimoniu, un patrimoniu care, în toate epocile, a fost în stare să genereze cultură. Și dacă, așa cum spunea Lovinescu, „cultura este finalitatea tuturor societăților", șansa noastră, a noastră și a Europei, este să ne apărăm cultura, pentru ca să ne salvăm prin ea. Rezistența prin cultură, eficientă ieri în absența libertății, este încă mai necesară azi, în overdoza de libertate ,când nu mai este doar un mijloc de a salva poeții, ci chiar scopul în sine al salvării civilizației. Căci să nu uităm, poeții nu sunt creatorii lumii prin care trec. Dacă ar fi fost creată de poeți, lumea ar fi arătat cu totul altfel.

Laurențiu Petrila (n. 1988) licențiat al Facultății de Studii Europene din cadrul UBB (2011) și în teologie (ITPB, 2013). Tot în 2013 finalizează studiile masterale în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative cu un studiu despre relațiile dintre religie și politică. Din 2018 este doctor al UBB cu o teză despre criza valorilor europene. În timpul studiilor doctorale a efectuat stagii de cercetare la Universitea Carolină din Praga și la Universitatea din Viena. A publicat numeroase studii în volume și reviste de specialitate. În prezent este membru al Centrului de Studii Interculturale și Interconfesionale. Principalele sale domenii de interes sunt în zona evoluțiile culturale, sociale, identitare și valorice din spațiul european și nu numai. Este căsătorit cu Carla și au împreună un băiat, Walter Mihnea.

ISBN: 978-606-49-0038-8

Înzestrat cu o dublă educație formală în Științe politice și Teologie, exersat ulterior în perimetrul academic central-european, Laurențiu Petrila ne propune aici o binevenită investigație asupra ethosului continental, tensionat prin contradicția dintre rafinamentul complex al evoluției sale intelectuale și criza valorilor spirituale.

Convulsia revoluționară de la originea modernității și nihilismul - sau relativismul axiologic postmodern - par să fi destructurat imaginarul Europei odinioară creștine. Cercetând datele sociologiei religioase recente, autorul nu idealizează paseist Europa christiana, în contrast cu anonima presiune „birocratică" a instituțiilor comunitare de la Bruxelles, dar nu poate ignora nici deruta colectivă generată prin secularizarea valorilor creștine, sub paradigma multiculturalistă. Ce-i unește profund pe europeni, dacă natura înlocuiește cultura, așa cum istoria se substituie transcendenței și ideologiile surclasează căutarea onestă a adevărului? Care sunt legăturile și suprapunerile dintre geografia fizică, geopolitică, identitate, diversitate, toleranță, integrare, solidaritate și realismul unui proiect comun?

Bine documentată fără a deveni indigestă, obiectivă, dar nu iresponsabilă, cartea tânărului cercetător orădean schițează câteva răspunsuri menite să stopeze, prin argumentele lor, atât euroscepticismul și replierea naționalistă, cât și optimismul necritic, alimentat de închipuiri utopice.

Teodor Baconschi